

HOLOGRAFİK EVREN

II

FİZİK MİSTİSİZM İLİŞKİSİ

DAVID BOHM
FRITJOF CAPRA
KEN WILBER
RENÈE WEBER

Düzenleyen
KEN WILBER

Türkçesi
Ali ÇAKIROĞLU

© Pegasus Ajans

HOLOGRAFİK EVREN II
DAVID BOHM, FRITJOF CAPRA
KEN WIBER, RENÈE WEBER
Düzenleyen : KEN WILBER

Türkçesi : Ali ÇAKIROĞLU
Yayına Hazırlayan : Nil GÜN
Kapak : Nare ÖZTÜRK

Kuraldişı Yayınları 1996 İstanbul
ISBN 975 - 7146 - 27 - 7
TK No : 975 - 7146 - 06 - 4

Yazışma Adresi: Musadayı Sok. Özer İşhanı Kat: 2
80310 Mecidiyeköy/İSTANBUL
Tel: (0 212) 212 59 57 - 212 59 78
Fax: (0 216) 345 39 84

Ofset Hazırlık, Kapak Baskı, İç Baskı ve Cilt:
ÇİZGE Matbaacılık Ltd. Şti.
Tel.: (0212) 647 34 93

Pegasus Ajans Yayıncılık Ltd.
Büyükhendek Cad. No: 79 Kat: 4 Beyoğlu/İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	7
7. Fizik, Mistisizm ve Yeni Holografik Paradigma: Eleştirel Bir Değerlendirme/ Ken Wilber	15
8. Fizikçi ve Mistik/ Aralarında Bir Diyalog Olabilir mi? David Bohm İle Bir Söyleşi/Renee Weber	55
9. Gözden Geçirilmiş Fiziğin Taosu: Fritjof Capra İle Bir Söyleşi Renee Weber	93
10. Yeni Çağ/Paradigma Üzerine Düşünceler: Ken Wilber İle Bir Söyleşi	137
Katılanlar	197

SUNUŞ

"İki kişi arasındaki ilişkide bile, her biri ötekinin hareket ilkesidir. Genellikle bu hareket ilkesini deneylemeyiz ve dolayısıyla her birini ayrı ve bağımsız bir varlık olarak görürüz ki, bu aslında doğru değildir. Bir insan birşeyler düşünür ve hisseder. Eğer yalnız ise, belli bir türde hareket edecektir. Başka bir insanın yanında ötekine karşılık olarak farklı bir biçimde davranışmaya başlar" der. David Bohm.

"Holografik Evren" in elinizde tuttuğunuz ikinci cildi, üst düzey bilinç boyutlarının da incelenmesini bilimselleştiren, görünen düzenin yanısıra görünmeyen düzeni de inceleyen bilim insanların felsefi görüşlerini içeriyor.

"Holografik Evren" in yine Kuraldişi Yayınları'ndan çıkan birinci cildinde ise holografının ve holografik evrenin teorik tartışması yer alıyor. (Holografik Evren I-Gerçeğin Yeni bir Yorumu)

Birinci ciltte Battista'nın Bilgi ve Bilinç düzeylerini gösteren tablosunu ilginç bulacağınızı umuyorum.

Bohm, maddenin devasa enerji okyanusunda küçük bir dalgacık olduğunu söyler. Bilim son yıllara kadar inceleme alanını dalgacıkla sınırlamakla kalmadı, okyanusu da yok saydı. Bir takım kuramlar yarattı, onları mutlak saydı ve bu kuramlara uymayan her şeyi gözardı etti, Okyanus da bilimeye çalışan geniş düşünceli bilim insanlarını'da bilimsel olmamakla suçladı. Hele mistik deneyimlerden bahsetme cesareti gösteren Bohm, Capra, Shepherd gibi bilim insanları kariyerlerinde az zorlukla karşılaşmadılar.

Oysa görelilik ve Kuantum Mekaniği, Newton mekanistik düzeninin yetersizliğini açıkça ortaya koymuştur. "Sonsuz,

sonluyu içerir” diyen Hegel gibi Bohm'da sonsuzun, çeşitli sonlu biçimlerde görünmek zorunda olduğunu söyler.

“Metafizik düşünce bir dansın hareket sıraları gibidir. Bu dantsla yaptığımız hatalardan öğrenebiliriz, kendimizi ve herşeyi değiştirebiliriz.

İnsan düşüncesi tam olarak kullanılmamış ve bu yüzden yakıcı etkileri ön plana çıkmış olan olağanüstü bir araçtır” der.

Shepherd, “Dünyaları”, birbirinden ayıranın uzay değil bilinç düzeyleri olduğunu söyler. Ona göre daha yüksek dünyaların faaliyetleriyle alt düzey dünyaları biçimlerinin ve varlıklarını sürdürür.

Ama alt bilinç dünyaları, daha üst dünyaları denetleme kapasitesine sahip olmadığı gibi, kendi varoluşlarının nedeninin bile farkında değildir.

Shepherd'in “Dünyalar”la ilgili düşünceleri farklı bilinç boyutlarına sahip insanlar için de geçerli değil mi?

Capra'nın ise hiyerarşiye karşı çıkış Holoarşı (Katmanlaşmış Düzen) kavramını kullanması bence onun fikirlerinin en can alıcı noktalarından biri.

Aslında fizikçi ve mistik bu katmanlaşmış düzenin aynı boyutlarını inceler. Fizikçi, atomaltı dünyayı bir bütün, insan ve oturduğu sandalyeyi ayrı ve farklı görür.

Mistik, atomaltı alemin görmediğini, ama insanın, sandalyenin ve her şeyin bir bütün olduğunu söyler:

Bohm gibi mistik fizikçiler ise “İnsan maddeyi yeterince mükemmel bir biçimde kavrarsa, normal, paranormal ve mistik deneyimin hepsinin de örtük düzende bir ve aynı köke sahip olduğunu anlar” der. Ona göre sıradan deneyim ile mistik deneyim arasında sadece derece farklılığı vardır. Bohm, Krishnamurti'nin yakın arkadaşıydı.

Sevgili arkadaşlar kuantum fizikçiler içinde özellikle David Bohm'a ve onun “Holografik Beyin-Holografik

Evren"ine ilgi duyan biri olarak onu, 9 Eylül 1990 tarihli Güneş Gazetesi'nin Pazar ekinde yayınlanan bir yazıyla tanıtmaya çalışmıştım.

Özellikle holografi ve holografik evren konusuyla yeni karşılaşan okurlara basit bir anlatım sunmak ve kitabı birinci ve ikinci cildi arasında bir köprü oluşturmak için sunuşa uygun olduğunu düşündüğüm bu yazıyı sizlerle yine paylaşmak istiyorum.

Uzun zamandır psişik fenomenler üzerinde çalışmalar yapan moleküler genetikçi Gunther Stent, elinde psişik fenomenin varoluğunu kanıtlayan birçok veri olmasına rağmen, araştırmalarını bilim dünyasına kabul ettirmekte güçlük çekiyordu. Yani fenomenin sonuçları yadsınamıyordu ama nedenleri de izah edilemiyordu.

Ama Stanford nörobilimcisi Karl Pribram'ın, beyin araştırmaları ile teorik fizik kuramlarını içeren paradigma, birdenbire her şeyi açıklayabilecek bir boyut kazandırdı Stent'in çalışmalarına.

Pribram'a göre paranormal ve transandalal mistik algılar da, normal algılar gibi doğaldır ve "realite"nin bir parçasıdır.

Pribram'ın "Holografik" tarifi mistiklerin, peygamberlerin tarif ettikleri ilüzyonik evren anlayışına, kendimiz dahil gerçek diye nitelediğimiz her şeyin bir ilüzyon (maya) olduğu görüşüne anlam kazandırıyordu.

Pribram'ın derdi mistiklere kredi kazandırmak değildi. Sadece Stanford'daki laboratuvarında elde ettiği verileri mantıksal olarak açıklamaya çalışıyordu.

Kariyerinin ilk dönemlerinde beyin cerrahi olarak, ünlü Karl Lashley'in altında çalışan Pribram, Lashley'in beyin engramları yani bellek üzerindeki çalışmaları yakından ilgileniyordu. Hayvan beyinleri üzerinde çalışan Lashley, otuz yıl boyunca, beynin değişik bölmelerine hasar vermiş ve bu hasarların ettikleri-

ni incelemiştir ama öldürürücü beyin hasarı dışında hiçbir şey öğrenilenleri yok edemiyordu. Bellek nasıl oluyordu da beyinin bir kısmında değil de her hücresinde saklanıyordu?

Pribram, bu gizemden müthiş rahatsızlık duyuyordu: Nasıl hatırlıyorduk? Altımışlı yılların ortasında "Scientific American" dergisinde "hologram" üzerinde yapılan çalışmalara ait bir yazıya gözü takıldı. Hologram, lenssiz fotoğrafla alınan bir çeşit üç boyutlu "resim" idi. Hologram prensiplerini 1947'de bulan Dennis Gabor'un çalışmaları ona Nobel kazandırmıştı. Ama hologramı uygulamaya koymak için lazerin keşfi gerekiyordu.

Hologram modern fizigin olağanüstü keşiflerinden biri. İlk kez görüldüğünde hayret uyandırıyor. Herhangi bir şeyin hologramı, hayalet gibi boşlukta duruyor ve her açıdan görülebiliyor. En önemlisi hologram parçalandığında, her bir parçası imajın bütünüyü yeniden inşa edebiliyor.

Pribram, hologramı, beyinin belleği nasıl depoladığı konusunda harika bir model olarak gördü. Bellek de holografik olabildi.

Daha sonraki yıllarda Pribram ve birçok araştırmacının çalışmaları sonucu, beyinin beş duyumuzun verileri dahil her şeyi biyoelektrik freksanslar olarak algıladığı keşfedildi. Rengin kırmızılığı, tahtanın sertliği ya da, kolonyanın kokusu beyin açısından sadece freksanslardan ibaretti.

Yani beyin, depodaki belleğin desifresini, hologramın orijinal imajı deşifre ettiği gibi yapıyordu. Ayrıca holografik plakada zaman, mekan boyutu yoktu. Milyonlarca bilgi parçacıkları küçükük bir yerde depolanabiliyordu. Aynı beyinde olduğu gibi.

1971'de, ana soru Pribram'ı rahatsız etmeye başlamıştı. Eğer beyin hologram yaratmayı biliyorsa bir yerlerden aldığı freksansları transformasyona uğratabiliyorsa, "Kim" beyindeki hologramları deşifre ediyordu? Eski Yunanlıların "makinedeki hayalet" dediği, beyni kullanan "Ben" neredeydi?

Yani, aradığımız şeyi arayan kimdi?

Bir akşam, Minnesota'da bir sempozyumda konferans verirken,

Pribram, yanıtının gestalt psikolojide olabileceğini mirildandı. Yani algılanan, algılananın algılıyışına göre gerçeklik kazanıyordu. Birdenbire ağzından şu sözler döküldü: "Belki de dünya hologramdan başka bir şey değil!"

Ağzından çıkanları farkettiği zaman duraladı. Şu anda karşısında oturan seyirciler hologram mıydı? Kendi beyninin ve diğer beyinlerin desifre ettiği frekanslar mıydı? Eğer realitenin doğası, holografik ise ve beyin holografik olarak işlev görüyorsa, o zaman dünya da Doğu felsefelerinin söylediği gibi "maya" idi. Her şeyin somutluğu da bir illüzyon idi.

Daha sonra fizikçi olan ogluna düşüncelerini anlattığında oğlu, Einstein'in en değerli öğrencisi olan David Bohm'dan bahsetti.

David Bohm'un yeni fizik çalışmalarını okuyan Pribram, elektrik şokuna uğramış gibiydi. Bohm, holografik evreni tarif ediyordu.

Bohm dengeli, somut gibi görünen dünyyanın bir illüzyon olduğunu söylüyordu. Evren dinamik ve kaleidoskopik bir illüzyondu. Gördüğümüz her şey bir sinemadan farklı değildi. Üç boyutlu bir sinemadan... Her şeyin altında yatan bir düzenin ikinci kademedeki ortaya çıkış şekliydi bizim realite dediğimiz. Tıpkı hücrenin nükleusundaki DNA'nın potansiyel yaşam kodlarını içinde barındırdığı ve adım adım kodları açarak, kendi doğasını yönlendirdiği gibi... Bir ışıklı tabelada yanıp sönen elektriksel ışığın hareketli resimler yarattığı yani bir hareket illüzyonu verdiği gibi...

Bohm, maddenin ve hareketin illüzyon olduğunu söyledi ve buna "holohareket" diyordu.

Pribram, beynin realiteyi mercek gibi odakladığını düşünüyordu. Matematiksel sıratejilerle, frekanslardan objeler yaratıyordu. Belki de realite gözlerimizle gördüklerimiz değildi. Belki de dünya, frekansların beyin tarafından organize edilmesinden başka bir şey değildi. Eğer beyin denilen mercek olmasaydı, dünyayı, organize olmuş frekanslar olarak tanıယacaktık; zamanın, mekanın olmadığı olayların hologramik zinciri...

Pribram, transandal, mistik boyutlarda kişinin bu zamansız ve mekansız boyuta ulaşabileceğini öne sürüyor. Bu boyutlara ulaşabilmiş kişilerin subjektif anlatımlarının kuantum realitesini tarif etmeleri de, birçok fizikçiyi aynı konular üzerinde çalışmalara itiyor.

Aldous Huxley de, beynin faaliyet gösteren küçük bölümünü, realitenin kaynağına kanalize olmamızı engelleyen "voltaj düşürücü sübap" olarak tarif ediyor.

Beynin halen kullanılmayan bölümü de devreye girdiği takdirde, matematiksel işlevi, evrenin orijinal yapısıyla tipatıp aynı olabilir.

Fizikçiler ve astronomlar evrenin gerçek doğasının madde olmadığını ama bir düzenin var olduğunu söylüyorlar. Einstein, "Evrendeki düzeni gördüğümde mistik bir şaşkınlığa düşüyorum" diyor. Astronom James Jeans, evrenin büyük bir makineden çok, büyük bir düşünce olduğunu, astoronom Arthur Eddington, evrenin yapitaşının düşünce olduğunu söylüyor.

Sibernetikçi David Foster ise "Bilinçli Evren" in somut görünümünün bilinmeyen, organize bir kaynağın kozmik verilerinin sonucu olduğunu ileri sürüyor. Psikokinesis, yani düşünmenin maddeyi etkilemesi de bu holografik modelin naturel bir sonucu olarak görülmeyecek.

Anlatmaya çalıştığımızı söylece özetlemeye çalışırsak, holografik süberteoru şunları söylüyor:

Beyinlerimiz, zamanı ve mekanı aşan bir boyuttan gelen freksansları tercüme ederek matematiksel "somut" realiteyi oluşturuyor. Beyin, holografik evreni yansitan bir hologramdır.

Tüm evreni, hologramın "ana plakası" olarak düşündüğümüzde, gördüğümüz ve bildiğimiz düzenin arasında uzay-zaman boyutunun ötesinde bir "ana kaynak" vardır.

İşte bu BİR'in tüm özellikleri farklılaşmış gibi görünen bütününe parçalarının her birinde mevcuttur.

Ama canlı ya da cansız olarak algıladığımız her parçacık kendi

bilinç seviyesine uygun olarak, bilginin algılayabildiği kadarının çözümlemesini yapabilir.

Yani herkes, ana bilgiden kendi kapasitesi oranında yararlanabilir.

Hallac-ı Mansur, bu birliği, bu bütünlüğü ne de güzel ifade etmiş, "Enel Hak" sözleriyle.

Sevgi ve dostlukla.

NİL GÜN

7

FİZİK, MİSTİSTİZM VE YENİ HOLOGRAFİK PARADİGMA

Eleştirel Bir Değerlendirme

Ken Wilber

Şimdi bilimde bir paradigma değişikliğini,belki de bugüne kadar kendi türündeki en büyük değişikliği yaşıyoruz. Çağdaş fiziğin en ön cephesinden kaynaklanıyor olmasının verdiği ek bir avantaja sahip olan mistik deneyimlere ilişkin kapsamlı bir modele ilk kez rastlıyoruz.

Lawrence Beynam (1973)

Yeni bilimsel paradigmmanın şeylere ait genel şemaya nasıl uyduğunu anlamak için, şeylere ait genel şemayla başlamak gereklidir. Geleneksel felsefe her zaman böyle bir şemayı önermiş ve rahatlıkla sağlanması bakımından burada kullanacağım böyle bir şemadır.

Hemen ileride - üzerinde durulacak yeterince ayrıntıyı bir yana bırakmakla birlikte -'philosophia perennis' i özetleyeceğim ve sonra, gerekli temel konulardan herbirişine kısaca değinerek, bu felsefeyi helm, "holografik" paradigma'nın hem de "yeni fizik"in açıklanması ve eleştirilmesine uygunlayacağım.

Geleneksel felsefenin en çarpıcı özelliği, varlık ve bilinci en alt, en yoğun ve en parçalanmış alanlardan en yüksek, en ince ve en bütüncül alanlara geçen bir boyutsal -düzeyler hiyerarşisi içinde sunmasıdır. Örneğin, Hinduizm'de, en alt düzeye gิดadan oluşan düzey -yani fiziksel beden ve maddi kosmos- anlamına gelen annamayakosa denir. Bir sonraki

düzey 'pranomayakosa'dır- biyolojik fonksiyonların, yaşam soluğunun, duygulanımların, biyoenerjinin, vb. kılıfı. Mahayana Budizm'de bu düzeylerin ikisi de beş vijnaña beş duyum ve bunların fiziksel nesneleri olarak gösterilir.

Hinduizm'e göre, sonra gelen en yüksek düzey manomayakosa, "zihinden oluşan kılıf"dır. Budizm'de buna manovijnana beş duyuya (miyopça) yakın kalan zihin- denir. Bu, yaklaşık olarak bizim Batı'da zeka, zihin, mental- ego, ikincil süreç, işlemsel düşünce vb. diyebileceğimiz düzeydir.

Hinduizm'e göre, zihnin ötesinde, (Budistlerin manas dediği) vijnanamayakosa var. Bu zihnin çok yüksek bir biçimdir, Öyle yüksek ki, aslında daha iyisi onu farklı bir isimle- en yaygın olanı "ince alan -göstermektir." İnce" olanın, prototip süreçleri, yüksek düzeydeki kavrayış ve görüleri, vecd içinde sezgileri, olağanüstü berrak bir sıradan egoyu, zihni ve bedenin çok ötelerine geçen sınırsız bir bilinci içerdığı söylenir.

İnce - olanın ötesinde nedensellik alanı uzanır (Hinduizm: anandamayakosa; Budizm: Bozulmuş alayavijnan). Bu mükemmel bir şaşkınlık ve hayalgücünün ötesine uzandığı söylenir. Biçimi olmayan Aydınlık, bütün görünümün kökten kavrulanmasının, sonsuzluğa doğru mutlu bir kurtuluşun, yüksek olsun, alçak olsun bütün sınırların yıkılışının ve mutlak panoramik ya da kusursuz ayna-benzeri bilgelik ve ayırdına varmanın alanıdır bu.

Nedensel alana nüfuz ederek, bilinç mutlak yerini yeniden kavrar. Bu tam anlamıyla bilinçtir ve sadece varlık tayfinin sonsuz sınırı değildir doğadır, kaynaktır, tayfin her düzeyinin 'oluşu'dur. O, köklü bir biçimde tümü kucaklayıcıdır, her yere yayıldır; bir ikincisi bulunmayan 'bir'dir. Bu noktada -ama önce değil- tüm düzeyler kusursuz ve bu yüce Muamma'nın eşit görünümleri olarak görülürler. İşte o zaman artık hiçbir düzey, hiçbir boyut, hiçbir daha

yüksek, hiçbir daha alçak, hiçbir kutsal, hiçbir cismani yoktur, öylesine olağan bir biçimdedir ki Zen bunu şu şekilde betimler:

Rüzgarda sallanırken söğüt ağaçları
Parlak damlacıklar saçılır havaya
Yağmur düşerken armut çiçeklerine
Beyaz kelebekler danseder gökyüzünde

Yukarıda özet yaklaşık beş büyük düzeyi verir. (aşağıda

1. Tablo olarak sıralanan) fiziksel, biyolojik, zihinsel, ince, nedensel ve yüce. Şimdi bir çok gelenek bu modeli büyük ölçüde alt böümlere ayıriyor ve genişletiyor (söz gelimi, 'ince' olanın yedi düzey içерdiği söyleniyor). Ama bunun dışında, bütün büyük klasik geleneklerin genel hiyararşi ile uyuştuğunu, çögünün da ayrıntılara kadar aynı fikirde olduğunu kavramak önem taşır. Ayrıca, bu hiyararşî felsefi yan-konuların bir ayrıntısı değildir; bu gelenekler için sözcüklerle dile getirilebildiği ölçüde geleneksel bilgeliğin temel özüdür bu. Öyleyse bu tip bir hiyerarşiyi dışta bırakın mistiğin dünya görüşüne ilişkin herhangi bir anlatısı ciddi bir biçimde yetersiz kalır.

Klasik geleneklere göre, bu farklı düzeylerin her birisinin uygun bir inceleme alanı var. Düzey -1 temelde cansız şeyleri inceleyen, fizik ve kimyanın alanıdır. Düzey-2, yaşam süreçlerini inceleyen biyolojinin alanıdır. Düzey-3 hem psikolojinin (ayırdına varma "îçe döndüğünde") hem felsefeyi (dişa yöneldiğinde") düzeyidir. Düzey-4, ince olan, azizvari din, yani saggörüsel bir kavrayış, ışık ve mutluluk hallerini meleksi ya da evrensel ya da evrensel sezgiyi vb. amaçlayan din alemidir. Nedensellik düzeyi, Düzey-5 deneyimcinin eriyiği ve aşkınlığı konusunda öyle pek fazla yüksek deneymileri amaçlamayan bilgece din alemidir. Bu bilgelik yolu, tüm özne-nesne ikiciliğinin, biçimini olmayan bilincin içindeki aşkınlığını gerektirir. Yüce bilinç olan Düzey 6, 4 ve 5. düzey-

lerin son engellerini kaplar. Yüce, Düzey-6, yüce bilinç olarak kökten uyanıklığa girmek için 4. ve 5. düzeylerin son engellerini de aşan herhangi bir kişiyi bekler.

Tablo 1

1. *Fiziksel* —cansız madde/enerji
2. *Biyolojik* — canlı, pranik, duyumlu madde/enerji
3. *Zihinsel* —ego, mantık, düşünüş
4. *İnce* — ilk örneksel, arketip, bireysel- ötesi, sezgisel.
5. *Nedensel* — biçimî olmayan aydınlık, kusursuz aşkınlık
6. *Yüce* — kendinde bilinç, diğer tüm düzeylerin kaynağı ve doğası.

Hitap ettikleri düzeyler gibi bu farklı disiplinlerin de hiyerarşik olduğuna dikkat edin. Yani, nasıl tayfin her düzeyi bir öncekini aşıyor ama içine alıyorsa, dolayısıyla daha yüksek her inceleme alt disiplinleri kapsar- ama tersini değil. Bu yüzden, örn. biyoloji incelemesi fiziği kullanır ama fizik incelemesi biyolojiyi kullanmaz.

Bu daha alt düzeylerin daha yüksek düzeyleri kucaklamadığını ve kucaklayamayacağını söylemenin diğer bir yoludur. Felsefenin başlıca hükmü daha üst olanın daha alt olanla açıklanmayacağı ya da ondan türetilmeyeceğidir. (Aslında, göreceğimiz gibi, daha alt olanın daha üst olandan yaratıldığı bir sürece "turev" denir.)

Çeşitli boyutsal-düzeyler hiyerarşik olsalar bile, bu onların birbirlerinden temelden ayrı, farklı ve yalıtlanmış oldukları anlamına gelmez. Onlar gerçekten de, farklı düzeylerdir, ama bilincin farklı düzeyleridirler. Bu nedenle, çeşitli düzeylerin karşılıklı olarak birbirlerine nüfuz ettikleri söylenir. Buna ilişkin mükemmel bir betimleme görelim:

Bu "dünyalar" (ya da boyutsal-düzeyler) uzamsal bakımdan birbirlerinden ayrılmış, ayrı ayrı bölgeler değildirler. Dolayısıyla birinden ötesine geçmek için uzayda hareket etmek gerekebilir.

Daha yüksek dünyalar ,onların faaliyetleriyle biçimlenmiş olan ve varlığını sürdürden daha alt düzeylere tam olarak nüfuz ederler...

Onları ayıran şey, her bir dünyanın üstteki dünyadan daha sınırlı ve denetimli bir bilinç düzeyine sahip oluşudur. Daha alt bilinç, daha üst dünyaların yaşamını denetleyemez ve onlar nüfuz etmiş olsalar bile, onların var oluşunun bile farkında değildir.

Ama daha alt bir dünyanın varlıklarını bilinçlerini daha yüksek bir düzeye çıkarabilirlerse, o zaman bu daha yüksek dünya onlar için görünür olur ve onlar uzayda hareket etmemiş olsalar da, daha yüksek bir dünyaya geçmiş oldukları söylenebilir (Shephard, 1977)

Öyleyse, çeşitli düzeyler karşılıklı olarak birbirlerine nüfuz eder ve karşılıklı olarak birbirlerine bağlanırlar. *Ama eşit bir tarzda değil.* Daha yüksek olanı alta olanı aşar ama içine alır-tersi değil. Yani daha alt olanların hepsi daha yüksek olanın "içinde"dir ama daha yüksek daha altın içinde değildir. Basit bir örnek verelim, tüm sürüngenin insanın içinde oluşu, ama insanın tümünün sürüngenin içinde olmayışı; tüm mineraller dünyasının bir bitkinin içinde oluşu, ama tersi değil, vb. anlamlıdır. Wachsmuth şu açıklamayı yapar: *"Daha yüksek bir evrim geçirmiş olan, her zaman eskinin vasıflarını kendi içinde taşır ama yine de, her zaman yeni bir varlık olarak ötekinden açıkça ayırt edilebilen bir faaliyeti geliştirebilir"* (1977).

Bu yüzden, mistik-bilge bu tip bir karşılıklı birbirine nüfuz-etmeden söz ettiğinde, eşitsizliklerin çok boyutlu karşılıklı-nüfuzunu kasteder.

Mistik bilgelerin bu çok boyutlu karşılıklı-nüfuza ilişkin açıklamaları, dünyanın o en mükemmel ve güzel edebiyat ürünlerinden bazlarını oluşturmıştır*. Bunu birkaç paragrafa inirmeye çalışmak neredeyse küfür olarak görünümekle birlikte bu edebiyatın özü, "başlangıçta sadece mutlak bilinç, zamansızlık, uzaysızlık, sonsuzluk ve ölümsüzlük vardı, diye özetlenebilir. Hiçbir nedenle, bu sözcüklerle ifade edile-

meyen, bir ince dalgacık bu sonsuz okyanusun içinde doğmuştur. Bu dalgacık kendi içinde sonsuzluktan koparılamaz, zira sonsuz herhangi bir varlığı ve bütün varlıklar kapsar. Ama kendi farkına varan, bu ince dalgacık, yalnız bir hareketini oluşturduğu o sonsuz denizi *unutur*. Bu nedenle, dalgacık, sonsuzluktan kopuk, yalıtlanmış, ayrı olduğunu hisseder.

Çok seyrelmiş olan bu dalga, ne denli önemsiz olursa olsun benlik dalgasının nedensel bölgesi (düzey-5) ilk başlangıcıdır. Ne *yar ki*, bu noktada o hala çok incedir, hala sonsuza "kapalı"dır, hala keyiflidir.

Ama her nasilsa, bütünüyle doyumlu, mükemmel bir huzur içinde değildir. Zira bu tam huzura erişmek için dalgacık okyanusuna dönmek, aydınlık sonsuzlukta yitip gitmek, kendisini unutmak ve mutlağı anımsamak zorundaydı. Ama bunu yapmak için, dalgacık ölmek zorundaydı. Kendi ayrı benlik duygusunun ölümünü kabul etmek zorundaydı. Ve korkutucu olan da buydu.

Çünkü onun tüm istediği sonsuzluktur, ama, zorunlu ölümü kabul etmek korkutucu olduğu için, bunu önleyen yollarda sonsuzluk arayışına başlar. Dalgacık kurtulmak isterken, ayna zamanda bundan *korktuğu* için, bir *uzlaşma* ve *bedel* arar. Asıl Tanrı'yı bulmak yerine, dalgacık kendisini tanrı, evren-merkez, kahraman, herşeye-gücü- yeten, ölümsüz olarak görür. Bu sadece narsizmin ve ölüme karşı hayatın savaşının başlangıcı değildir, bilincin *küçültülmüş* veya *sınırlı* bir versiyonudur; çünkü artık dalgacık okyanus-la *bir* değildir, kendisi okyanus *olmaya* çalışmaktadır.

Bu Atman Projesi -sonsuzluğu onu engelleyen ve onun yerine hoşnutluğu geçiren yollarla erişme çabası- tarafından sürüklenen bu dalgacık çok daha katı ve çok daha kısıtlı bilinc biçimleri yaratır. Kusursuzdan çok nedenselli görerek, bilinci ince- olan yaratmaya indirger.

En sonunda, idealden çok ince olanı görerek, bilinci bir kez daha zihinsel olarak yaratmaya indirger (3) Orada başarısızlığa uğrayarak, "pranik"e, sonra, en sonunda, tanrı olma çabalarını tüketerek cansız uykuya daldığı maddi düzleme iner.

Ama, ayrı benliğin cahil dramı olan bu Atman-projesinin arkasında yatan yine de 'Atman'dır. Benliğin arzu ve ölüm-lülüğünün bütün trajik dramı, kendini- gerçekleştirmenin şoku daha haz verici olsun diye oynanan bir ilahi oyundur, kozmik spordur. Kendini gerçekleştirmenin şoku daha zevk-li olsun diye gerçekleştirilmiş bir kendini kaybetme hareketidir. Elbette dalgacık benliği unutmuştur- ama o benliğin dalgacığıdır ve oyuncunun sonuna kadar *Çıkan sonuç, yaklaşık olarak, Lankavatara Sutra, Tibet Ölüler Kitabı ile Batı varoluşçuluğunun bir bileşimidir. Daha ayrıntılı bir açıklama için bz. The Atman Project (Wheaton: Quest, 1980)

Bu yüzden daha yüksek olandan daha alt olana doğru - kıvrılma olan- bu hareket, aynı zamanda (Atman yönünden) salt yaratım ve görkemli bir aydınlık ve (Atman-projesini gerçekleştirmeye çalışan benlik- dalgacığı yönünden) acı çekme ve destansı mutsuzluğun trajik bir öyküsüdür. Evrimin en yüksek amacı- alttan üste doğru hareket - Atman olarak uyanış ve böylece çilekeşliğin dramında bir rol sahibi olmaya zorlanmadan yaratma şerefini korumaktır.

Evrenimizin tarihinin akışı sırasında (ve bilim bize burada yardım eder) (yaklaşık 15 milyar yıl önce Big Bang ile başlamış olan) düzey-1'den (Madde bu yaşamı gerçekleştirmeye uyandığı birkaç milyar yıl sonra ortaya çıkmış olan) düzey 2'ye (bugüne dek tam olarak sadece insanlarca ulaşılmış bulunulan) düzey-3'e doğru evrimleştiler. Evrim, adeta, yarı yarıya tamamlanmıştır. Plotinos şöyle demişti: "*İnsan ya bir Tanrı ya bir hayvan olabileceği bir orta yolda dengede durmaktadır.*"

Ama, insanın tarihinin geçmiş akışı içinde, bazı erkek ve kadınlar, yüksek dinin evrimci disiplini aracılığıyla kendi gelişim ve evrimlerini olağan zihin, benlik, beden ve dünyanın üstünde ve ötesinde uzanan azizvari din ve transandal gerçekliğin ilk önsezi ve özde birliğin düzeyi olan düzey-4'e gelecek şekilde sağlarlar. Bu "ötesi" şairane bir biçimde "Cennet"; bu teklik tek Tanrı olarak adlandırılmıştır.

Bu önsezi, ilk büyük tektanrılı dinlerin doğusuna kadar, yaklaşık İ.O. 3000'li yıllara kadar tam olarak gerçekleşmemiştir. O zamandan önce sadece çok tanrılı tasvirler-ateş tanrısı, su tanrısı, vb. - vardı. Bu, gerçekten duygusal- cinsel enerji ve ritüellerin düzeyi olan düzey 2'nin basit bir işleyişinden kaynaklanan şamanistik büyündür.) Bununla birlikte İ.O. 500'den önce evrimleşen bazı ruhlar nedensel olana doğru kendilerini geliştirdiler.- Isa, Buda, Krishna ön plana çıkan büyük bilgeler. Onların sezgileri gelişmiş ve Tibetçilerin Svabhavikakaya yolu- düzey-6 ya da çoktan gerçekleştirilmiş hakikat yolu, Zen, Vajrayana, Vedanta yolu-dedikleri şeyi yaratacak kadar genişlemiştir. Dünya için geri kalanı ise, evrimci ya da süreç meditasyonu yoluyla sonsuzluktan doruğa ulaşan daha yüksek alemlerin içersine dalmaktı.

Geleneksel felsefeye göre, sadece bu tüm evrim süreci, kendisini yüzyıllar boyu sürdürmekle kalmamış, kendisini anbean durmaksızın ve her zaman yinelemiştir. Bu anda ve bu anda ve bu anda, her birey sonsuzluğa doğru yürüyüşüne başlar. Ama bu anda ve bu anda ve bu anda, sonsuzluktan uzağa düşer ve sonunda şimdiki uyum düzeyine iner. Henüz evrimleşmiş olduğu en yüksek noktaya takılır kalır ve daha üst tüm alemler ancak unutulmuş, bastırılmış ve bilinçsiz kılınmıştır. Tüm meditasyona anımsama ya da hatırlama denmesinin nedeni budur. (Sanskritçe smriti, satipatthana'daki gibi Pali'de sati, Platon'un anamnesis'i,

Sufi'nin 'zikr'i hepsi de tam olarak "anma" ya da "anımsama" olarak çevrilebilir.

Daha alt andan ana, ortaya çıkan daha yüksek düzeylerin, herbir düzeyin diğerleriyle gözkamaştıran karşılıklı nüfuzunun ve düzeyler arasındaki olağanüstü dinamiklerin bütün bu zırhlarının hepsi de görkemli bir aydınlık alanda ortaya çıkarlar- tüm bu, mistik- bilge eşitsizlikle birlikte çok-boyutlu karşılıklı nüfuzdan söz ettiği zaman anlamlıdır.

Aslında, mistik-bilgenin düzeyler arasındaki farklılıktan çok sık söz edişi ve bu farklılıklar vurgulaması olgusu, belirli bir düzeydeki elemanların arasındaki ilişkiyi yadsıdığı anlamına gelmez. Aslında, mistik herbir düzeyi oluşturan elemanlar topluluğunu tam olarak kavrar. Bu elemanların hepsi aynı bilinc yoğunluğundan 'yapılmış' olduğu için - ve hepsi de aynı düzeyde oldukları için- hepsi de eşit bir tarzda kusursuz olarak karşılıklı nüfuz ederler ve karşılıklı bağımlılık içindedirler. Yani, belirli bir düzeyin hiçbir elemanı ötekilerden daha yüksek ya da daha gerçek ya da daha temel değildir, doğrusu çünkü hepsi de (aynı bilinc yoğunluğu demek olan) "aynı madde"den yapılmışlardır.

Elbette, herbir düzeyin içerisinde belirli hiyerarşiler vardır ama, büyülük yönünden konum dışı hiyerarşilerdir. Örneğin, bir gezegen bir kayadan büyük, bir güneş sistemi bir gezegenden büyük, bir galaksi bir güneş sisteminden büyütür. Bu büyülük hiyerarşisidir, ontolojik konum değil, çünkü onların hepsi eşit derecede maddi düzlemdirler. Tıpkı bunun gibi, herbir boyutun içerisindeki bütün hiyerarşiler eşit elemanlardır.

Böylece, fiziksel düzlemden, hiçbir elemanter parçacık "en temel" değildir (onların hepsi ana birimler gibi görünürler). Beslenme düzleminde hiçbir vitamin eninde sonunda daha temel değildir. (birini almayı kestiğinizde aynı şekilde ölürsünüz.) Ahlaki düzeyde, hiçbir erdem bir diğerinden

daha yüce değildir. (Socrates'in bildiği ve Maslov'un özdeğerleri için bulduğu gibi)- Hepsı de bir diğerini içine alıyor görünür. Nasıl tüm "Sambhogakayalar Dharmukaya-'nın eşit yanlarıysalar, ince- yapıda tüm ilk örnekler Tanrı'nın eşit yansımalarıdır.

Asıl sorun şudur ki, belirli bir düzeyin bütün elemanları konum açısından kabaca eşit ve olgu açısından karşılıklı bir-birlerine nüfuz edicidir. Bir'in içinde bütün ve bütününe içinde 'bir' -adeta holografik bir biçimde. Ama, hiyerarşi nedeniyle, son düzeyden herhangi bir eleman ontolojik konum yönünden alt boyuttan herhangi bir elemandan daha yüksektir. (örn. şefkat erdemini B-12 vitamine eşit değildir.)

Herhangi bir tekil düzeyin elemanlarının bu karşılıklı bağlantı içinde- oluşu, eşitlik içinde tek-boyutlu karşılıklı nüfuzdur. O hiyerarşinin herbir düzeyinin içersinde varolan bir tip holo-arşidir. Böylece mistik'in dünya görüşünü özetlemenin en basit yolu şu olabilirdi:

1. *Her bir düzeyin içersindeki holo-arşı.*
2. *Her bir düzeyin arasında hiyerarşi.*

Bu arkaplan enformasyonla birlikte, yeni paradigmaya geliyoruz.

FİZİK VE MİSTİSİZM

Mistikizm'in en sık sözü edilen öğretilerinden birisi, sözgelimi Budizm'in Kegon okulunun, Meher Baba'nın Söylevleri'nin Soto Zen'in Beş Aşaması'nın, vb. dile getirmiş olduğu "karşılıklı birbirine nüfuz etme" öğretisidir." Karşılıklı birbirine nüfuz etme" ile mistik, yukarıda tartışılmış bulunulan her iki birbirine nüfuz etme biçimini kasteder.

Tek boyutlu ve çok boyutlu, holo-arşık ve hiyerarşik, yatay ve dikey.

Bilincin altı düzeyini altı katlı bir bir bina olarak düşünelim: Mistik herbir kattaki tüm elemanların uyum için etkileş-

tiklerini ve en önemlisi, herbir katın bir diğeriyle etkileştiğini kasteder. Bu çok düzeye sahip etkileşime gelince, mistik herbir düzeyin öncekini geride bıraktığını ama onunla karşılıklı olarak birbirlerine nüfuz ettiklerini, fiziksel elemanlar sonsuzluğa uzanan nedensellikle etkileşim içindeki, ince-yapı ile etkileşim içindeki, zihin ile etkileşim içindeki biyolojik elemanlarla etkileşim içinde olduğunu kasteder. Ve böylece, tüm bu düzeylerden söz eden mistik Meher Baba'nın sözcüklerini kullanırsak: Onların hepsi birbirine karşılıklı nüfuz eder ve birlikte varolurlar."

-Maddi ya da duyumu olmayan ya da cansız süreçlerin en alt alemini inceleyen günümüz fizikçisi maddi düzlemde *tek-boyutlu* karşılıklı nüfuz edişini keşfetmiştir: Bütün hadronların, leptonların, vb. karşılıklı olarak birbirine nüfuz ettiklerini ve karşılıklı içinde olduklarını keşfetmiştir. Capra'nın açıkladığı gibi:

Kuantum Teorisi, bizi, evreni fiziksel nedenlerin bir koleksiyonu olarak değil, daha açık birleşmiş bir bütünüň çeşitli parçalarının arasındaki karmaşık bir ilişkiler ağı olarak görmeye zorlar.... Tüm [fiziksel] parçacıklar iç-çelişmesiz bir biçimde dinamik olarak birbirlerinden oluşmuşlardır ve bu anlamda, birbirlerini "kapsadıkları" söylenebilir. [Bu teorinin] içinde, ağırlık tüm parçacıkların etkileşimi ya da "birbirlerine nüfuz edişleri" üzerindedir.

Kısaca, bu atomaltı parçacıklar, dalgalar ve alanlar konusunda konuşurken fizikçi şöyle söyler, "Onların hepsi birbirlerine nüfuz ederler ve birlikte varolurlar". Şimdi mistik ve fizikçinin kendi gerçekliklerinden söz ederlerken kesinlikle aynı sözcükleri kullanmış olduğunu gören hiç de kuşkucu olmayan bir kişi, bu yüzden gerçekliklerin aynı olması gerektiği sonucuna varır. Oysa değildir.

Tek boyutlu, karşılıklı nüfuz edişiyle birlikte, fizikçi, bize başlı başına önemli bir buluş olan- her çeşit atomik olayın

birbiriyle içiçe örüldüğünü söyler. Ama bize ne türden olursa olsun cansız maddenin biyolojik düzeyeyle etkileşimi ve bu düzeyin zihinsel alan ile etkileşimi konusunda hiçbir şey söylemez ve söyleyemez. -İyonik plazmanın, hadi diyelim, bencil hedefler ve dürtülerle ne ilişkisi var? Ve bunun dışında, zihinsel alanın ve ince yapının nedensel ile etkileşimi ve daha alt düzeylere doğru geriye doğru gidersek, tersine etkileşim ve karşılıklı nüfuz etme nedir? Yeni fizik bu konuda ne söyleyebilir?

Yeni fiziğin kendi düzeyinde (duyumsuz kütle/enerji) ancak tek-boyutlu karşılıklı nüfuz etmeyi bulduğumu düşünüyorum. Bu önemli bir buluş olsa da, mistiklerin betimlemiş olduğu çok-boyutlu karşılıklı-nüfuz etme gibi olağanüstü bir görüngü ile bir tutulamaz. Sadece bir örnek olarak, Hinduizmin dünyevi ve en altta fiziksel düzlemin ortaya çıktığı yüce alemin nasıl zihni yaratan ince nedenselliği yarattığına ilişkin inanılmaz derecede karmaşık ve mükemmel bir kurama sahip olduğunu görüyoruz. Fizik son düzey hakkında her türden anlamlı şey söyler bize. Öncelleri hakkında (kendisini biyoloji, psikoloji ya da dine çevirmeden) hiçbir şey söyleyemez. Kabaca belirtirsek, kendi elemanlarının etkileşimi betimleyen fizik incelemesi ilk katta; tüm altı katın etkileşimini belirleyen mistikler altıncı katdadırlar.

Bu yüzden, geniş kapsamlı bir sonuç olarak, hatta bir kestirim olarak "Fiziğin ve mistisizmin dünya görüşleri aynıdır" şeklindeki açıklama çok aşırı bir genellemedir ve bir fizikçinin geçenlerde söylemiş olduğu gibi, "sanki bunlar derin kökleri olan bağlantıların bir tür kanıtiymışlar gibi rastlantısal dil benzerliklerinin kullanılmasına" dayanırlar (Bernstein, 1978).

Ayrıca, fizik ve mistisizm aynı gerçekliğe iki ayrı yaklaşım değildir. Onlar ikincisinin ilkini aştığı ama içine aldığı

tamamen farklı iki gerçeklik düzeyine farklı yaklaşımlardır. Yani, fizik ve mistisizm Bohm'un tamamlayıcılık ilkesini izlemez. Tamamlayıcılığın fizikte kullanıldığı şekilde, bir etkileşimin karşılıklı iki özel yanı ya da yaklaşımı anlamına geldiği düşünülmektedir.

Fizik ve mistisizm tamamlayıcı değildir, çünkü bir birey, aynı zamanda ve aynı sahnede hem bir fizikçi ve hem bir mistik olabilir. Söylemiş olduğumuz gibi, ikincisi ilkini aşar ama içine alır, dışlamaz onu. Fizik ve mistisizm bir gerçekliğe, diyelim ki, botanik ve matematiğe göre karşılıklı iki özel yaklaşımın dışında değildirler.

Fizik ve mistisizmin tamamlayıcılığına ilişkin bu bütün anlayış 2 ile 5 arasındaki düzeyleri gözardı etmekten geliyor. O zaman fiziğin (düzey-1) ve mistisizmin (düzey-6) gerçekliğe yalnızca iki büyük yaklaşım oldukları ortaya çıkıyor. Gerçekliğe ilişkin bu özetlenmiş görüş fizik ve mistisizmin sözde tamamlayıcılığından gelir. Bu iddia sosyoloji ve mistisizm, beslenme ve mistisizm ya da botanik ve mistisizm için öne sürülmüyor. Dolayısıyla artık fizik ve mistisizm için de öne sürülmemeli.

Yeni fizikte yeni olan şey, onun gerçekliğin daha yüksek düzeyleriyle ilgil olarak yapacak bir şeyleri olması değildir. (Birazdan tartışacağımız) Birkaç küçük istisna dışında, o (bırakın 3-6'yı) düzey-2'yi açıklamayı ya da bir açıklama getirmeyi denemez. Tersine, maddi boyutlarına kadar sıkıştırarak, düzey-1'in temel holo-arşisini açıkça keşfetmiştir ve gerçekten de yeni olan budur. En azından, fizik ve mistisizm burada uzlaşır.

Yine de, burada bile dikkatli olmalıyız. Genelleştirme silahını kullanarak, fizik ve mistisizmi birleştirme telaşıyla kuantum gerçekliğinin, ne türden olursa olsun, makroskopik süreçlerin gerçek dünyasıyla neredeyse hiçbir ilgisinin olmadığını unutma eğilimi taşıriz. Walker'in belirttiği gibi,

"otomobil ve basket toplarının" olağan dünyasında "kuantlar sonuçsuzdurlar". Bu uzun bir süredir fizikçiler tarafından açıkça kabul ediliyordu. Kuantum düzeyi öyle submikroskopiktir ki, onun etkileşimleri, bütün pratik amaçlar için makro dünyada gözardı edilebilir. Atomaltı mezonların arasındaki çok mistik olduğu düşünülen yoğun etkileşimler makro-nesneler arasında, kayalar ve insanlar ve ağaçlar arasında hiç gözlemlenmemişlerdir. Capra'nın dikkatli bir biçimde açıkladığı gibi, "Evrenin temel tekliği atomik düzeyde apaçık hale gelir ve insan atomaltı parçacıklar alanına daha derinden nüfuz ederken, kendisini giderek daha çok görünürlükler".

Ama, mistik kendisinin tüm madde ile karşılıklı birbirine nüfuz ettiğini kesinlikle kayaların ve ağaçların olağan dünyasının içinde anlar. Onun evrenle temel tekliği "atomik düzeyde başlamaz". Mistik bir şelaleye dökülen nehrin üzerindeki bir köprüden bir kuşa bakıp, "Onlar tamamen bir'dir" dediği zaman, eğer süper bir mikroskop alsak ve durumu inceleseydik kuşun ve nehrin birleşik bir tarzda mezon alışverişini yaptıklarını görebilirdik demek istemiyor. Onun birleştirici görüşü, onun "bu dünyada hakikat olan herşeyin Brahman" olduğunu kişisel olarak kavradığını ifade eden dolaylı bir etkidir.

Yani, düzey-1 üzerinde mistik ile fizikçi arasındaki uzlaşma bile ya bir tür nazik ya da talihli bir uzlaşım olarak görülmeli. Çok az istisnayla, herhangi bir fizikçiye, diyelim ki, makroskopik bir ağaç ve akarsu arasındaki bağlantıların atomaltı parçacıklar kadar yoğun ve birleştirici olup olmadığını sorun bakalım, cevabı hayır olacaktır. Mistik evet diyecektir.

Bu temel sorundur ve aslında fizikçi ile mistiğin aynı dünya hakkında bile konuşmadığını gösterir. Fizikçi der ki: "Bütün pratik amaçlarıyla, olağan Newtoncu dünya ayrı ve

farklıdır, ama atomaltı dünya birleşmiş bir örüntüdür.” Mistik der ki: “Newtoncu dünya, doğrudan algıladığım gibi, bölünmez bir bütündür; atomaltı aleme gelince, onu hiç görmedim.”

Buradaki sorun can alicidir, çünkü Stevens Enstitüsü’nde fizik profesörü Jeremy Bernstein’ın açıkladığı gibi (1978), “Eğer bir Doğu mistik olsaydım, dünyada isteyebileceğim en son şey modern bilimle uzlaşmak olurdu.” Onun üzerinde durduğu şey, bilimsel buluşların asıl niteliğinin durmaksızın değişme ve düzenlemeye geçirmeleri, son on yılın bilimsel kanıtının bu on yılın yanlışı oluşu ve hiçbir büyük bilimsel olgunun zamanın ve başka deneylerin bütünüyle değişikliğe uğratmasından kurtulamayacağı idi. Peki ya Buda’nın ışığı fizikten sadece doğrulamayı almıştır diyorsak? O zaman, bir on yıl sonra, yeni bilimsel olgular geçerli olanların (almaları gerektiği gibi) yerini allığında ne olacak? O zaman Buda ışığını yitirecek mi?

Eğer bugün mistisizmi fiziğe itersek, o zaman onu başımızdan savmayacak mıyz? Geçici bilimsel olguları zaman-dışı tefekkürsel alemlerle birbirine karıştırmak ne anlama gelir? “Bir dinsel [kişi ötesi] felsefeyi çağdaş bilime itmek onu eskitmenin en emin yoludur” diyor Dr. Bernstein.

ÖRTÜK DÜZEN

Aynı türden zorluklar, David Bohm tarafından getirilen maddenin “örtük düzen”i kavramının popüler kullanımında da vardır. Genelde, halk ve özelde bir çok psikolog, örtük alanı, sanki fiziksel parçacıkları aşışormuş ve bir tür daha yüksek birlik ve bütünlük haline ulaşmış gibi inceliyorlardı. Aslında, örtük alan maddeyi aşmaz -o maddeyi alta iter ve tüm fiziksel düzlemin, ya da düzey 1'in tutarlığını, birlik ve bütünlüğünü ifade eder. Gerçekten de belirtik maddeinin ötesine gider, ama alta-itilen ya da altta yatan bir tarz-

da, aşan bir tarzda değil. Doğrusu, bu kavram belirtik bir biçimde zihin ve bilinç gibi yüksek alanların hepsini dışlar.

Bu, bizzat Bohm tarafından çok açıkça ortaya konulmuştur. Herşeyden önce Bohm, bazı fizikçilerin yapmakta hoşlandığının tersine, zihin ya da bilinci kuantum mekanığının formalizmine sokmaya çalışmaz. O ve Hiley'in bir yazında ortaya koydukları gibi, "Bilinçli zihnin fiziğe sokulmasının kuantum mekanığının kendisi ile çok az ilgisi olan tamamen genel bazı nedenlerden dolayı teşvik edilmiş olduğunu gösterdik. Bu yaklaşım, bizim kuantum potansiyelini kullanan kendi incelemelerimizle karşılık içindedir.... Bizim amacımız, aslında, bu düzeni gözlemeviye herhangi bir temel rol yüklemeden betimlemektir." Bohm'un çalışmalarının sonucu, "Newtoncu şemaya uymayan yeni bir düzeni ya da yeni bir yapı sürecini bize sunan "belirli bir kuantum görüşüsünün varoluşunun ortaya çıkmış olmasıdır. (1975)

Bu yeni düzen, genel terimlerle (örtük holografik ya da holohareket) alandır. Bohm örtük düzende mistik ya da aşkın hiçbir şey olmadığını vurgulamaya özen gösterir. Onun teorisi ve bu çok şiktir, belirtik maddenin olağanüstü bir büyülüklük ve potansiyeldeki bir örtük fiziksel enerji denizine dayalı olduğu ve kuantum mekanığı denklemelerinin" bu [örtük düzeni] betimliyor oldukları"dır. (1978). Öyleyse, bir anlamda, örtük alan belirtik maddenin ötesine yol almaktadır. "Madde bu devasa enerji okyanusunda küçük bir dalgacık gibidir... Bu örtük düzen bizim madde dediğimiz şeyin çok ötesindeki bir gerçekliği içerir. Maddenin kendisi bu arka planda salt bir dalgacıktır" (1978).

Ama son çözümlemede, belirtik maddeden daha "ince" olsa da, bu örtük deniz yine de fiziğin ya da genelde cansız enerjinin alanındadır. Bu belirgindir, çünkü 1) Bohm, zihinsel bilinç gibi daha yüksek alanları kuantum mekanığinden

zaten dışlamıştır; ve 2) Kuantum Mekaniğinin denklemlerinin "örtük düzeni betimlediği" söylemiştir. O şöyle der: Örtük düzenden genişleme (kuantum mekanığı) matematiğinin kastettiği şey göre doğrudan bir fikirdir. Kuantum mekanığında birimsel dönüşüm ya da hareketin temel matematik betimlemesi denilen şey tam da konuşuyor olduğumuz şeydir" (1978). Çünkü Kuantum mekanığı denklemleri biyolojik hayatı ya da düzey-3'ü betimlemez: İnce, nedensel ya da mutlak alan da betimlemezler. Onlar başka bir yerde değil fizik alanda sürüp gitmekte olan bir şeyi betimlerler. Ayrıca, Bohm "örtük düzenin hala madde olduğu"nu açıkça belirtir.

Teorik yazlarında, bilinci ya da zihni KM formalizminin içine sokmaya çalışmadığını ya da bu suretle, hayvanların yaşamını (düzey-2) bile değil de, daha çok duyumsuz süreçleri açıkça betimleyen denklemlerle yüksek varlık düzeylerini "kanıtlama"ya çalışmadığını çok açık bir biçimde ortaya koyması Bohm'a saygınlık kazandırır. Zira, eğer örtük alan KM'nin yarattığı olguların sık bir yorumuna dayalısa, o zaman onun kesinlikle 2 ile 6 arasındaki düzeylerin hiçbirisiyle temel bir özdeşliğe sahip olmadığı kesinlikle doğru olur.

Kısaca, belirttiğim gibi, örtük düzen, elementer parçacıkların ve dalgaların belirtik yüzey yapılarını alta kıvrın ya da temelinde yatan, düzey-1'in bütünsel derin yapısıdır. (holoarşî)

Aynı zamanda, Bohm'un kendisi, *physis*'in yerel olmayan örtük düzen kavramının yine de, kuantum mekanığının tek mümkün yorumundan ve aslında her türlü mutlak örnek olmaktan uzak olduğunu tamamen farkındadır: "Bugün" der "[fiziksel alanda] herşeyin uzay ve zaman ayırmalarıyla ilgisi olmayan başka herşeye bağlı olduğu şeklinde bir sonucun cazibesine direnmek gereklidir. Bugüne kadarki kanıtlar

[...]amunun genellikle holografik ya da örtük düzen olayları demeye başladığı] yerel olmayan sonuçların çok özel koşullar altında doğduğunu gösteriyor ve kurulan her türlü korelasyon, oldukça çabuk bir şekilde yıkılma eğilimi taşıyor, dolayısıyla sistemleri özerk alt-sistemlerin içinde çözümleme şeklindeki geleneksel yaklaşımımız, genelde, tamamen geçerlidir" (1975).

Önemli nokta, mistığın görüşünün bu fizikçilerin sonunda kararlaştırdığı şeylere dayalı olmamasıdır.*

PSİKOLOJİYE UYGULANAN ÖRTÜK DÜZEN

Örtük düzenin sadece, *physis* düzeyinde geçerliliğe sahip olması, onun (model değil) bir metafor olarak daha yüksek düzeylere uygulanamaz olduğu anlamına gelmez uygulanabilir (ve Bohm'un kendisi bu doğrultuda daha çok speküasyon yapmaktadır.) Ancak belirli bir ihtiyat payı bırakmalı.

Birincisi, sadece iki temel boyut "ikisinin de ötesinde" bir alana sıçrayarak en çok üç temel boyut getirdiği için örtük/belirtik metaforu Büyük Varlık Zinciri'nin ancak çok belirsiz bir temsilini sunabilir. Oysa, Huston Smith'in göstermiş olduğu gibi, eğer o, bütünlüğe benzeyen herhangi bir iddia öne sürecekse en az dört, tercihan beş düzey getirmeliydi. (Bu Büyük Zincir'in altı-düzenli Hindu/Budist versiyonunun zaten özetlemiştir.)

Metaforu bu Zincir'i kapsayacak kadar genişletmek için, "örtük düzenin derecelerinden üstünüğü sözetsmek kabul edilebilir; ancak bu "dereceler"in kesin niteliğini belirtmedikten sonra hiçbir şey kazanılmaz. Ve doğal olarak, bu şekilde fiziğin otoritesine sahip olduğumuzu hayal edemeyiz.

Bununla birlikte, örtük/belirtik metaforuna uysun diye Büyük Varlık Zinciri'ni koparırsak, bilincin geleneksel hiyerarşisinin büyük kesinliğini ve kapsayıcılığını yitiririz.

Söz gelimi, John Welwood şu düzeyleri düşünen zihin olarak: Bedenin durumsal zemini (düzey-2), zihnin kişisel zemini (düzey-3) kişiyi aşan (transpersonel) zemin (4-5 düzeyler) ve açık zemin (düzey-6) olarak içine alan güzel bir varlık zinciri sunmuştur. [Ama onu herhangi bir biçimde örtük/belirtilik metaforu ile ilişkilendirmek için, sonuçta ve özlü bir kesinlikle yitimiyle ayırtedilebilir berrak bir kazanımın olmayışıyla birlikte kendi modelini sadece üç düzeye indirebilir.] Tekrar bu bir noktaya kadar tamamen kabul edilebilir ve yararlıdır. (Bu durumda, Welwood sade bir giriş üslubuya yazıyordu ve orada güzel bir başarı elde etmişti. [1979] Ama bu metaforu kaba genellemeler ve giriş hiperbolünün dışına itersek, hiçbir şey kazanılmaz; tersine, bazı özel hatalar ortaya çıkar.

*Bu yazında, mistisizm ve her çeşit fiziksel ya da holografik paradigmanın arasındaki radikal ve kapsamlı farklılığı bir yana atıyorum, çünkü bu, ayrıca çok açıktır. Yani, 1) Holografik ilkelerin kavranışı zihnin işidir: Oysa mistik hakikatin kavranışı zihin-ötesi tefekkürün işidir ve 2) Eğer holografik teorilerin gerçekten de aşkin hakikatleri betimledikleri ya da aynı anlama gelmek üzere, gerçekten de aşkinsal oldukları söyleniyorsa, kategori hatası diye bilinen büyük bir yanlış ortaya çıkar. [Bununla ilgili olarak, bkz. Wilber, (1979)] Bazıları holografik paradigmının basit olarak öğrenilmesinin gerçek aşkinliğin aynası olduğunu bile öne sürümüşlerdir; ki bu durumda hipotetik teoriler sadece yanlış değil, zararlıdırlar.

Ikincisi, bazı yazarlar örtük düzeni içe katlanmanın değil aşkinlığın bir metaforu olarak kullanırlar. Yani, örtük anlaşılan ince ya da nedensel gibi yüzeylere ilişkin daha yüksek düzende bir bütünlük ya da birlik metaforu olarak kullanılır. Bu da, yararlı bir genelleştirmedir- bir noktaya kadar. Physis alanında, Bohm'un başlangıçta açıklamış olduğu gibi,

belirtik ve örtük “varlıkların” karşılıklı dışlayıcı olmalarının-
dadır zorluk. “Mürekkep daması” parçası ya yayılmıştır
ve görünürdür (belirtik) ya da katlanmıştır ve görünür
değildir (örtük).

Bunların hepsi de *physis*'in boyutu için geçerlidir. Ama gerçekten daha yüksek düzeyler daha alt düzeyleri karşılıklı olarak dışlayıcı değildir- söylediğimiz gibi, daha yüksek olan daha alta olanı aşar ama içine alır. Çok basit bir örneği bile inceleyebilirsiniz: Düzey-2 (canlı-hayat) önce doğup maddeyi aştığında, maddenin belirtik düzenini dağıtmadığı gibi, onu ne yok eder ne de katlanma potansiyelini içinde dağıtır. Onu kendisinin bir yanı ya da parçası olarak tamamen belirtik bir tarzda aşar ama içine alır. Bu kıvrılma ya da örtük yayılım değil, evrim ya da belirtik sarmadır. Bunun en güzel gösterimlerinden bir tanesi insan beynidir: Sürüğen beyni neokorteks tarafından sarılmış olan limbik beyinle sarılmıştır, bunların hepsi sürüngenden memeliye'ordan da insana doğru evrimi ya da genişlemeyi temsil ederek ve koruyarak evrimi mükemmel bir biçimde belirtik kılalarlar ama alta sınıflandırırlar.

Sorun şudur, bu aşırı bir dikkat ve kesinlikle yapılma-
dıkten sonra (ve bu metaforu kullanarak yapılabılır.)* örtük
düzen metaforunun kullanımı, geriye çekilme hareketi olan
bir kıvrılmanın betimini yaratma ile son bulma eğili-
mindedir. Ortaya çıkan örtük metaforu bir “ergime mod-
eli”dir. Mutlak farklılıklarını tam olarak aşma ve alta toplama
yerine, onları yok eder ve dağıtır. Ama St. Thomas'ın bildiği
gibi, inayet doğayı mükemmellestirir, onu bulanıklaştırmaz.

*Atman Projesi’nde (Wilber, 1980) bunu aşağıdaki çizgiler
boyunca çalışmıştım: Çoğu kez gözardı edilen nokta şudur:
Örtük düzenin dereceleri varsa, ayrıca belirtik düzenin de
dereceleri vardır ve aslında, bunlar evrim boyunca birbirler-
ine paralel giderler. Bir metafor olarak kullanıldığında da,

örtük görünür varlıkların belirtik dünyasından daha çok neredeyse her zaman daha gerçek, daha köklü ve daha temel olduğu çağrışımı uyandırır. Ne var ki, aslında bunlar değişirler. Bir düzeyde örtük olan bir sonrakinde belirtik olur. Yani her bir düzey öncekine göre örtük ama ardından gelene göre belirtiktir. Örneğin, nasıl ki, zihin pranaya göre örtük ve ince-olana göre belirtikse, prana da maddeye göre örtük, zihne göre belirtiktir. Evrim önceleri örtük olanları belirtik kılan bir dizidir. Herbir daha yüksek yapı gerileşirken ya da belirtikleşirken, alta kimi içine alır ya da örtükleştirir. Tüm bu süreç Atman Projesi'nde titizlikle betimlenmiştir. Ama örtük/belirtik terimleri bu tarzda kullanıldıklarında, kesinlikle hiçbir yenilik içermiyorlar: Bu Hegel'den Aurobindo'ya kadar -philosophia perennis'in tam özüdür. Ne var ki, bu terimlerin günümüzde kullanılması bu değildir. Sonuçta, "örtük" ve "belirtik" terimlerine gelince, onları bu bütün süreci ve onun çok boyutluluğa dayalı hiyararsık bağlamını belirtirken genellikle kullanmaktan kaçındım; çünkü geleneksel felsefe bu örtük/belirtik kavramların, yukarıdaki gibi, philosophia perennis ile bir tutulduklarında, onlara fizikçilerin ilk olarak verdiği anlamla ancak asgari bir benzerlik taşımalarına varılır.

Sonuçta alta kıvrılma ile aşkınlık arasında dağlar kadar fark vardır ve "örtük düzen" her ikisini de kastedecek şekilde ele alırsa bazı büyük yanlışlar doğar. Bundan kaçınmanın en kolay yolu, "örtük düzen" kavramını tam da önerilmiş olduğu tarzda physis düzleminde (düzey-1) alta kıvrılmış bir birey olarak kullanmaktır.

ZİHİN VE KUANTUM MEKANIĞI

David Bohm ve fizikçilerin büyük çoğunluğundan farklı olarak „zihni“ sadece kuantum mekaniği denklemlerine enjekte istemeyen ama zihin üzerinde ısrarla duran bir avuç

öncü fizikçi var. Wigner, Walker, Muses ve Sarfatti, kuantum mekaniği formülasyonlarında bilincin yaşamsal rolünü göstermek anlamına gelen ince matematik açıklamalar üretiyorlar. Herşeyden önce, bu tip formülasyonlarda, onlar fizikçinin, mistiğin- ya da en azından parapsikoloğun- arka bahçesinde gezinmesini sağlıyorlar.

Bu formülasyonların itici gücü "ölçüm sorunu" denilen şeye yatar. Ölçüm sorunu, bazı çok gelişmiş ve ince matematsel denklemler ve onların yarattığı paradoksların stenografiidir.

Sorunun kendisi bu tip bir ikilemle ilgilidir: Kuantum Mekaniği matematiği belirli bir kuantum olayının belirli bir çevrede (belirli bir yerde ya da belirli bir zamanda) ortaya çıkma olasılığını büyük bir kesinlikle belirleyebilir ama hiçbir zaman o kesin çevrenin kendisini kestirmez. Sözgelimi, bir kuantum parçacığını A alanında bulma şansının % 50, B alanında bulma şansının % 30 ve C alanında % 20 olduğu söylenebilir. Ama hiçbir koşul altında (yukarıdaki olasılık dağılım verildiğinde) parçacıksal olay, tek bir varlık ya da oluşum değil ama daha doğrusu, buörnekte, aslında % 50 A / % 30 B / % 20 C diyen bir denklemle (ya da olasılık genliği) tanımlanabilecek olan bir "varolma eğilimi" olarak görülür.

Şimdi burada garip olan şey ,olay gerçekleştiğinde onun sadece bir alanda ortaya çıkmasıdır. Bu neredeyse (tamamen değil) sanki bir istatistikçinin üç kapıdan hangisinden içeri girme olasılığının olduğunu kestirmeye çalışması gibidir, o farklı nedenlerle sonuçları kestirip atar: A kapısı olasılığı % 50, B kapısı %30, C kapısı %20. Tam tamına hangi kapı olacağını kestiremez, sadece yüzdeleri kestirir. Ama sonuçta kapıya doğru yöneldiğinizde, yalnız bir tanesinden geçersiniz- % 50 'niz A, % 30'unuz B, % 20 C kapısından geçmez.

Ama bunun dışında, benzeşim ortadan kalkar. İstatistikçi,

kapıların birine yönelmeden önce sizin varolduğunuzu inanacağı nedenlere sahiptir- size şöyle bir bakar. Ama fizikçinin elindeki kuantum parçacıkları hakkında böyle güvenceler yoktur, çünkü parçacığa şöyle bir bakabileceği bir yol yoktur. (sadece tam olarak görülebilmesi için onun çok küçük olduğunu söyleyerek geçelim.) Onun parçacığa bakabilmesinin tek yolu bazı aletlerin kullanılması yani, onun bir anlamda ölçülmesi olabilir. Ama parçacığı ölçmek için, adeta kendi aletinin kapılarına girmek zorundadır. Ve sorun buradadır: Kapının arkasında ne olduğunu bulmak için, fizikçi kapıyı kullanmak zorundadır. Tüm durumlarda onun görünüşü ancak onlar farklı kapılara yöneldiklerinde saptanabilir ve bu "yönüşleri" betimleyen denklemler salt olasılığa dayalıdır: Diyelim, 50/30/20.

Bu nedenle, fizikçi kavramsal bir sorunla karşılaşır: ölçümden önce, bir kuantum olayı hakkında tüm söyleyebileceği, onun belirli bir varolma eğilimi olduğunu: (ona sahip olduğu değil) yani (50/30/20). Ama asıl ölçümden önce, parçacığın hangi bölgede ortaya çıkacağını bilmenin ne türden olursa olsun hiçbir yolu yoktur. Bununla birlikte o sonuçta saptandığında, sadece bir bölgede (diyelim B'de) ortaya çıkar ve üç kapıya doğru yayılmaz. Buna durum vektörünün ya da dalga paketinin çöküşü denir, çünkü ölçüm parçacığın B'de olduğu belirlediğinde, A ya da C'de bulunma olasılığı sıfıra iner. Durum vektörünün çöküşü olayın bir "varolma eğilimi"den (50A/30B/20C) gerçek "oluşumu"na (B) sıçramış olması demektir.

İşte sorunlar. Ölçümün kendisi dalga paketinin çöküşüne "neden olur" mu? Gerçek parçacık ölçümden önce hiç varolur mu? Eğer vardır dersek (ki, bu sağduyuya uygundur) bildiğimizden nasıl emin olacağız, çünkü bunu dile getirmenin yolu yok ve çünkü bu alanı mükemmel bir biçimde betimleyen matematik denklemler bize yalnız

50/30/20'yi verir. Eğer denklemleri yadsiyacaksız, onların aksi halde çok iyi iş gördükleri olgusunu nasıl yadsiyacağımız?

Dalga paketini çökerken şeyin zihin ya da madde değil de kötü metafizik olduğunu (belirli gerçekçeler dışında değil) savunan çok sayıda felsefecinin dışında, bu "ölçüm sorunu" üzerinde fizikçilerin kendi oluşturdukları birkaç farklı düşünce okulu vardır:

1. Kopenhag Yorumu: Dalga paketinin çöküşünün gerçekten salt rastlantı eseri olduğunu savunan oldukça çok sayıda fizikçi bu okulun izleyicisidir. Bir açıklamaya gerek yoktur. Kapının arkasında geçilecek yol olmadığı için, kapının arkası da yoktur. *Kuantum Mekaniği'nde olduğu gibi tam bir açıklama olduğundan "sahnelerin arkasına bakma" ve olayın ölçümden önce var olup olmadığını çözüme bağlamaya çalışmanın gereği veya imkanı yoktur. Tam bir dürüstlüğe, bu görüşü kabul etmenin mutlak olmasa bile, birçok iyi nedeni olduğunu söyleyebiliriz. Çok kez gösterilmiş olduğu gibi, bu yorumu karşı öne sürdüğü her itirazın, Einstein'in kendi teorilerini kullanan Bohm ve diğerleri tarafından ustaca bir biçimde savuşturulmasına rağmen, Einstein'in bizzat bu görüşü ("Tanrı evrenle zar atmaz!" haykırışıyla) şiddetle reddetmiş olduğu da söylenebilir. Aynı zamanda, bunun (ve izleyenlerin) son derece popülerleştirilmiş açıklama türleri olduğunu yineliyorum. Ama bu reddin (geri çekilişin) içersinde, Kopenhag yorumu, 50/30/20 olasılığının bileBILECEĞİMİZ ve bilinmesi gereken tek şey olduğunu: parçacığın hangi kapıdan gececeğinin sadece rastlantısal olduğunu söyler.

2. Gizli Değişkenler Teorileri - Bu teoriler, dalga paketinin çöküşü "sahnelerinin arkasında" yatan, gerçekten belirlenebilir" etkenlerin olduğunu savunur. Bu alt kuantal süreçler şu anda gizli değişkenlerle betimlenmiş durumdadırlar ama en sonunda teknik açıdan ulaşılabilir hale gelneleri

mümkündür. En kaba terimlerle, bu teori, kuantum olaylarının salt rastlantısal olmadığını ve parçacığın "gizli" bir neden- den, parçacığın "bildiği" ve bizim de aşağı çıkarabileceğimiz bir nedenden dolayı belirli bir kapıya yöneldiğini söyler. Kuantum potansiyeli (ve örtük düzen) üzerine çalışma yapan Bohm ve meslektaşları belki, Einstein bu okula bağlıdır. Çok büyük bir popüler dikkate konu olan Bell teoremi, uzayın geniş ölçüde yalıtk bögeleri arasındaki apaçık yerel olmayan (yerel bir uzay nedenselliği ile sınırlanmayan) enformasyon "aktarımı"na işaret etmek için, bu okulun bazı savunucuları tarafından sık sık kullanılmıştır. Bell teoremi, genellikle şu anlama gelir, eğer kuantum mekanığı aksi halde doğru olsaydı ve bir tür gizli değişkenler olsaydı, o zaman gizli değişkenler yerel degillerdir- zaman ya da uza- yda ayrılmamış olan bir "anlık" nedensellik. Bohm ve meslektaşları bunu olası bir örtük düzenin bir örneği olarak: Sarfatti ışıktan hızlı "iletişim'in bir örneği olarak; diğerleri (Einstein gibi) saçmalık olarak görürler.

3. Birden Çok Dünya Hipotezi - Bu Everett, Wheeler ve Graham (ENG) tarafından önerilmiştir. Kopenhag Yoru- mu'na göre (teori \neq 1), 50A/30B/20C parçacığı ölçüldüğü ve B bölgesinde bulunduğuanda, sonuçta diğer iki olasılık (A ve C) çöker -(sözgelimi, nasıl yazı tura attığınızda tura geldiğinde, yazı gelme olasılığı, sıfırına inerse) bunlar basitçe meydana gelmezler. Şimdi ENG'ye göre dalga fonksiyonunun içeriği karşılıklı dışlayıcı olasılıkların tümü ortaya çıkar, ama evrenin farklı dallarında. Parçacığın bu evrende B'yi vurduğu anda, biri A'yi vuran parçacığı ve biri de C'yi vuran parçacığı içine alan diğer iki evren ayrılır. Ya da, bu evrende "tura" atar atmaz, "yazı"da atarım, ama tamamen farklı bir evrende. "Ben" diğerini bilemez. Bu çok ileri matematiksel bir tarzda geliştirilmiştir.

Bu tip bir teorinin işitilmesiyle Francois Mauri'yi anlamak

kolay oluyor: "Bu profesörün söyledikleri biz zavallı Hristiyanların inandıklarından çok daha fazla inanılmaz". Ama asıl sorun, "yeni fizik" denilen şeyin, en sonunda bizi belirli açık seçim ve çıplak sonuçlara götürecek bir olgu olan atomaltı gerçekliğin doğasına ilişkin bir uzlaşımından uzak olduğunun zaten açık oluşudur. Bu arada, "ölçüm sorunu"nun yarattığı dördüncü büyük teoriye geliyoruz.

4. Madde/Zihin Bağlantısı- Bu teorinin çok çeşitli biçimleri var, ama, popülerleşmiş sunuluşuna uygun olarak teorinin genelde şunları öne sürdüğünü söyleyebiliriz. Eğer ölçümün kendisi dalga paketini çökertiyorsa, o zaman ölçüm bu maddi olayın görünmesinde her biçimde esas değil midir? Ve ölçümü kim yapıyor? Apaçık ki, algılanan bir varlık. Öyleyse zihin madde üzerindeki bir etki -ya da hatta onun yaratıcısı- değil midir?

Şu ya da bu biçimimle bu genel görüş Wigner, Sarfatti, Walker ve Muses tarafından savunulmuştur. Sarfatti şöyle der: Bence, kuantum ilkesi temel bir biçimde zihni.... maddeyi yaratan zihni gerektirir"

(1974). Walker, varolduklarını öne sürerek gizli değişkenleri bilinçle eşitler; Muses bilinci kuantum vakum potansiyeline sıkıştırır. Ama hepsi söyle özeter: "Durum vektörünü çökerten bilincin kendisidir", Şimdi incelemek istediğimiz teori budur, çünkü bunun fizik ile parapsikoloji/mistikizm arasındaki bağlantı olduğu söylenmektedir.

Başlangıçta, geleneksel felsefede "zihin maddeyi yaratır" şeklindeki genel açıklama ile uygunluk gösterebilecek bir şey var mıdır? İlk yaklaşık cevap kesinlikle olumlayıcıdır. Tüm geleneksel felsefeler tarafından maddenin zihinsel alandaki bir tortu olduğu savunulmuştur. Ama onlar bunu daha kesin bir biçimde ifade ederler. Maddeyi (düzey-1) yaratan doğrudan doğruya zihin (düzey-3) değildir ama 'prana'dır (düzey-2). Zihin 'prana'yı, 'prana' maddeyi yaratır.

Bu yüzden, fizikçiler geleneğe göre daha kesin olmaliydi, "zihin" değil "prana" demiş olsalardı, bioenerji ya da "biyolojik duyumlama" doğrudan doğruya madde-den önce olurdu. Von Weizsacker ve birçok kişi "prana" sözcüğünü kullanarak) bunu çoktan apacak bir biçimde yaptı. Bu fizikçiler için bir sorun oluşturmamalıydı çünkü onların "zihne" yükledikleri dalga paketinin çökertme niteliği gerçek prananın niteliğidir.

Yani, bu fizikçiler, "kavramlar"ın, "fikirler"in ya da "mantık"ın durum vektörünü çökerttiğini çogunlukla söylemezler. Onlar daha çok, "biyolojik sistemler" (Safatti), "hisseden varlık" (Walker) "duyumlama" (Wigner) gibi terimleri kullanırlar ve bunlar zihnin karakteristliginden uzak ama 'prana'nın (ya da herhangi bir canlı sistemin) karakteristiğine yakındı. Zihin de vektörü çökertebilir, ama prana yoluyla. Bu ayrıca Sarfetti'ni varsayımlarına da uyar çünkü bütün biyolojik sistemler rastlantısal kuantal Brown hareketine katkı yaparlar, ama (hayvanlarda mevcut olmayan) disiplinli bir zihin onu denetleyebilir.*

*Maddenin zihinden yaratılışının doğasına ilişkin olarak bu KM okulu ile sonuçta uzlaşmakla birlikte, onun zihnin madde üzerindeki etkisi hakkında bazı önemli ve parlak şeyler söyleyebileceğini dışlamadığım söylenebilir. Bu çok gevşek bir anlaşmadır ama sonunda o da bir anlaşmadır ve (genelde mistisizmin değil) parapsikolojinin bazı çok iyi seçilmiş alanları bu teorilerde bir yankı bulabilirler.

Her şey sanki, Kuantum Mekaniği için bu versiyonunun, en azından 1. ve 2. düzeyleri ilgilendirdiği kadariyla (yani düzey-2 düzey-1'i yarattığında) mistik görüşle uyum içinde olduğunun doğru olduğunu söylüyor. Biz, yine de burada çok dikkatli olmalıyız, çünkü erken sonuç çıkarmak çok, çok kolaydır.

Mistik hepsinden önce maddenin prana tarafından

yaratıldığını söylediğinde, bizzat prananın görünür bir tarzda mevcut olduğunu kastetmez (ve bu noktadan sonra, yukarıda verilen önemli değerlendirmeleri anımsayarak, kolayca tanımak için "prana" yerine "zihin" (sözcüğünü) kullanacağım. Yani, zihin onu algılayarak ya da hissederek ya da "ölçerek" maddeyi yaratmıştır. -ki bu görmüş bulunduğuımız gibi, bu Kuantum Mekanığını fizikçilerin savunduğu teorinin tartışmalı biçimidir. Daha ziyade, zihin yoğunlaşın ya da yoğunlaşmasın madde sadece zihinden "çökelti" haline gelir. Aslında, kıvrılma sırasında, zihin maddeyi yaratır ve sonra hepten sahneyi "terk eder". Maddeyi seyre dalmak ve bu şekilde yaratmak için ortalıkta kalmaz.

Bu tarzda, geleneksel felsefe başka türlü saçma olarak olan bir ikilemden bütünüyle kaçınır: Eğer zihin algı ya da (katılımcı-gözlemci olarak) gerçek temas yoluyla maddeyi yaratıyorsa, öyleye, sadece maddenin olduğu ve zihinlerin olmadığı, diyelim ki, on milyar yıl önce ne oldu peki? Bilim biyolojik hayatın maddeden ancak milyarlarca yıl sonra ortaya çıktığı konusunda tamamen kesindir. O zamandan önce hayat yoktu, zihin yoktu. Eğer zihin maddenin varolması için (ya da onun dalga paketini çökertmek için) maddeyi ölçmek ya da gözlemek zorundaysa, saçmaya varız. Bir makinenin içindeki bir hayaletler bile değil, ama herşeyiyle gerçek bir makinenin içinde varolmayan hayaletin var olmayan bir gölgesiyle uğraşıyoruz.

Bu görüş-zihnin "katılımcı-gözlemci"nin etkisiyle maddeyi yaratması-tavuğun (zihin) yumurtayı (madde) gördüğü ve bu suretle yarattığı gibi bir şeydir. Yumurtayı görecek tavuk yoksa, yumurta da yoktur. Geleneksel görüş der ki, tavuk (zihin) yumurtalar ya da yumurta doğurur (madde) ve bu suretle onu yaratır: tavuğun yaptığı şey onun kendi işidir-yumurta algılansın ya da algılanmasın varolmaya devam

eder. Aslında, kıvrılma sırasında, tavuk iyi gizlenmiştir. Ardında bıraktığı şey tavukluğun (chicken-ness) indirgenmiş bir versiyonudur, zihnin madde (yumurta) denilen indirgenmiş bir versiyonudur. Ama yumurta -madde yeni bir tavuk meydana getirme [“yumurta”] potansiyelini ya da zihnin kendisini kendi içinde katlamıştır, ki bu da evrimde olup bitenin ta kendisidir. Ama hiçbir durumda, tavuk onu seyrederek yumurtayı yaratmaz.

Çoğu fizikçinin Kuantum Mekaniği yorumu versiyonunu reddetmesinin benzer nedenleri. David Bohm'un açıkladığı gibi: "Bilinçli zihnin Wagner tarafından fiziğe sokulması, kuantum mekaniğinin kendisiyle çok az ilgisi bulunan tamanen genel bazı kaygılar tarafından teşvik edilmiştir." Ve aceleyle zihinle gözlemlenenin maddeyi yaratmak (ölçüm) için gerekli olduğu sonucuna ulaşan bu eğilimden söz ederken, Bohm öz olarak şöyle cevap vermiştir: "Gerçekten de, bu çoğu kez öyle aşırıya vardırılmıştır ki, sanki gözlemci olmadan hiçbir şey olmaz. Ne var ki, kuantum görüntüleri düzeyinde bile, gözlemcinin doğrudan bir müdahale olmadan meydana gelen birçok fiziksel süreç tanıyoruz. Örneğin, uzak bir yıldızda sürüp giden süreclere bakın. Bunlar bizim tarafımızdan önemli hiçbir müdahale olmadan, bilinen fizik yasalarını izleyerek ortaya çıkarlar ve süreçler meydana gelir ve gelmektedir" (1975).

Kısaca, geleneksel felsefe maddenin algı ve ölçümlle değil, bir çökelti ve kristalleşme eylemi yoluyla zihin (prana) tarafından yaratıldığı görüşü ile uzlaşabilir. Ama Kuantum Mekaniği, ancak bu ikinci teoriyi açıklayabilir ve bu nedenle Kuantum Mekaniği ile mistisizmin bu noktadaki uzlaşımı salt rastlanti eseridir. *Bu nedenle, kuantum mekaniğinin bu yorumunun doğru olmadığı kanıtlanırsa (ve kanıtlanacağı konusunda Bohm ve ötekilere katılıyorum) bu, mistik-bilgenin dünya görüşünün herhangi bir yönünü etkilemezdi.

Ama benim sorunum yukarıdaki dört kuantum yorumunun doğru ya da yanlış olup olmadığıyla ilgili değil. Hatta gerçekten hiç tartışmamış olduğumuz başka şeyler de varlığıstı bağınlılar, basit istatistiksel yorumlar, kuantum mantığı yorumları. Bu konular son derece karmaşık ve zordur ve onların içeriimlerini incelemek on yıllar alır. Yine de şu anda yapabileceğimiz şey bazı dolayımsız sonuçlara ulaşmaktır:

*Piskopos Berkeley (geleneksel) felsefede karşısında bir saltçı (purist) değildiyse bile varolmanın algılanmak demek olduğunu söylediğinde, en sonunda Tanrı ya da mutlak bilinç tarafından algılanmayı kastediyordu. Ama, onun bildiği gibi, varlık ve algı mutlak bilincin içinde birdir: yani, varlıklar bilinç tarafından algılandıkları için değil, ama bilinç onların varoluşu olduğu için vardırlar. Tanrı tarafından görülerек yaratılmamışlardır. Onlar aslında basitçe Tanrıdırlar. Başka bir deyişle, Berkeley, varlığın algı ya da bilinç tarafından olduğunu değil, ama varlığın bilinç olduğunu kastetmiştir. Bilinç ona bakarak bir şey yaratmaz: o basitçe o şeydir ve özgül "algılar" geçersizdirler.

1. "Yeni fizik" atomaltı gerçekliğin doğasına göre bile büyük bir uzlaşımından uzaktır. Kişi ötesi psikoloji/mistisizmi yeni kuantum fizığının uzlaşmasına yamamak mümkün değil, çünkü hiçbir uzlaşma yok henüz. Fizik ve mistisizm arasında kurulmuş olan bağınlılar titizlikle seçilmiş türdendir. Farklı kuantum mekaniği yorumlarının asıl ayrıntıları, gördüğümüz gibi, büyük ölçüde, karşılıklı-olarak dışlayıcıdır. Bir yorumdan yalnızca bir ayrıntı almak, sonra bir diğerinden burada küçük bir 'bootstrap' şuradan küçük bir örtük düzen almak, fizikçi Bernstein'in sözcükleriyle sözkonusu teorileri 'gülüncüştirmek' ve onlara zarar vermektiir.

2. Birkaç yakın paralel çizebilsek bile kişi ötesi psikolojiye

yamanmak yine de "ilgisizlige giden en emin yol"dur. Eckhart'ı yorumlarsak, eğer sizin tanrıınız bugünkü fizığının tanrısiyasa, demek ki, (yarın) bu fizik geçip gittiğinde, o tanrı da onunla birlikte geçip gidecek.

3. En önemlisi de sonuçta kuantum mekaniği teorisinin hangi versiyonu kabul edilirse edilsin, bunun mistığın görünüm ve dünya görüşünü derinde etkilemeyeceğidir. Herşeyden önce, o hiçbir durumda mistığın dünya görüşünü geçersiz kılamazdı. Newton'un "kesikli dünya görüşü" "hakikat" ise, bu da mistik 'görüyü' geçersiz kılmaz. Kuantum mekaniğinin yorumlarından herhangi biri doğruysa, bu da mistik 'görü'yü etkilemez. Ve bu nedenle, herhangi bir bilgi kuramının bize söyleyeceği gibi, bir yorum hiçbir durumda mistik dünya görüşünü geçersiz kılmaz. Eğer mistik 'görüşün aksını kanıtlayabilecek akla yatkın bir fizik testi yoksa, o zaman onu doğrulayacak akla yatkın bir fizik testi de yoktur.

4. Zaman zaman yeni fizığın en azından mistik dünya görüşü ile bağıdaştığı söylenmektedir. Sanırım günlük İngilizceye girdiklerinde matematiksel kuantum formalizmlerinin bazı yorumlarının belirli yönleriyle mistikin görüşünün, dünyanın değil (1-6 düzeyler), ama düzey-1'in çeşitli yönlerine benzer göründükleri konusunda kolayca anlaşabiliriz. Ne var ki mistığın içgörüsü bu mümkün anlaşma içinde, ne bir geçerlilik ne de bir açıklama bulabilir. Ama eğer bu anlaşma mistisizmi kamunun gözünde "meşrulaştırmaya" yardım eder, eğer en azından onun yandaşlarının mistik halleri sanrisal olduğu gereklisiyle kökten yadsımalarına neden olmaz; eğer mistik yaştanının daha tam bir kabulüne giden yolu açarsa -o zaman gerçekten de, her yolla yeni fizikçilere teşekkür edilmesini sağlamalıyız.

Ne var ki, bu noktanın ötesinde, Bernstein'in uyarısını kulak arkası etmeyin: Sizle anlaştıkları için yeni fizikçilere

teşekkür edin, ama kişi-ötesi modellerinizi değişim düzey-1 teorilerinin oynak kumları üzerine kurmanın cazibesine kapılmayın.

HOLOGRAFİK BEYİN

Holografik/örtük fizik teorileri hiç tereddüsüz düzey 1 ile ilgilenirken, holografi beyin süreçleri teorileri açıkça düzey 3 ile ya da zihin ve bellek ile ilgilenirler. Öyleyse, o zaman, paralel işleyen bu teoriler, az çok 1-3 düzeyleri kapsayabilirler.

Ama bunun ötesinde bazıları tarafından eğer zihin holografik ise, o zaman bunun, belirtik ayırmaların ötesinde holografik leke içinde eriyen zihin aracılığıyla daha yüksek, kişi-ötesi deneyimleri de açıklayabileceği de ileri sürülmüştür. Bu holografik lekeye, uzay ve zamanda, sözde nesnelerin "varolmadığı" bir frekans alanı denir. Holografik leke ya da frekans alanı şöyle betimlenir: "Uzay değil, zaman değil- yalnız olaylar (ya da frekanslar)".

Herhangi bir tür uzay ve zaman dışında varolan olayların getirdiği zorluklara aldırmayalım; ayrıca fiziksel nesnelerin (uzay-zaman şeylerinin) ilk elde hologram yaratmak için gerekīği olgusunu gözardı edelim. Bunun dışında, bu holografik-zihin felsefe ile nasıl uyuşabilir?

Başlangıçta, optik holografi ilkeleri üzerinde olduğu söylenen şey, temelde bellek-enformasyon depolanmasıdır. Holografik mekanizmalar, ilgi çekici bir özelliği -esasen matematik terimleriyle- uzay ve zamanın bir aşamada dışta bırakıldığı görülen ve arzu edilen zamansal sonuçlara frekans enformasyonundan okunan bir fonksiyon yoluyla ulaşmak olan matematiksel dönüşümler tarafından açıklanırlar. Bu bir frekans alanı kavramına -uzay/zaman nesnelerinin "zaman dışı, uzay-dışı frekanslardan" ortaya çıkış kavramına- yol açmıştır.

Bunun temelde doğru olduğuna -belleğin, söylendiği gibi, holografik bir biçimde depolandığına- kuşkum yok. Ayrıca, bunu gösteren araştırmancın mükemmel olduğunu da düşünüyoruz. Ama bunun ötesinde, bunun herhangi bir tarzda aşıkın hallerle nasıl ilişkilendiği açık. Elbette, dil benzerlikleri var-holografik leke (uzay-dışı, zaman-dışı) mistik bir hali ifade eder gibidir. Ayrıca kendinden geçmeyi de andırıyor. Uzay ve zamanı olmayan (zaman öncesi) pre-temporal bilinç ile onu hala kucaklarken bile uzay ve zamanın ötesine geçen trans-temporal bilinç arasında dünyalar kadar fark var. "Ölümsüzlük", her şeyden önce "zamanın yaratıklarına aşıktır" Bu hiçbir biçimde, holografik lekenin aşıkın bir hal olmadığını kanıtlamaz; insanın dil korelasyonları temelinde böyle bir yargıya varamayacağını gösterir.

Bununla birlikte, "holografik iskelenin algılanması" na yönelik bir değişimin aşıkın halleri yaratabileceği söylemektedir. Bellek holografik bir biçimde depolandığı* için, kişisel belleğin depolandığı kutunun algılanmasına doğru bir değişim gerçekte ne anlama gelirdi? Bu, tüm görünümü aşan ama içine alan bir doğrudan bilinç, nirvana olabilir miydi?

Teorinin açıklamalarına kalırsa, onun uygun bir biçimde lekelenen ve doğrusal okumadan yararlanmadan insanın kendi bellek deposunun bir deneyimine ulaşmaktan başka bir yere gidebileceğini sanmıyorum.

İnsanın nasıl kendi belleğinin lekesinden zihni, bedeni, benliği ve dünyayı aşan kristal bir bilince nasıl sıçrayabildiği hiç aydınlatılmamıştır. "Kişisel bellek holografik bir biçimde depolanmıştır" dan "bu nedenle tüm zihinler bir kişi- ötesi hologramın parçasıdır" a yönelen çok büyük bir sıçrayıştır bu.

Sanırım bunun yerine, aklın revaçta olduğu günü kurtarmak için bazı yüzeysel dil benzerliklerine izin veriyoruz. Yukarıdaki belki yeterli bir örnek, ama onun ötesinde-örtük holorafik leke olduğu söylenen- tüm bir "uzay ve zaman ötesi aşıkın frekans alanı" kavramı duruyor. Bana öyle geliyor ki, bu kavram, sadece, "şeyler"i "frekanslar" a çeviren ve

böylece kendisine aşkın hakikatleri gözüyle bakılsın diye bir dil sürçmesine izin veren söz konusu matematiğin garipliklerine güven duyar. "Frekans alanı" dönüşümlerinin deneysel gerçeklikleri, sadece, inanılmaz olmayan ama doğrusu kendi-kendisiyle çelişkili bir tarzda gösterdiği varsayılmıştır.

*Fiziksel frekans alanının "algılanması" ileride, William Tiller'in holografik paradigmaya yönelik eleştirisini bağlamında tartışılacaktır.

"Şeyler"in "frekanslara" dönüşümü uzay/zamanın "uzay-dışı", zamandışı"na bir dönüşümü değil, ama uzay/zaman nesnelerinin uzay/zaman frekanslarına bir dönüşümüdür. Frekans "uzay-dışı, zaman-dışı" demek değildir; çevrim/saniye ya da belli bir zaman biriminde uzay demektir. Matematiği başka türlü okumak bir kuantum sıçrayışından farklı bir şeydir: Bir inanç sıçrayışıdır bu.

Bu teori daha çok destek bulmuş ve ciddi bir itirazla karşılaşmamıştır. Birçok laboratuvara etkileyici bir araştırma yiğini, beynin, görme, işitme, tatma, koklama ve dokunmayı zamansal ve/ya da uzamsal frekansların [frekans alanının önceliği bu yüzdedir] gelişmiş matematiksel analiziyle işlediğini göstermiştir. (Revision, 1975, 1978) Teoriye itiraz etmiyorum: İçtenlikle etkilenmiş olduğumu tekrar ediyor ve kastediyorum. Gelgelelim "zamansal ve/ya da uzamsal frekanslar"a "uzay-dışı zaman-dışı" diyen speküasyonlardan etkilenmiş değilim. Ve bu teorinin aşkinsal olarak canlı gibi gelmesi tamamen bu anlamsal süreçtededir.

Söylemeye gerek yok ki, kişisel lekenin yerine kişi-ötesi birliği geçiren bu anlambilimsel el çabukluğu, ne bu beyin araştırmacılarının -örn. Pribram- parlak çalışmalarına ne de aşkınlığı açıklamaya çalışan 'kişi ötesi'cilerin zor görevlerine yardım eder.

Yukarıdakilerin dışında yine de, önerilmiş bulunanın bir başka arguman dalı var elimizde. Bu dal için, zaten zihnin genelde işlemleri yönünden holografik olduğunu düşüne lim. Bu geleneksel felsefeye uygun olur muydu ve bunun

ötesinde, yüksek bilinç düzeylerinin muhtemel açıklaması olur muydu?

Korkarım ki, bu cömert yol göstéricilikle bile daha iyi yol almayız. Herşeyden önce, zihinsel alanın derin yapısının holografikliği olgusu; kendi içinde kişi-ötesi düzeylerin ya da 4-6 düzeylerin açıklaması değildir. Skolastik geleneklere göre, bunun nedenleri şunlardır: 1) Herbir düzey yalnız zihin değil bir holo-arşidir ve 2) Herhangi bir düzeyin holoarşî deneyimi bu düzeyin dışında yeni bir deneyime girmez, ama sadece o alanın içine doğru daha derin içgörülere bir kapı açar. Nasıl ki düzey-1'in holoarşisi düzey 2,3,4,5 ya da 6'yi içermez ve de istemezse düzey-3'ün holoarşisi de yukarısındaki herhangi bir düzeyi (düzeyler 4,5 ve 6) kendiliğinden açıklamaz.

Aynı şekilde, düzey-3'ün gerçek holoarşî deneyimi zorunlu olarak -hatta olasılıkla bile- düzey 4,5, ya da 6'yi içermez. Olağan yüzey zihni (düzey-3) kendisini ayrı ve bir ölçüde diğer zihinlerden yalıtlanmış olarak yaşar. Düzey-3'ün holoarşisini yaşama olsa olsa diğer zihinlerle güçlü bir titreşime ve hatta örtüşme olabilirdi. Bu gerçek kişi-ötesi duygusal sezgisinin doğrudan bir yaştısını yaratabilirdi.

Ama kişi-ötesi duygusal sezgisel kişi ötesi kimlik değildir. Kişi ötesi ayırdına varma hallerinde (belirli ısnırma uygulamalarının dışında) zihnin mevcut olup olmadığı, net mi göründüğü yoksa holografik olarak bulanık mı olduğu- tüm bunların geçerliliği yoktur. Daha yüksek alanlar zihni aşar ama kolayca içine alırlar ve zihnin kendisinin doğup doğmadığının önemi yoktur. Daha yüksek hallerin varoluşu, bu hal genleşmiş ve yansıtılmış ya da katlanmış ve bulanıklaşmış da olsa, daha alt bir düzeyde olabilen ya da olamayan bir şey açısından açıklanamaz. Düzey-2'yi düzey-1'i yeterince bulanıklatarak açıklayabileceğinizi de söyleyebilirsiniz. Bu kılık değiştirmiş indirgemecilik, Willis Harman'ı şu yorumu yapmaya götürmüştür: "Bu holografik teoriler hala başlıca veriyi, bilinci, eninde sonunda

ölçülebilir bir şey açısından [yani, alt fiziksel düzey ölçümleri açısından] yorumlayacaklardır. Bu teoriler henüz yeni bilime değil ama daha ziyade, bilinci anlamaktan çok ona bahane bulan eskisine aittir.”

Nihayet, William Tiller'in önerilerine kulak verebiliriz: "Holografik [beyin algısı teorisil] büyük ölçüde bu temsilin bilincin fiziksel düzeyinde [düzey-1] duyumsal kavrayışı üzerinde odaklanmıştır. Bilincin çok boyutlu [hiyerarşik] bir temsili ile onun görünümü için evrenin olası yapıları arasında bir seçim yapsa [iyi ederiz] Salt fiziksel algı çerçevesi dışına doğru böyle bir genişleme dışında herhangi bir yeni paradigmmanın ufkus son derece sınırlı olacaktır."

Tiller iki noktayı ima eder. Birincisi, çok aşkin olduğu söylemiş olan "frekans alanı" gerçekten "deney öncesi"dir: O sadece beyin bunları yüksek-düzenli organizasyonda sınıflandırmadan önce, fiziksel düzey-1'in kaotik "doğuş viziltisi"dir. Bu "başlıca gerçeklik"in asıl deneyimi, aslında aşkinlık değil, saf gerilemedir. İkincisi, holoarşî hiyerarşiyi açıklamaz ve bu yüzden, bir parigma olarak, bütün teori açıklamanın en önemli alanında güme gider.*

*Algı ve belleğin bu hipotezde önerildiği gibi olduğu olgusunu sorgulamıyorum. Hipoteze bu temelde hiç itiraz etmiyorum. Bunun ötesinde bu hipotezin aşkin gerçeklerle ilgisi olup olmadığını sorguluyorum. Benim tecrübeim, kişisel yargım, ilgili matematiğin gariplikleri ve dilin tam bir sözcük hilesinden başka bir şey olmaması nedeniyle onun sadece gerçek aşkinlikla bir ilgisi olarak ortaya çıktııdır. Özellikle sorgulanabilir olan "herbir kişisel anı bireyin beyninin her hücrende eşit bir biçimde dağılmıştır"dan "bu nedenle her bir bireyin zihni bir kişi-ötesi hologramın bir parçasıdır'a sıçramaktır. Holografik parigma "bütünde bir ve birde bütün" olarak betimlenmiştir- burada "bir" "bireyin bellek hücresi" demektir ve "bütün" "tüm bireyin beyin hücreleri" demektir. Bu doğru anlatımdan hızla bir ikameye geltilir: "bir" "bir birey" ya da "bir kişi" anlamına gelmeye baş-

lar ve "bütün" diğer bütün kişisel beyin hücreleri değil de tüm diğer insanların beyin hücreleri anlamına gelmeye başlar.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRMELER

Holografik paradigmamız kapsamlı ya da hatta uygun bir paradigma oluşturmaktan uzak olduğu sonucuna varsak bile, ki varmalıyız diye düşünüyorum, "yeni fizik" ve "holografik paradigma"nın bazı yararlı yankıları olacaktır. Ama bu yararlı yankıların arasında şunları da görmeliyiz:

1. Sözü geçen fizikçilerin metafiziğe duydukları ilgi. Bu iki biçimde bürünmüştür. Birincisi, belirtik enerji/kütlenin ardında yatan ya da destekleyen ölçülemez ve saptanamaz physis düzenlerine ilişkin postulatlara duyulan istek. Bu Bohm'un kuantum potansiyel/örtük düzenidir. İkincisi, fizikçilerin kendi açıklamalarındaki physis'ten yüksek düzeylere yaptıkları referansları eninde sonunda içermesinin olduğunu kabul etme istekleri, zorunluluğunu kabul etme isteği. Wheeler'in belirttiği gibi, "Yalnızca fizikle ilgilenen hiçbir fizik teorisi fiziği hiçbir zaman açıklayamayacaktır." (Sarfatti'den alınmıştır, 1974) Ve Sarfatti: "Bu nedenle, metafizik açıklamalar fiziğin gelişimi için mutlak bir biçimde yaşamsaldır." (1974), bunun üzerine, Sarfatti "maddeyi yaratan zihin" kavramını getirmiştir. Ama şu, Sarfatti'nin önerdiği tarzda doğru olmuş olsayı bile, geleneksel felsefe ona şunu eklemesini hatırlatırırdı: "Ve o zaman zihni açıklamak için, seni, 'ince olana götüren' metamental'e gerek duyarsın ve böylelikle bir eksene yaklaşan ama sonsuza kadar hiçbir zaman ulaşamayan sonuçsız bir eğri gibi. Kendisinde bilinç'e varıncaya kadar bu tarzda dolanır durursun."

2. Mekanik biliminin indirgemeci çığlığınıının nihayet durulduğu ve fiziğin kendisini -ve otoritenin etkisiyle başka birçok alanında bitmek tükenmek bilmeyen yenilik ve yaratıcılığın açık sistemlerine açtığı görülmüyor. Bu özellikle benim çalışmalarımnda belirgindir. Savurgan sistemler teorisinin mükemmel olduğu kadar güzel olan Prigogine. Savurgan

sistemler basitçe daha yüksek, daha düzenli hallerin daha az karmaşık yapılardan gelişimini sağlayan matematiksel oldu. Savurgan sistemler zaman zaman söylediği gibi, gerçek hayat ya da zihin açıklamalarından çok, daha yüksek alem-lerin genleşmesi için maddeye ne olması gerektiğine ilişkin betimlemelerdir. Bir yüksek düzeyin özünü basit bir varlık olarak fiilen tanımlarsak, bir savurgan sistem Mona Lisa'nın basitçe bir boyalı yoğunluğu olduğunu söylemek gibidir. Savurgan matematiğin önemi, onun doğuş halindeki yüksek-düzen örüntülerini açıkça göstermesi ve tam olarak gözönünde bulundurmasıdır.

3. Yeni fiziğin ve yeni paradigmanın tüm hareketi en azından geleneksel ve aşıkın gerçeklere karşı bir on yıl önce bunları hiç umursamayan uzmanlar ve alanlar arasında bile tam, ciddi ve hızla gelişen bir ilginin olduğunu gösteriyor. Bunların bazısının erken doğan dediğine, olağanüstü denmesi hiç önemli değil!

4. Fiziğin Taosu ve Danseden Wu-li Ustaları gibi kitaplar ve Marilyn Ferguson'un Brain/Mine Bulletin'i gibi yayınlar çok sayıda insanın sadece Batı Bilimi ve fiziğine ilgi duymasını sağlamakla kalmıyor ve daha önce hiç mümkün olmamış olan yollarla Doğu bilgeliği ve düşüncesinin bazı yönleriyle de tanıştırılıyorlar.

Bu nedenle, yeni paradigmanın belirli yönlerini eleştirmekteki kastım kesinlikle ve kesinlikle diğer çabalara ilişkin ilgiyi saptmak değil. Daha çok, herseyden önce, son derece karmaşık ve çabuk genelleştirmelere dirençli konuların sunuluşunda kesinlik ve açıklık çağrısıdır. Ve bunu belirgin bir ivedilik duygusu içinde dile getirmenin nedeni, her nasilsa, bir ucu fizik, diğer ucu mistisizme uzanan bir yeni paradigmanın geçerli kılınması için anlaşılabilir bir gayret göstererek, her iki taraftan ve arada kalan herkesten vazgeçme sorumluluğunu taşıyışımızdır.

Tayfin bir ucundan, zaten belirli mistik ya da kişi-ötesi yönelik araştırmacılar- Tiller, Harman, W.I. Thompson,

Eisenbud- yeni paradigmadan hayal kırıklıklarını ya da onu toptan reddettiklerini ifade etmişlerdi.

Öbür uçtan, zaten birçok fizikçi, parçacık fiziğinin maruz kaldığı "mistik" kullanımından dolayı öfkeliydiler. Parçacık fizikçisi Jeremy Bernstein geçenlerde, bu tür çabaların "yüzeysel" ve son derece yaniltıcı olduğunu söyleyerek, bunlara karşı ağır bir saldırısı başlattı (1978) Ve -adı her zaman "yeni paradigma" ile birlikte anılan ve buna çok öfkelenen; otoritesi hiç de tartışılacak birisi, John Wheeler, geçenlerde, bir yoğun şeyin yanısına içinde, fizik/mistikizm çabalarını "boş sözler", "patolojik bilim" ve "şarlatanlık" olarak nitelendirdiği iki sert mektup yayımladı. Şöyle dedi: "Ayrıca benim bugünkü çalışma alanım olan kuantum gözlem teorisinde, dürüst çalışmamın kuantum mekaniği ile parapsikoloji" -ve aynı konuda kişi ötesi psikoloji-arasında bir bağ kurmak amacıyla ileri sürülmüş olan kesinlikle delice fikirlerin ortaya atılması ile neredeyse bunaltıldığını görüyorum." (1979) Amerikan Bilim Geliştirme Derneği'nden, Margaret Mead'in on yıl önce elde etmek için çok uğraştığı bir yapımı, kişi ötesiciliğe yönelen her türlü çabanın dışlanması için tüm yapımının uygulanmasını istedi ve Amiral Hyman G. Rickover de ona katıldı.

Bu bilimcilerin Bohm, Pribram, Wheeler ve diğer tümünün çalışmaları mistisizm üzerindeki kaba speküasyonlarla ezilemeyecek kadar önemlidir. Ve mistisizmin kendisi bilimsel teorileştirme evrelerine sıkıştırılamayacak kadar mükemmelidir. Bırakın birbirlerine değer versinler ve bırakın diyalogları ve karşılıklı fikir değiş tokuşları hiç bitmesin. Ama güvencesiz ve erken evlilikler çoğunlukla boşanmaya ve hatta çoğu kez her iki tarafta da müthiş bir tahribat yapan bir boşanma ile sonuçlanırlar.

REFERANSLAR

Beynan, D. "The Emergent Paradigm in Science" (Bilimde Doğan Paradigma). Revision'ın içinde, 1,2,1988.

Bernstein, J. "A Cosmic Flow" (Kozmik Akış), American Scholar, Kış-Bahar, 1979.

Bohm, D. Ve Hiley, B.J. "Some remarks on Sarfatti's proposed connection between quantum phenomena and the volitional activity of the observerparticipator. "Kuantum görüngüleri ve gözlemci- katılımcının iradi faaliyeti arasında bağlantıya ilişkin olarak Sarfatti'nin önerisi Taslak, Fizik Bölümü, Birbeck Koleji, Londra Üniversitesi, 1975.

"David Bohm İle Bir Soyleşti -Büzülen- Genişleyen Evren" Gerçekleştiren Renee Weber. Holografik Evren I "Gerçeğin Yeni bir Yorumu" Kuraldışi Yayınları

Capra, F. Fiziğin Tao'su, Aritan Yayınları.

Gardner, M. "Quantum Theory and Quack Thery" (Kuantum Teorisi ve Kuak Teorisi), New York Review of Books içinde, Mayıs 17, 1979.

Revision, 1, 3/4, 1978, "A New Perspective on Reality". Brain/Mind Bulletin'den tekrar basım.

Sarfatti, J. "Implications of Meta-physice for Psychoenergetic Systems, (Psikoenerjetik Sistemler İçin Metafiçik İçerimler) 1.1974

Shepherd, A.P. A Scientist of the Invisible (Görünmezin Bilimcisi). White J. ve Krippner'in Future Science'ından aktarılmış. New York: Anchor, 197

Wachsmuth, G. "The Etheric Formative Forces." (Esirsel Oluşum Kuvvetleri) aynı eserde.

Welwood, J. "Self-knowledge as the Basis for an Integrative Psychology" (Bütünsel Bir Psikolojinin Temeli Olarak Kendini-Bilme) Journal of Transpersonal Psychology, 11, 1, 1979.

Wilber, K. "Eye to Eye" (Göz Göze). Revision, 2, 1, 1979.

The Atman Project. (Atman Projesi. Wheaton: Quest, 1980.

8

FİZİKİ VE MİSTİK - ARÁALARINDA BİR DÝYALOG OLABILİR MÍ?

David Bohm İle Bir Söyleşi

Gerçekleştirilen Renee Weber

Yayınlayan Emily Sellon

WEBER: Holohareket, hologram ve örtük düzen arasındaki farklılığı aydınlatarak başlayabilir miyiz?

BOHM: Holoharaket Yunanca ve Latince sözcüklerin birleşiminden oluşmuştur ve benzer bir sözcük holoKinesis ya da daha iyisi, holoakış olabilir: çünkü "hareket" bir yerden başka bir yere hareket etmeyi gösterir, oysa akışı değil.

Dolayısıyla holoakış ne ise onun son derece akışkan doğasını ve orada oluşan şeyi içine alır. Öte yandan, holograf sadece bir fotoğraf gibi hareketin durağan bir kaydıdır: holohareket'den bir soyutlanma. Bu nedenle, holohareketi çok temel herhangi bir şey gibi göremeyiz, çünkü bu sadece, yine de, herşeyin, olan herşeyin temeli olan holohareketi göstermenin bir yoludur.

Örtük düzen içinde holohareketin yer aldığı bir düzen, hem büzülen hem genişleyen bir düzendir. Şeyler örtük düzende büzülürler ve bu düzen bütünüyle belirtik bir tarzda ifade edilemez. Bu nedenle, bu yaklaşımda, holohareketin ya da holoakışın (Yunancası holorhesis idi sanırım) ötesine geçemeyiz, gerçi bu da bunun maddenin sonu olduğunu göstermez.

Bu tür herhangi bir tartışmada, insanlar çoğu kez hem içkin hem aşkin olan ve dinsel bir bağlamda, çoğu kez Tanrı adı verilmiş olan bütüncüllükten, bir bütünlükten söz etmeye yönlendirilirler. İçkinlik her neyse bütüncüllüğün maddede içkin olduğu anlamına gelir; aşkinlik bu bütünlüğün ayrıca maddedin ötesinde olduğu anlamına gelir; WEBER: Revision'ın eski bir sayısında (2. cilt, No.2, 1979) [Bkz. 1. bölüm] Ken Wilber geleneksel felsefenin dünyanın herbir üst düzeyin daha altı içerdiği ama tersi değil evrensel bir biçimde hiyerarşik olarak yapılandığını varsayıdığını söyler. Parça bütünü içerdigine göre, o bu temelde holografi teorisini reddeder.

BOHM: Herşeyden önce, hiyerarşik tutumun bütününe içkinliği kavramını reddettiği görülmüyor. Bence, eski gelenek hem içkinliği hem aşkinlığı içerir. Elbette Buda ve çok sayıda diğer felsefe ve din hocası de bunda aynı fikirde olabilirlerdi.

WEBER: Spinoza yalnız içkinliği vurgulamıştı.

BOHM: Belki de. Gelgelelim, bütüncüllük bir anlamda hem içkinlik hem aşkinlık olarak tanımlanabilir; bir başka anlamda ne içkinlik ne de aşkinlık olarak; çünkü bu betimleme imkanını aşar. Herşeyden önce, sözcükler sınırlıdır; bunlar araçlarla tam olarak simgeleştiremeyecek bir edimselliğe işaret eden salt bir göstergedir.

WEBER: Wilber yeni fiziğin sadece parça ile parçanın birliğini keşfetmiş olduğunu iddia ediyor, parçanın bütünlüğünü değil. Bu anlamda, bilimin mistisizmi doğruladığı söylenebilir mi?

BOHM: Bu çok karmaşık bir konu olduğu için modern bilimcilerin çoğu bu tür sorularla kendilerini meşgul etmez-

ler. Bu nedenle, ne anlaşırlar ne de anlaşmazlar. Mistisizmin olumlu anlamının bizim varoloşumuzun temelinin bir gizem olabileceğini düşündüğünü söylemiştim. Einstein'in kendisinin kabul ettiği bir açıklama. En güzel olanın gizemli olan şey olduğunu söyleyen de oydu. Bence, mistik sözcüğü betimleme olanağını aşan gizem hakkında doğrudan bir deneyime gerçekten sahip olmuş bulunan bir insana uygulanmalı. Geri kalanlarım için sorun bunun ne anlamda gelmiş olabileceği.

Mistik kendi deneyimi hakkında konuşmak istediği ölçüde, gizemli alanı terketmiş ve olağan deneyim dünyasına girmiştir. Eğer ötekilerle temas kurmaya çalışırsa, bu değerlidir, ama bu durumda o sıradan olanı yöneten kuralları izlemek zorundadır; yani makul, mantıksal ve anlışılır olmalıdır. Eğer bunu başaramazsa, ne derse desin bunun bizim sıradan deneyimimizle bir ilgisi bulunmayacak ve bu nedenle bizim için çok az bir anlam taşıyacaktır bir yolunu bulup da, yapılması güç olan, kendi deneyiminin özünü ötekilere aktaramadıktan sonra. Bunun azını yapmakla yetindiği ölçüde, sıradan iletişimin kurallarına saygı duymalı. Sıradan deneyime ışık tutabilecek ya da hatta onu geliştirecek bir şey söylemeyi umabilir. Durum böyle olursa (her ne kadar yetersiz bir sözcük de olsa) genel olarak mistik diye adlandırılan kişi ile temelde maddenin davranışları ile sıradan insan ilişkileri ve düşünce ve duygular gibi sıradan bilinc düzeyleriyle ilgilenen kişi arasında bir diyalog imkanı doğabilir.

Böyle bir diyalogun kurulmasındaki sorun, hepsinden önce, mistiğin sıradan insanla konuşma zorluğuudur çünkü kendi görevi için elverişsiz bir dili kullanmaya zorlanmıştır.

Örneğin, maddenin betimlenmesinde ortak kullanılan mekanistik dil, onun için alt düzeyde bir deneyime uydurulmuştur. Bu nedenle, ilk sorun, deneyimin bu farklı düzeyleri arasındaki uçuruma bir köprü kurabilecek bir dile gereksinme duyusumuzdur. İkincisi, eğer mistik kendi yüksek düzeyinde kalmakta ve temelde hiçbir şey söylemeden öteki insan onun rolü sadece dinlemek ve öğrenmek olmaktadır- oradan bakmakta ısrar ederse, iletişim olanaksız değilse bile zor olur. Bu düzenleme çok zor bir diyalogla sonuçlanabilirdi ve iki tarafın da ondan yararlanabileceğinden kuşkuluyum.

Ne var ki, tüm mistiklerin böyle bir varsayımlı getireceklerini sanmıyorum. Sözgelimi, Lama Covinda bilim ve mistisizm arasında gerçek bir diyalog çağrısında bulunmuştur ve farklı mistiklerin şeylelere çok farklı bakış tarzları olduğunu açıklığa kavuşturmuştur. Sufi mistik geleneğini temsil eden Pir Vilayet Han'da bütün mistiklerin algılardında birleşmediğlerini göstermiştir. İnsan aşkınlık düzeyine bütüncüllüğe yükseldiği ve sonra döndüğünde, sıradan hayatın farklı göründüğünü söylemiştir. Ama, ayrıca, Ortadoğu geleneğinde, yani, Musevi, Hristiyanlık ve İslam'da, olağan düzeye olup biten şeyin gerçek öneme sahip olduğunu da söylemiş-tarihsel olaylar hakikaten sonsuzu etkiler, oysa Hint Geleneği insan tarihinin önemini yadsıma eğilimindedir. Bu nedenle, mutlak birleşme mistik geleneğin ya da geleneksel felsefe olarak bilinen şeye atfedilmemeli. Birçok bireysel farklılık vardır ve bilim adamları gibi, mistikler, iletişimdeki zorluğa bağlı olarak yeni şeyleler keşfetmeye eğilimlidirler.

WEBER: Bu sorunun varacağı görülen bir sorun, Bernstein eleştirisidir, yani, eğer mistisizm kendi davasını fizik aracılığıyla kanıtlamaya çalışıyorsa, boş kürek çekiyor-

dur çünkü fizik zamanla ilgilidir ve mistisizm değildir. Bu açıklamaya katılıyor musunuz?

BOHM: Fizik gibi mistisizmin ne zamanın içinde ne dışında olduğunu söyleyebilirim; ikisinde de bütünüyle zamanla-sınırlı ya da bütünüyle zamandan-özgür hiçbir şey yok. Fizik çok hızlı değişiyor ve sanırım mistisizm de değişebilir. Ne var ki, sorunuzu daha doğrudan cevaplamak için, sanırım, mistikler için kendi davalarını fizikten kanıtlamaya çalışmaları tam da, fizikçilerin kendi davalarını mistisizmden kanıtlamaları kadar saçma olurdu. Kanıtlamazdı da. Fizik mutlak bir anlamda kanıtlanamaz, çünkü birçoğu hala bilinmeyen her türden varsayıma dayalıdır. Yalnız Gödel teoremi bile, farkına vardığımız her varsayıım için, bizim bilmediğimiz sayısız başkası olmak gerektiğini söyler. Bunların bazıı yanlış, bazıı doğru olabilir. Dolayısıyla, nasıl mistisizmi kanıtlamanın emin bir yolu olmadığı gibi, fiziği kanıtlamaya çalışmak da yanlıştır. Bununla birlikte, ikisi arasındaki diyalogdan, herbirinin diğerinden öğrenmesi anlamında değerli bir şeyler doğabileceğini düşünüyorum. Ve aynı zamanda, her birisi kendi önvarsayımlarının saçma olduğunu ve bırakılması gerektiğini keşfetebilir ve bu onları geri dönüşsüz bir biçimde ayırmayan yeni bir şeylere davam etmeleri için onlara izin verebilir.

WEBER: Yeni fizik, fiziğin ve mistisizmin savunduğu dünya hakkındaki iki kavram dizisi arasında doğal bir yakınlık olabileceği şeklindeki tahmine cesaret mi veriyor?

BOHM: Görelilik ve hatta daha önemlisi, kuantum mekaniği dünyanın ayrı ayrı ve bağımsız bir biçimde varolan parçalar içinde çözümlenemeyeceğini (kanıtlanmamış olsa da) şiddetle önermişti. Ayrıca, her bir parça, her

nasılsa, tüm diğerlerini içine alır: Onları içerir ya da büzer. Bu anlamda, ortak bir dilin ve genel kavramlara ilişkin ortak bir dizinin yaratılmış olduğu söylenebilir; zira üzerinde tüm mistiklerin anlaşmış bulunduğu bir konudur bu. Bu olgu, sıradan maddi yaşam alanının ve mistik deneyim alanının belirli ortak bir düzene sahip olduğunu ve bunun aralarında verimli bir ilişkiye sağlayacağını gösterir.

WEBER: Modern bilimin sadece belirli bir hiyerarşik düzeyin-yani, zeminin altında, adeta hiyerarşinin en alt düzeyinde, parçacık fizığının araştırdığı düzeyin içersindeki bir birlik kavramına hitap ettiği ama bunun madde ve bilincin bir birliğini ima etmediği şeklindeki yorumu cevabınız nedir?

BOHM: Fizik, kendi başına bilinç hakkında hiçbir şeyi ne ima eder ne yadsır. Yaptığı şey, kanıtlara yeni bir biçimde bakmamız için bizi yüreklemektedir. Bu yollar, zorunlu olarak tümüyle, bir sorunu sadece fizikçi olarak görmemizi isteyen mesleki tutumdan kaynaklanmaz.

WEBER: Yine de, sizin örneğinizde, teorilerinizin özel bir ilgi konusu olmasının tek nedeni, bir fizikçi oluşunuz ve bu yüzden, kozmolojisi geliştirilen bağımsız ve dinamik bir dünya hakkında daha derin bir içgörüye sahip olmanızdır.

BOHM: Belki, ama bu beni başka içерimleri düşünmekten alıkoyamaz. Son kitabım, *Wholeness and the Implicate Order*'ın (Bütünlük ve Örtük Düzen) (Routledge ve Regan Paul, 1980) son bölümünde ortak bir dilin tüm bu alanlar için geçerli olabileceğini göstermek için çaba harcarken sadece hayat için değil, ama aynı zamanda bilinç içinde de tam tamına yaptığım buydu. Hayatı ve bilinci fizikten çıkarmaya çalışmıyorum, ama daha çok maddeyi hayatın içine alan göreli

olarak bağımsız bir alt-bütüncüllüğün bir parçası olarak görmeye çalışıyorum. Hayatı bir yana bırakırsak, ruhsuz maddeye varırız; bilinci bir yana bırakırsak, hayatı varırız: otelerde yatan tanımlanmamış bir şeyi bir yana bırakırsak, sıradan bilince varırız vb. Buna bir hiyararşî değil de, daha çok bir ölçüde farklı olan bir soyutlamalar düzeyi serisi diyorum, çünkü eğer bir şeyi soyutlarsanız onu (bir hiyerarşik sistemdeki gibi) alt ya da üst olarak değil, sadece farklı olarak soyutlarsınız.

WEBER: Ama düzenin düzeylerinde yükseltirken daha yüksek bir içeriğe ulaştığınız iddiasına ne diyorsunuz, oysa tersi doğru değil midir? Örn. bir hayvan maddi organizasyon olduğu kadar hem hayatı hem duyarlılığa sahiptir; ama maddiliğe sahip bir taş öteki niteliklerden yoksundur.

BOHM: Taşı bilmeliyiz, yine de, bilir miyiz? Eğer tek bir hücre ya da bir virus parçacığından söz etseydik, bu tüm maddi evrene göre bir taştan sözetmekle aynı şey olurdu. Eğer doğayı bir bütün olarak -engin dağlar, denizler, ekili tarlalar ve ormanlar olarak- tasarlarsak, insanların mistisizm dediği bir bütününe deneyimine sahip oluruz. Her nasılsa, tekil bir canlı varlığa salt bakmadan algılamadığımız bir şey doğar içimize. Büyücüllüğün aşkınlığı kadar içkinliğini de kavrarız. Aşkınlığın içkinlikten daha "yüksek" olduğu söylenebilir, ama bunların ikisi de mevcut olmak zorundadır. Bence, önemli olanı, önce içkinlik ve aşkınlığın arasında ve ikincisi, bunların her ikisi ile olağan yaşam arasındaki ilişkidir. Bir içkin bütüncüllük ya da bir içkin aşkınlık kavramlarının her birisi bir soyutlamadır; olağan yaşamı bir yana bırakır. Olağan yaşam kavramı aynı şekilde, öteki ikisini dışlayan bir soyutlamadır. Zorluklarımızdan bir tane-

si, tüm bu fikirlerin, bir ölçüde, kendi içinde tartışabilecek göreli olarak bağımsız bir alt-bütüncüllüğü yaratan soyutlamalar oluşudur.

WEBER: Ama bunların hiçbirisi gerçeklikten, bütünden ayrılamaz, değil mi? Konunun şunun etrafında dönüp durması mümkündür: Bütün herbir parçada olabilir ama farklı parçalar zorunlu olarak öteki parçalardan herbirinde olamazlar.

BOHM: Bütün herbir parçanın içinde, her bir varoluş düzeyinde mevcuttur. Bütüncül ve kesintiye uğramamış ve bölünmemiş canlı gerçeklik herşeyin içindedir.

WEBER: Ama eşit bir biçimde mi herşeyin içindedir? Canalıcı sorun budur.

BOHM: Belki de eşit bir biçimde değil. Ama eğer gerçeklik farklı yollar ve dereceler içinde mevcutsa, bu böyle bir eşitsizliği tek bir tarz altında bir "yüksek" ya da "alçak" olarak derecelenmiş bir biçimde kategorize edebiliriz anlamına gelmez. C.S. Lewis'in bu bağlamda kullanmak için uyarlamak istediğim hoş bir koyma tarzı var. "Hayli-arşî"(*) yukarısı, "alt-arşî" aşağısıdır. Sorun, cansız maddeyi ele alırken, onun ölü olduğunu söylemenin, onun aklı olmadığını söylemenin salt bir soyutlama oluşudur. Ortam ne olursa olsun, madde örtük bir biçimde genişleyen bütündür. Evrim sürecini, en altta zihin potansiyelinden ayrılamaz olan maddeinin potansiyelinin genişlemesi olarak görüyorum.

İng. kelime oyunu "hierarchy" yerine *higherarchy ve ** lower-archy (ç.n.)

Bu, zihin ve maddeyi eşitliyorum ya da birini ötekilerine indirgiyorum demek değil. Daha çok bunlar her ikisinin de ötesindeki ortak bir zeminden çıkan iki paralel gelişme ırma-

ğıdır ve bu aşamada betimlenemezler. Belki de şu "ötesi", mistığın aşkınlık ve içkinliği bir bütün olarak deneylediği yerdir.

Madde, duyularımızla topladığımız ve göreli olarak sabit ve sürekli olarak algıladığımız şeyle ilintilidir ve belirli tür yasalara tabidir. Zihin daha incedir, ama madde olmadan zihin, ya da zihin veya yaşamdan ayrı madde hakkında hiçbir bilgiye sahip değiliz. Örneğin büyüyen bir tohumun içinde, neredeyse tüm madde ve enerji çevreden gelir. Örtük düzene göre, tohum çevrede, onu canlı bitki ya da hayvanı üremeye yöneltlen yeni enformasyonla birlikte sürekli bir biçimde cansız maddeyi tedarik eder. O zaman hayatın tohum ekilmeden önce bile içkin olmadığını kim söyleyebilir?

Aynı şekilde, hayvan ne kadar karmaışsa onun, o kadar gelişmiş bir zeka göstereceği savunulmuştur, ama zeka aynı zamanda hayvanı oluşturan maddede içkin olmalı. Eğer içkinlik maddede giderek daha derinden izleniyorsa, inanıyorum ki, aynı zamanda zihin olarak deneylediğimiz ırmağa sonunda ulaşabiliriz ve dolayısıyla zihin ve madde kaynaşır. Zihnin ulaştığı en yükseklere aşkınlık diyor, maddenin derinliklerinde o içkinliğin içkinliğini buluyoruz. İkisine de ihtiyaç var ve bence kozmik bilinci degersiz gören ve sadece aşkin deneyimi savunan bir mistisizm saçmadır.

Gerçekten de, birçok insan, onun mistisizm olduğunu bile düşünmeden doğadaki bu engin bütüncüllüğü deneylemektedir. Enginliği ve derinliği içinde, yeryüzünde, gökyüzünde ve evrende sergilenmiş olarak maddeyi -içinde yaşam ve zekanın içkin ve örtük olduğu maddeyi- algıladığımızda o bütüncüllükten bir şey ilham alırız.

WEBER: Maddeden bu biçimde söz ettiğinizde, bir fizikçi mi yoksa bir felsefeci olarak mı konuşuyorsunuz- ya da yanlış bir soru mu bu?

BOHM: Sanırım yanlış bir soru bu. Bir fizikçinin madde ile belirli türden bir teması vardır; bir felsefeci ise maddeyi daha genel bir biçimde düşünür. Ama eğer basitçe doğaya bakarsanız, maddenin soyut olmayan, her nasilsa bütün taşıyan bir yanı ile temas kuruyorsunuzdur. Hemen hemen hepimiz dağları ve denizi ya da geceleyin gökyüzünü seyredenken bu duyguya tatmışızdır. Bu, gerçekliği öğrenmenin en az öteki yollar kadar geçerli bir yoludur.

WEBER: Madde kavramını geleneksel kullanımının ötesinde genişlettiğinize ve yeniden tanımladığınıza kuşku yok.

BOHM: Evet ama, bir yandan madde olmadan bildiğimiz bir zihin olmadığını söylesek, o zaman zihnin maddenin içinde içkin olduğu ve bu anlamda maddenin daha kapsamlı olduğunu ileri süreriz. Bu nedenle, alt-arşının aşağıda hayli- arşının yukarıda olduğunu varsayıyorum: Bütünü daha gelişmiş bir biçimde sergilemek için ikisine de ihtiyacımız var.

WEBER: Bu bizim gibi yüksek, kendisini-bilen organizmaları bir yaprak, bir kaya, bu gibi şeylere bağlamak olur mu?

BOHM: Evet, tüm maddi evrene. Bence bu görüş, içinde "yüksek" olanın daha yüksek bir gerçeklik derecesine sahip olduğu bilinçli yaşamın dereceli bir hiyerarşisini vurgulayana göre çok daha iyi bir uygarlık yaratabilirdi. Eğer tüm maddenin bir anlamda kutsal olduğunu söylesek, o zaman tapınak ya da kilise gibi belirli şeylere yüklemiş olduğumuz özel kutsallıktan kurtulabiliriz.

WEBER: Laik ve kutsal sınırını kaldırıyoruz. Maddenin uzanım olarak Tanrı olduğunu söylemiş olan kişi Spinoza idi. Aynı fikirde misiniz?

BOHM: Evet bu farklı ama tamamlayıcı bir bakış açısı sunuyor. Dinlerin zaaflarından birisi, onların tınselliği yükselmesi ve maddeyi degersiz görmüş olmasayıdı. Yine de, Zuni dini herkesin kardeş olduğunu çunkü herkesin annesinin toprak ve babasının güneş olduğunu söyler. İnsanın kardeşliğini tümüyle Tanrı Baba'nın yaratmasına bağlayan Hristiyanlıkta bu zemin yitirilmiş durumdadır. Ama, insanın kardeşliği, herkesin aynı topraktan geldiği, hayatının ona bağımlı olduğu ve ölümde toprağa döndüğü anlamında somut olarak görülebilir. Kardeşlik eski hermetik görüşü doğrularcasına sadece tinde değil, maddede de bulunur: "Ne kadar yükselsen o kadar düşersin". Mistisizmin ilk biçimlerinden birisi bunu şöyle ifade etmişti: "Ne kadar tının içindedysen, o kadar maddenin içindesin". Modern fizikten de geliştirilebilecek bir tutum.

WEBER: Nasıl?

BOHM: Eski fizikte (tek gerçeklik olmuş olan) zihne hiç yer bırakmayan, madde tümüyle mekanikti. Ama eğer yeni fiziğe göre, herşey başka herşeyin içinde sıkışmış durumdaysa, o zaman alanlar gerçekten bölünmemişlerdir. Zihin maddeden çıkar. Ve madde zihnin özünü içerir. Bu ikisi, gerçekten de, bütünden yapılmış olan iki soyutlamadır: Düşüncemiz tarafından yaratılan göreli olarak değişmez alt-bütüncüllüktür. Bu nedenle, eğer maddeyi yeterince derin bir biçimde araştırırsak, zihnin aynı şekilde araştırılmasıyla ortaya çıkacak olan aynı niteliklerin yansımalarını göreceğiz.

WEBER: Bu, fizikçinin zihin ve maddenin nasıl etkileştiği birleşmiş olduğu sorununa herhangi bir katkısı olup olmayacağı sorusunu akla getiriyor.

BOHM: Zihin ve madde etkileşimini tartışmak için, ilk önce maddenin ne olduğunu ve zihnin ne olduğunu tartışmalıyız. Fizikçi, bir madde teorisi önerdiği ölçüde, en azından tartışmanın bir yanına katkıda bulunur. Fizikçinin

hiçbir katkısı olmaz, deseydik, bu madde hakkında mistik bir deneyime sahip olabilsek bile, mistiğin bize onun hakkında herşeyi söyleyebileceği ima etmek olurdu, ki durum açıkça böyle değildir.

Dolayısıyla, eğer mistik, zihin ve maddenin nasıl ilişkilendiğini tartışmak isterse, en sonunda fizikçinin dilini kullanmaya başlayacaktır. Aksi halde, bir diyalog için elverişsiz bir dil olan şırsel imgelem türüne donecektir.

Makroskopik dünyada, bir ağaç gibi bir şeyin örtük düzenden oluştuğunu ileri sürüyorum其实, onun canlı niteliklerini mümkün kılan örtük düzendir. Eğer ağacı, hayat özelliğinin, her nasilsa, tohum ekildiğinde aşılândığı bir ölü parçacıklar demeti olmaktan çok bu şekilde algılsak, o zaman onun canlılığı böyle bir muamma olmaktan çıkar.

WEBER: Öyleyse hayat bir sürekliheit, hersey canlıdır?

BOHM: Hersey canlıdır. Ölü dediğimiz şey bir soyutlamadır.

WEBER: Bu başka bir soruyu akla getiriyor. Yazlarınızda, bilinci fizikteki betimlerimizden uzak tutmanız gerektiğini tavsiye etmemiş miydiniz?

BOHM: Bu tamamen doğru değil, ilke olarak bilinç ve fiziği biraraya getirmeye çalışmanın karşısında değilim, ama girişimlerin çoğunun dayandığı kanıtlar şimdije kadar çok iyi değil. Bilinç bütün olarak, fizikle ilgisiz keyfi bir tarzda araya sokulmaktadır.

Örn. Descartes, bizim madde ile olan uzamlı bir töze sahip olduğumuzu söylemişti; bu belirtik düzen olmalı. Tözü düşünmenin aynı düzende olmadığını çünkü uzaya yayılmayan açık ve ayrı düşüncelere sahip olduğumuzu açığa serdi. Böylece bir tür örtük düzeni ima ediyordu. Böyle iki farklı kategorinin nasıl ilişkilenebilceğini anlayamamıştı, dolayısıyla, ilişkinin temelinde Tanrı'nın olduğu bir postulat koydu. Descartes böylece iki ciddi sorunu işaret etti:

Böylesine farklı düzenleri olan şeyi ilişkilendirmek çok zordur. Örtük düzenin içindeki zihnin, belirtik düzenin içindeki fizigi etkilediğini söylemek hem keyfi hem tutarsızdır. Bilinç değişkenlerini aniden fizigin içine enjekte edemezsiniz. Daha tutarlı bir yaklaşım aniden fizigin hem de maddenin örtük düzene katıldığını ve bir ilişkinin temelinin onun içinde yattığını söylemektedir. Düşüncenin ‘örtük’ten ‘belirtik’e doğru genleşmesinin maddenin genleşmesine benzediğini öne sürmüştüm. Aynı zamanda, örtük düzeni belirtik düzene göre, hem algımızın içine doğru hem algısal hareketimizin dışına doğru daha doğrudan bir biçimde dengelediğimizi de, öne sürmüştüm.

Zorluğumuzun büyük bir kısmı, sadece maddenin değil, ama deneyimimizin tümünün de belirtik düzenin içinde olduğu fikrini kabul etmemiz, ama sonra da, aniden bunu bütünüyle farklı bir düzene ait olan bilince bağlamak istememiz gerçeğinden geliyor. Paranormal ya da mistik deneyim hakkında endişelenmeden önce, sıradan, gündelik deneyimi hesaba katmalıyız. Bunun bütünüyle yanlış anlaşılmış olduğunu, bunun örtük düzenin edimsel olarak bir parçası olduğunu söylüyorum. Bu nedenle, sıradan deneyim ile mistik deneyim arasındaki farklılık temel değil, derece farklılığıdır.

Eğer paranormal varsa bu yalnızca örtük düzene referanslar yoluyla kavranabilir; çünkü o düzende hersey bir başka şeyle temas içindedir ve bu yüzden paranormalın olanaksızlığının gerçek bir nedeni yoktur. Önemli olan onu güvenilir bir şekilde oturtmaktadır. Ayrıca, mistik deneyim örtük düzenin, insanlığın hem içkin hem aşkin bütünlüğünün daha derinlerine gider. Dolayısıyla eğer insanlar sıradan deneyimin doğasını daha iyi kavrayabilselerdi, mistik deneyimin içine katıldıkları bir şeyin gerçekten de bir yükseltilmesi ve güçlendirilmesi, bir derinleştirilmesi oldu-

ğunu anlayabilirlerdi. Aslında, mistiklerin birçoğu deneyimlerinin sonuçlarından bir tanesinin, sıradan deneyimden tamamen farklı görmek olduğunu söylemiştir. Örtük düzen madde, enerji, yaşam, bilinç içerisinde ortak bir derinlik verir. Sözde sıradan deneyim dünyasının belirtik düzeni, örtük olanı genişletir ve sergiler.

WEBER: "Sergilemek" teriminden ne kastettiğiniz açık değil.

BOHM: İyi de, belirtik düzen, sergileyen şey olarak adlandırılabilir. Bu onu degersiz görmek değil, çünkü o hem yaşam hem ruh sağlığı için kesinlikle gerekli, daha çok onun bütünüle uygun ilişkisini bulmak demek. "Örtük", "belirtik" olmadan işleyemezdi. Mikroçiplerdeki çok karmaşık işlemler, algılanabilir bir diyagram ya da sözcük dizileri olarak bir ekranda gösterildiği bir bilgisayarınızın olduğunu düşünün. Bu gösterme size hemen neyin işlendiğini iletir ve bu enformasyon doğrultusunda hareket edersiniz. Sanırım, beyin imgeleme yoluyla benzer bir biçimde çalışır. Mantıksal uslamlama ve sonuçlarının karmaşık zinciri, faaliyetin dolaysız bir kılavuzu olan bir imge ile sergilendir. Bu imge, bir dış sergilemedir. Eğer bu sergilemenin neye kılavuzluk ettiği sorulacak olursa, bunun 'örtük'ten başka bir şey olmadığını söyleyebilirim.

Örtük Düzene ilişkin en dolaysız deneyimimiz hareketin kendisidir. Hareket etmeyi nasıl becerdiğimizi gerçekten bilmiyoruz. Bir yere gitmek isteriz ve imgelem yapmamız gereken faaliyeti gösterir ama bunun nasıl başarılacağını söylemez: Bu bizim için muamma olarak kalır .Bu sergilemeninlığında, hareket etmeyi becerir, ama bunu nasıl yaptığımızı gerçekten betimleyemeyiz. O bir şey sergiler sergilemez onun eylemi gerçekleştirebilecek bir zeki içsel hayat -enerjisi olduğuna ilişkin kanıtlar var. İnce bir telin bir insanın elindeki tek bir sinire tutturulduğu ve sonra bir 'klik'

ile sinirdeki işleyişi gösteren bir hoparlöre bağlandığı bir örnek vardır. İnsan bu gösterimi alır almaz, kendi isteğiyle 'klik'i oluşturabiliyordu, gerçi nasıl olduğunu söyleyemiyordu ve en sonunda onu melodik bir biçimde kullanmayı bile öğrenmişti. Sorun şudur, faaliyet sergilendiğinde, ona bir düzen getirebiliriz ama sergileme olmadan onunla ilgili hiçbir şey yapamayız.

WEBER: Sergileme görünür kılmak demek. Ayrıca geribildirim demek.

BOHM: "Sergileme "tam olarak "genişlemek" demektir. "Play" plicare ile aynı köktendir ve "display" yayılım demektir. Böylece, T.V. görüntüsü, enformasyonunun içeriğini, sinyalini duyumların dolaysız bir biçimde alabileceği bir tarzda sergiler. Aynı şekilde mantıksal olarak bağlantılı bir sözcükler dizisinin içinde, anlam zihinde anında bir imgé içinde sergilenebilir ve bunu eylem izler, tipki duyumlardan gelen enformasyonu izlediği gibi. Düşünce, duyumların yaratabileceğine benzer bir örüntüyü, bir içeriği gösterebilir, ancak elbette örüntü farklıdır. Yine de, duyumsal yaştanının yaratmış olduğu sergilemede olduğu gibi, bu sergileme de yaşam-enerjisine ne yapılması gerektiğini gösterir.

WEBER: Sözünü ettigimiz zeki yaşam-enerjisini, Descartes ve ötekilerin deydiği, mekanist bir biçimde kurgulatabilen, biyolojik-olarak örgütlenmiş yaşam-enerjisinden farklı görüyorum.

BOHM: Yaşam-enerjisi salt biyolojik organizasyondan öte bir şeydir: zekaya uzanır. Bir sergilemenin kılavuzluğunda neredeyse herşeyi yapar, ama bir sergileme olmaksızın, yapacağı birşey yoktur. Sıradan yaşamda, sergilemeyi gerçekleştiren hayali dünyaya göre hareket ederiz. Örn. gözlerinizi kapatırsanız, eğer önceden dikkatli bir biçimde gözlemişseniz bu odayı kendinize sergileyebilirsiniz. İlişkilerin ve şeýlerin karekteristiklerinin katlılık gibi benzer sergilenimleri

vardır. Gerçekten de, bilincimizin tümü, şimdiki duyusal verilerle kaynaşmış olan geçmiş enformasyonun bir sergilenimidir. Bu sergilenim genişleyen dünyadır- Belirtik düzen hakkında tüm bildiğimiz işte bu kadar.

WEBER: Yine de, bunun tümüyle bildiğimiz bir şey olmadığını söylüyorsunuz. Çünkü örtük düzen hakkında da bir şeyler biliyoruz. Onunla temas içindeyiz.

BOHM: Evet, örtük düzenin ya da en azından onun bir simgeselliğinin sergilenmekte olduğu bir aşamaya ulaştık. Dolayısıyla, örtük düzen kendisini daha iyi tanımayaya başlıyor; başka bir bilinc düzeyine, yani denilebilir ki, bilincin evriminin bir başka noktasına erişiyor. Bilinc kendisini giderek daha derinden tanımayaya başlarken, ne yaptığı hakkında daha çok şey biliyor. Bugün için, bu bilgi en fazla dışsal alanla sınırlanmış durumda, çünkü sergilemenin çoğu burada görüülüyor.

WEBER: Bir mistığın, örtük düzeninin derinlikleri içinde bilincin içsel sergilenimini çok daha iyi başardığını düşünüyorum.

BOHM: Doğru, daha derinlerinde. Ancak, bu sıradan deneyimin içinde olup bitenden bütünüyle farklı değil. O bir sürekliliktir.

WEBER: Kuantum mekaniğinin bunu doğruladığını düşünüyorum musunuz?

BOHM: Evet, bir örtük düzenin olduğunu ve sonsuz bir enerji denizinin olduğunu ve bunun uzay, zaman ve maddeyi oluşturmak için genişlediğini söylediğim ölçüde.

WEBER: Dolayısıyla, söylediğiniz şey, mistik bakış açısı derilen şeyin sadece biçimde değil, içerikte de fizik ile ahenk içinde olduğudur.

BOHM: Bu saplanmamıştır, ama diyebiliriz ki, araştırılması gereken makul ya da akla yatkın bir yoldur bu. Söylediğim gibi, fizik ve mistisizm ortak bir yol bul-

maya çalışsalardı, o zaman gerçekten ortak bazı noktaları olup olmadığı anlaşılırdı. Araştırılması gereken konulardan bir tanesi, mistik deneyim ile sıradan deneyim arasında bir bağlantının ve sıradan deneyimin çoğunlukla ulaşılmamış özelliklerinin mümkün olup olmadığıdır.

WEBER: Gerçekte söylüyor olduğunuz şey, bir "sıradan deneyim"in olmadığı ve onu sadece körlüğümüz ve bilgisi-zleştğimiz nedeniyle bu şekilde tasarladığımızdır.

BOHM: Doğru. Ve eğer bu görüş kabul edilirse, mistik çok daha kolayca iletişim kurabilir, çünkü onun deneyimi sıradan deneyime bütünüyle yabancı olmazdı.

WEBER: Öyleyse, örtük düzen kavramı, olağan deneyimin bir matrisi olarak daha geniş bir biçimde kavransayıdı, bu bir yön verebilirdi.

BOHM: Sanırım bu çok değerli olurdu, çünkü hayatın her alanındaki insanlar katılabildi ve bu gerçekten de fiilen hayatlarını değiştirmeye başlayabilirdi.

WEBER: Başka bir deyişle, örtük düzen, hem mistik hem fizikçi için ortak bir zemini hazırlayabilir. Herbirinin betimlediği alanların birbirine yaklaşan kimlikleri var.

BOHM: İnsan, en azından, kanıtlanamamış olsa bile böyle bir kimliğin olduğunu varsayımanın yerinde olacağını söyleyebilir. Elbette, madde, enerji ve bilincin bilinmeyen ortak bir zemini var.

WEBER: Fizikçiden farklı olarak, mistik, deneyimlediği birliğe tinsel ya da ahlaki denilebilecek özellikler yükler; buna anlamlı, düzenli ve iyi der.

BOHM: Fizikçi en azından onun düzenli olduğuna katılmalı.

WEBER: Ama mistik daha güçlü bir iddiada bulunur, onun deneyimindeki herşeyin tüm kuşkuları ortadan kaldıracak bir içsel anlamla yüklü olduğunu söyler. Sadece bu kadar ve neyse odur, bu kadarı yeter.

BOHM: İyi de, aynı zamanda bilim adamı da doğa ve bu kadarı yeter diyebilirdi. Einstein ve Newton gibi bazı fizikçiler aslında temelde yatan bu birliği ve anlamını hissettiler; dolayısıyla, bir fizikçinin bunu deneylemesi olanaksız değil. Onun çok olağan olmayışının nedeni belki de, bilimin değerden-muaf bir bakış açısından etkilenmiş oluşudur. Bu, tabii ki salt önyargıdır, çünkü açıkça ima edilen şey kabul edilebilecek tek değerin bilimsel hakikat olduğunu. Bilim adamları buna yüksek bir değer verirler ama o elbette bilimsel hakikatin böyle bir role uygun olup olmadığı tartışmasına da açıktır. Başka birisi şöyle sorabilir, 'Yüksek değerinizden neden yararlanmıyorsunuz?' Sanırım iyi kavramını bir yana atarsanız, hakikat peşinde koşmanızı haklı göstermeniz zor olacaktır. Bilimsel hakikat kavramında iyi fikri örtüktür: Ya hakikat kendi içinde iyidir ya da ne yapabileceğinize yarar veya her ikisi de.

WEBER: Bu nedenle, bilim adamları sadece pragmatist olmak istemezler; doğadaki hakikati keşfetmek isterler.

BOHM: İyiyi yapmak isterler -ya da iyi olarak gördükleri olabilir; bu her zaman tartışmaya açık olmuştur. Mistik iyinin deneylenebileceğini: Onun bütünlük, uyum olduğunu söyler. Sorun şudur ki, bu birlik sıradan deneyimle iletişim kurmaz ve sıradan deneyimin mistik bütünsel deneyimle ortak olarak neye sahip olduğunun kavranılması bu nedenle çok önemlidir.

WEBER: Söz bilimsel hakikatten açılmışken, önceden fiziği kanıtlamanın bir yolu olmadığını- hatta kanıtlarımızın kendilerini kanıtlanamayan belirli varsayımlar üzerinde işlediğinden söz etmiştiniz.

BOHM: Her zaman göreli kanıtlar vardır ama mutlak kanıtlar değil. Başka bir deyişle, evrenin her zaman ve her yerde onu düşündüğümüz tarzda olduğundan mutlak emin olamayız.

WEBER: Bununla birlikte, aynı zamanda kuantum mekanığının çok kesin olduğunu da söylemiştiniz. Bu bir ölçüde karışıklığa yol açmıyor mu, eğer bilim hiçbir şeyi gerçekten kanıtlayamıyorsa?

BOHM: Önceden belirttiğim gibi, bilim onun mutlak doğru olduğunu kanıtlayamaz. Bilim her zaman doğru olabilecek bir şey olan temel biçimini alır; ancak bu gerçekle sınırlı olduğu için, gelecekte bu sınırları keşfedeceğiz. Bu yüzden, Newton maddenin hareketini yöneten yasalar olduğunu, maddenin her zaman aynı doğrultuda ilerlediğini söylemiştii ama sonra görelilik ve kuantum mekanığı yetiştii ve başka türlü olduğunu kanıtladı. Gerçekten de, bilim her zaman keşfetmiş olduğu yasaların tümel olduğunu söylemiş, ancak daha sonra bunların yine de, sınırlı ve tikel olduğunu ifade etmiştir. Sonra da, yasanın son derece genel olduğu tümel olmadığı görülmüştür.

WEBER: Ama, bir şeyin mutlak olarak hiçbir zaman kanıtlanamayacağını söylemek ile ima ettiğiniz görülen, hiçbir şeyin kanıtlanamayacağını söylemek arasında fark var.

BOHM: Peki, bu bağlamda kullanıldığı biçimle "kanıt" sözcüğü, çoğunlukla bir şeyin mantıksal ve olgusal gösterimini tartışmasız, yani mutlak olarak gösterir. Göreli (ve bu nedenle kanıtlanmamış olan başka bir şeye bağımlı bir kanıt) bir kanıt aslında hiç de kanıt değildir.

Bu nedenle, bilimsel yasaları doğrulayabileceğimizi ama onları kanıtlayamayacağımızı söylüyorum. Bir yasayı, onun istediği geniş bir alan bulduğumuzu göstererek doğrularız, ama daha sonra onun hiç işlemediği bazı alanları keşfebilelimiz.

WEBER: Bu niteliğin tüm bilimle ilgisi olduğunu mu söylüyorsunuz?

BOHM: Ve ne türden olursa olsun tüm akılç (rasyonel) düşünçeyle.

WEBER: Bu yeni bir soru sormamı gerektiriyor, zira bura-
da kuşkuların şahı Rume'u andırıyorsunuz. Hiçbir şeyin
mutlak olmadığı doğruya, herhangi birşeyi bilebilir miyiz?

BOHM: Mutlak bir kesinlikle değil. Dikkatli olmak zorun-
dayız. Rume bilginin mantıksal düzen içindeki geçmiş
deneyimlerin bir özetinden başka bir şey olmadığını söyle-
diğinde ondan ayrılrırdım. Bilgimiz geçmiş deneyimimizin
ötesine geçer, ama bunu sadece kullanıldığı her fırscatta test
edilmek zorunda olan bir önerme ya da öneri olarak yapar.
Genel olarak söylesek, bilgimiz esasen geçmiş deneyimin
ötesine gider ama o mutlak bir nitelik taşımaz. O her zaman
ve her bir aşamada bir öneridir.

WEBER: Peki, ona bir öneri olarak yaklaşılırsa, bir şeyler
bilebilir miyiz?

BOHM: Belirli önermelerin, muhtemelen hitap ettiği-
mizin ötesinde oldukça geniş bir alanda doğrulanacaklarını
bilebiliriz. Newton yasasının dayandığı önermenin belirli bir
alanda doğrulandığını söylesek, bu onun başka bir alanda
doğrulanabileceği olasılığını dışlamaz. Ne var ki, aşina
olduğumuz belirli bir alanla ilgili olarak ona güveniriz.

WEBER: Dolayısıyla, belli bir derecede bilebiliriz?

BOHM: Bilmenin, genel olarak konuşursak, doğru bir
eylem kılavuzu olan bir önerme olduğu söylenebilir. Yani o
birçok farklı düzeylerde ve birçok farklı durumlarda doğru
işlemesiyle gerçeklik karşısında tekrar tekrar test edilişiyle
doğrulanır.

WEBER: Ayrıca bildiğimizi de bilebilir miyiz?

BOHM: Evet, ama tekrar, sürekli olarak test edilen bir
önerme olduğu anlamında. Bildiğimizi ne kadar iyi bildi-
ğimiz kesinlikle açık değildir. Birçok insan, bildiğimizi bili-
yoruz, tamamen öz- bilinçliyiz- düşüncesiyle kendi kendisi-
ni kandırır. Oysa gerçekte çoğu kez yarı sersem gibidirler.

WEBER: Bilime ilişkin olarak söz etmiş olduğunuz

kısıtlıkların doğrudan deneyim, mistisizm, meditasyon ve vb. gibi öteki kipliklerde daha az engelleyici olup olmadığını merak ediyorum.

BOHM: Herhangi bir deneyimi sözcüklere döküp belleğinize kaydeder kaydetmez, onun başka bir anlamı olması gerekiyorsa, o bir önerme ya da öneri olarak düşünülmeli dir. Eğer bir insan mistik deneyimden sözederse, galiba sadece o belirli andan değil ama başka zamanlar ve yerlere uygun olabilecek başka bir şeyden de söz ediyor. Ve bu her zaman, bence bir önerme ya da öneridir.

WEBER: Demek ki, mantık ya da dil alanına giriyor bu. Belki de, tarih boyunca mistisizmin dilinin sessizlik oluşu bu nedenledir.

BOHM: Mistiklerin kendi deneyimleri için tutarlı bir dil geliştirmenin yolunu bulduklarını ve bu nedenle dilin büyük bir yaygınlıkla iletilmiş olduğunu sanmıyorum.

WEBER: Böyle bir dilin bulunabileceğini düşünüyor musunuz?

BOHM: Belki de bulunabileceğini öneriyorum. Eğer bilgi bir öneri ise o zaman öneriyor olduğum şey, başka bir bildiridir.

WEBER: Bu mistisizmin dinamik ve hatta dünya tarihsel zaman ve değişime tabi - olabileceği gösterirdi. Ama Lao-Tzu der ki, "Bilen kişi konuşmaz; konuşan kişi bilmez." Onun için üçüncü bir olasılık yoktu.

BOHM: Evet ama, bu Lao-Tzu'nın önerisiydi: Bunu ne kadar ileri götürmek isteyebilirdi, bunu söyleyemem. Ama başka bir şey önermek istiyorum: Bütüncüllüğü, sınırsızı kavrayabilecek yeni bir kiplik ihtiyacı. Metafizik dediğimiz şey, bütüncüllük hakkında düşünmeyi denerken doğal bir zorlukla karşı karşıya gelir, çünkü bütün tutarlı bir biçimde ne ileri sürülebilir ne yadsınabilir. Çok kez, düşünmenin hem sınırlı hem sınırsız olduğunu söyleyiz; çünkü bir anlam-

da, düşünce sınırlamalar getirir. Ama onun hem sınırlı hem sınırsız olduğunu söylemek sadece karşıtları belirtmeye yarar. Bu nedenle, söylüyor olduğum şey, onun ne sınırlı ne sınırsız oluşudur. Başka bir deyişle düşünceye yanlış bir biçimde bakıyoruz. Düşünce sadece şeyleri yansıtmasız: O kendi içinde ve kendisi hakkında bir şeydir. Dünyada gerçek bir faktördür.

WEBER: Buradan nereye varılır?

BOHM: Genellikle düşünce kendisinden başka bir gerçekliği yansıtır ama düşüncenin kendisi olan bir gerçekliği yansıtacağı bir duruma hızla yaklaşıyoruz. Bir bakıma, düşünce bir sanat yapımı gibi olmuştur: Başka birşey hakkındaki bir mesaj olabilir ayrıca kendi kendisini sergileyen bir gerçekliktir, yani bir iç fikir, amaç ya da algının sergilendiğidir. Ve bütüncüllüğün düşüncesi kendi kendisini sergiler.

WEBER: Bir örnek verebilir misiniz? Bütüncüllüğün düşüncesinin kendisini sergileyişi bana bütünüyle açık gelmiyor.

BOHM: Her düşünce imgesel dünya dediğim şeyin içinde düşünceyle birlikte olan duyu, imge, fikir, coşku, kas geriliği açısından bir sergilenim oluşturur. Örn. bir sandalye düşüncesine sahip olabilirim. Eğer gözlerimi yumarsam sandalyeyi imgeleyebilirim. Bu sergilenim gerçek bir sandalyenin bir yansımasıdır ama aynı zamanda, böyle birşey olabileme ya da olmuş olsa da, gerçeğe uygun olmayan tek boynuzlu at (unicorn) gibi birşeyi de uydurabilirim. Ve sonra daha ileri gidebilir, bütünüyle düşünce ürünü olan ve kenderlerinden başka birşeyi yansıtmayan sergilenimler keşfedebiliriz. Bütüncüllük düşüncesi böyle bir sergilenimdir.

WEBER: Beni şaşırtan şey sizin bütün kozmolojinizin bütün* ve bütünlük fikirleriyle nitelendirilmiş oluşu. Bu bütüncüllük** fikrinden nasıl ayrılıyor?

BOHM: Bütüncüllüğü onu düşündüğümüzde kavramı-

yoruz ancak 'bübüncüllük' ile demek istediğim, kesintisiz, tümü -kucaklayın, bölünmeden akan harekettir. "Bütünbübüncüllük" sözcüğünün bununla ilgili belirli bir sonluluğa sahip olduğu görülüyor- ayrılmaz doğal olarak statik tamlık, oysa bütünlük dinamik olduğu ve akışa yer bırakıldığı ölçüde doğal olarak eksiktir.

WEBER: O eksiktir, çünkü geleceği -"henüz değil"- ipotek altına almıyor.

BOHM: Bu düzenin deneyimimizi açıklayabilen bir öneri olduğunu söyleyebilirim: Oysa düzensizlik açıklayamaz: Bu nedenle hiçbir insan muhtemelen düzen önerisini örtük olarak kabul etmeden yapamaz.

WEBER: Ne var ki, bilimsel toplulukta, Jacques Monod gibi "rastlantı ve zorunluluk"tan söz eden birçok insan var. Aynı şekilde, B.F. Skinner'e göre her şey kör ve durağan maddenin mekanik hareketinin sadece bir sonucu.

BOHM: Fizik, mekanistik düzenin deneyime uymadığını ve eğer herhangi bir yerde işleyecekse, bunun fizik olacağını göstermiştir. Yine de, zihin alanında az da olsa işliyor. Gerçekte, bu alanda güvercinlere belli bir sıra içinde gagalamayı öğretmek gibi, temelde belirli ama çok sınırlı alanlarda işler.

WEBER: Belirli tür bir düzeni zeka olarak nitelendirmiştiniz.

BOHM: Bunun kanıtı yok, biliyorsunuz. Sadece şunu söyleyebiliriz ki, bu iddia, Skinner ya da Monod'un önerdiği sınırlı türde bir düzene göre, araştırılacak daha iyi bir düzen sunuyor. Sadece şeyler daha berrak bir biçimde açıklayabilmek için değil ama daha uyumlu sonuçlara götürecegi için daha iyi.

WEBER: Bunu açar misiniz? Örn. akıllı bir düzen üzerinde doğrudan bir deneyime sahip olabilir miyiz?

BOHM: Düşüncenin içeriği bütüncüllüğü iken, onun dans

ettiğini, temel olarak kendi iç doğasının derinlikleri, kendi bütünü olan bir sergilenimde bulunduğu söylemiştim. Bu süreçte o bütünüyle karmaşıklaşır ve bu nedenle, bir bakıma yüzeysel bir şeylerden çok, kendi iç ilkesini sergileyen bir sanat eseri olur. Eğer gerçek bir bütüncüllük diye bir şey varsa, onun sergileyebileceği tek şey kendisi olurdu. Dolayısıyla, bir bakıma, düşünce bir simge ya da metafordur - sonsuzluğun belirttiği şeyin canlı bir örneği olan bir faaliyet, zira bir şey kendi iç doğasını doğru olarak sergilediği zaman sonsuzluğun bir 'mikrokozm'u olur. Ve güzel bir sanat eseri neyse, bu da öyle birşey değil midir? Bu nedenle, şairane bir anlamda, o sanata uygun olur. Dolayısıyla, bütünlüğün deneyimine sanat deneyimi gibi doğa deneyimi ile ve belki, başka yollarla da ulaşabilirsiniz. Kendisinden başka birşeyi yansıtmayı tutarlı bir biçimde bıraktığı ölçüde, bizzat düşüncenin sizi bu bütünlük deneyimine götürürebileceğine kesinlikle inanıyorum. O anda, bütünlük sahneye çıkar.

WEBER: Bunu yaptığı zaman, düşünce yaratıcıdır diyzsunuz. Bu aynı zamanda örtük düzenin iç boşluğunun açığa serilmesi değil mi?

BOHM: Evet, eğer bütünlüğün canlı sahnesi ise.

WEBER: Doğu geleneklerinde, düşünce ya da zihin iki tür fonksiyona sahiptir: Çağrışımsal, tepkisel, mantıksal ya da çözümlemeci, diğeri bireşimsel (sentezci), sezgisel, bütünleri algılayıcı. Bu fikri destekliyor musunuz?

BOHM: Düşünce başka bir şeyi yansittiği alanın içersinde çözümlemeci olabilir ya da bütünler algılayabilir. Ama bu yaklaşımların ikisinin de dışına çıkmak, kendisinden başka birşeyi yansıtmayaya girişmeyen düşünceye ulaşmak istiyorum.

WEBER: Einstein'in çalışmasına girmiş olan düşünce türü net ifade edilmişti, ayrıca evrenin düzenleninden birşeyi sahne-

WEBER: Başka bir deyişle, biz onu sürdürmek zorundayız, başka yol yok.

BOHM: Aksi tâkdirde, o bizi egemenliği altına alacak. İlk iş, onu kavramak, onunla birlikte çalışmaktır. Ortaya attığı her türlü sınırı aşip geçen bu dev enerjiye: "Bütüncüllük sorunundan uzak dur, onu görmezlikten gel, öyle birsey yokmuş gibi davran!" demenin yararı yok. İnsan düşüncesi tam olarak kullanılmamış ve bu yüzden yakıcı etkileri ön plana çıkmış olan olağanüstü bir araçtır. Yapıcı etkilere yönelik bir potansiyele sahiptir ama sanırım bilmemişimiz şeyi bilir gibi görünmek son derece tehlikelidir.

WEBER: Sizi özellikle ilgilendiren şeyin denge ve akılı yaratan örtük ve belirtik arasındaki -madde ve tin arasındaki- akış olduğunu söylemiştiniz. Bunun üzerinde biraz daha durur musunuz?

BOHM: Bu, her ne kadar bana makul bir öneri gibi geliyorsa da, yine de bir öneridir. Sınırlı ve sınırsız ya da mutlak ve görelî gibi karşıtların gerçekten düşünce kategorileri olduğunu göstermeye çalışmıştım. Sonunda ayakta kalmazlar. Bu nedenle, bu karşıtlar sınırlı bir yararı olan sergilenimlerdir. Tin ve maddeye gelince yine aynısı geçerli; onlar da bizzat düşüncenin ürettiği ayakta kalmayan algılanmış farklılıklara dayalı olan karşıtlardır. Onlar kullanışlı, belki de zorunludurlar, ama onları değişimiz ve nihai olarak düşünme çabası zorlamadır.

WEBER: Bu görünmeyen dünya ile maddi, empirik dünya arasındaki haraketin temelde yaklaşıklar olarak insan yaşamı olduğunu ve yaşam ne zaman ikisine demir atsa, orada akıl ve denge olduğunu öneriyorsunuz.

BOHM: Bu karşıtların nasıl bir ilişki içinde olduğunu söylemek istiyorum. Belirli bir mutlak kavramı onun mantıksal sonucu olarak ortaya çıkan şeye kadar izlediğinizde, onun karşıtı ile özdeş olduğunu görürsünüz ve bu

ye çıkarmamış ve yansıtmadı mıydı?

BOHM: Evet, yalnız Einstein kendisinin evren hakkında düşündüğüne inanıyordu. Bu düşünçenin kendi kendisini sahneye çıkardığını düşünmüyordu.

WEBER: Ne fark var?

BOHM: Evreni metafizik düşünçenin içeriği haline getirmenin tümüyle tutarlı bir yolu yok, çünkü bu düşünce zaten ötede neyin uzandığını sorgulamıştır. Metafizik düşünce kendi doğasında daha da ileri gitmek, dışsal bir içerik olmadan varlık noktasına kadar gitmek gibi bir dünyeye sahiptir.

WEBER: Düşünce görüngü bilimine -onun nasıl işlediği, sadece ne ile ilgili olduğundan çok, kendi içinde ne olduğunu -dikkat etmemiz gerektiğini söylüyorsunuz.

BOHM: Evet doğru. Zihin düşünceye, duyguya, arzuya, iradeye, dikkate tüm bunlara ve fazlasına sahiptir. Bir yan dan, düşünce tümel ve tikel gibi algı kategorilerini vurgular; öte yandan, düşünçenin her evresi doğal olarak duyum yoluyla da açığa vurulur. Tüm bu yönler birbirinin içine girerler, hepsi de birbiri ile içiçe girmiştir. Bütünlük düşüncesine geldiğimizde, onun da bütünlük duygusunun içine aktığını söylüyorum. Bütün ciddi bir biçimde düşünmeyi deneyen herkes, bir duyu yoğunluğu kadar bir enginliği de yaşar.

WEBER: Ve bu, söylüyor olduğunuz şeye göre, tehlikeli?

BOHM: Hem tehlikeli hem zorunlu, çünkü bundan kaçınılamaz. Eğer sistem -yani, tüm bilgi dünyası, herkesin düşüncesi- gerçek bir düzene ulaşacaksa üstesinden gelmemiz gereken bir tehlikedir bu.

WEBER: Peki, tehlikeli. Ama neden zorunlu?

BOHM: Düşünceyi sınırların ötesine geçmekten alıkoyamazsınız. Düşünce ortaya attığı herhangi bir sınırın zaten örtük bir biçimde ötesindedir. Şu şartla ki, düzeni yaratmak için ne yapmalıyız?

noktasında yenilik, fizikçinin şimdi bu bütünlüğü görmek istediği ve görebileceği olgusuna dayanıyor ve bu gelişme bir diyalogu başlatabilir.

BOHM: Kuantum mekaniği ve görelilik mekanistik düzenin yetersizliğini, başarısız kaldığını ve benim örtük diye adlandıracığım bir başkasına gereksinme duyulduğunu göstermişlerdi. Bu zihinde gözlemlemiş olduğumuz düzene paraleldir, dolayısıyla bu iki alan arasında bir ilişki kurmak mümkün olur. Önceden belirttiğim gibi, mistik şiirsel ya da simgesel terimler dışında her ikisini de, üzerinde konuşmayı çok güç bulduğu bütünlüğün içkinliği ya da aşkınlığını deniyor olabilir. Onun için yaklaşımlardan bir tanesi hiçbir şey söylememektir. Ama bunun insanoğlunun yeni bir aygıta duyduğu ihtiyaç üzerinde etkisi çok azdır. Dolayısıyla eğer zihin ve maddenin aynı düzeyde anlaşılabilcegi bir dil bulabilirsek, o zaman bu deneyimi anlaşılır bir biçimde tartışmak mümkün olabilir

Bazı mistikler, örtük düzenin kendi deneyim ve içgörülerine fiilen uygun olduğunu gerçekten de göstermişlerdi. Bunların içinde, implicatio, explicatio ve complicatio* terimlerini kullanmasıyla ve hatta, "Sonsuzluk hem büzülen hem genişleyen ardıllıktır" şeklindeki açıklamasıyla bu düzene ilişkin kesin bir önermeye yaklaşan kişi Cusa'lı Nicholas** olmuştu.

Daha genel olarak, tümüyle o zemine büzülmek demek olan gizemli bir zeminden genişlemeyi ifade eden sözcükler, (kendilerini ister mistik diye adlandırsınlar ister adlandırmasınlar) bu zeminle doğrudan temas içinde olduklarını hissedelerlerin kullandıkları dilde hiç de seyrek değildirler.

WEBER: Tüm bunlar sadece sonsuzluk olarak önerdiğimiz şeyin içimize yayıldığını değil, ama ayrıca sonsuzluğun, kendisine daha zengin bir biçimde dönerken: Katılmamız aracılığıyla dönüşebileceğini gösterir. Bu yaratılışın

nedenle, Hegel'in bulmuş olduğu gibi, tüm ikicilik çöker. Akıl önce karşıtların birbirlerinin içine girdiğini gösterir, sonra siz bir karışın diğerini yansittığını keşfeder ve nihayet birbirleriyle özdeş olduklarını -gerçekten hiç de farklı olmadıklarını- bulursunuz. Bu iki karışt önce bağımsız olarak görülebilirler, ancak herbirinin ötekinin hareketinin ilkesi olduğunu bulursunuz.

Tini ve maddeyi bu biçimde görmek istiyorum. Maddeye bakarsak, hareket etmesine karşılık durağan görünür. Çünkü bu hareket mekaniktir. Sona, aniden yaratıcı birşey kendisini gösterir ve bu tine atfederiz. Buna düşüncenin içindeki bir formun: açıklayamadığı birşey görür görmez, düşüncenin oluşturduğu bir 'form'un maddesi diyorum. Bu nedenle, tin maddenin hareketinin bir ilkesi olur ve vice versa; çünkü maddenin koşulu tinin hareket edebileceği ilkedir. Dolayısıyla, maddenin hareketini tin tarafından neden olunan bir hareket olarak görüyoruz. Bu nedenle, bütüncül harekete baksaydınız, madde ve tinin özdeş olduğunu söyleyebilirdiniz.

WEBER: Madde tine doygundur ve tin kendisini maddenin içine yerleştirmiştir. Bu ikisi gerçeklikte ayrı değildir.

BOHM: Onlar tamamen karşılıklı nüfuz ederler, birbirlerinin içine işlerler.

WEBER: Maddeyi en ileri ölçüsünde ileri ittiğinizde, onu derinliği içinde gerçekten kavradığınızda, o zaman kozmik bilince kozmik zihne ulaşabiliriz dediğiniz şeklinde anlayabilir miyim bunu?

BOHM: En sonunda örtük bilinç olarak görülebilecek bir tür kozmik düzen.

WEBER: Madde ve tin gerçekten bir ve aynıdır, ama aynı zamanda iki farklı dili temsil ederler. Mistik, bilincin bir olduğu; fizikçi maddenin bir olduğu öncülü üzerinde durmaktadır. Söylüyor olduğunuz şey şu, tarihimizin bu dönem

ve insanoğlunun uzun tarihinin "nedeni"ne ilişkin olanaksız soruyu kökten değiştirir ve bize bütün girişimin parçası olduğumuzu gösterir.

BOHM: Evet, en azından katılma potansiyeline sahibiz. Ne var ki, zaman ve ölümsüzlük hakkında birşey daha söylemek istiyorum. Herbiri ötekinin hareket ilkesidir.

WEBER: Bu öneri varoluşcuların pozitivistlerin insan形象ine karşı çıkıyor ve ona büyük bir saygınlık veriyor, çünkü onun hayatı tüm süreci ya da onun parçalarını dönüştürüyor.

BOHM: Evet, bütüne katılabilir ve böylece ona anlam ve rılmesine yardım edebiliriz. Bu, insanı kozmosta çok küçük bir şey yapma eğilimindeki Doğu'ya göre Batı'da daha çok destekleniyor. Ama, biz yine de, temel bir anlamda bızsız eksik olabilecek olan bir evrenin içeriğe dayalı bir özelliği iyiz.

WEBER: Bizim sonluluğumuz her nasılsa sonsuz için zorunlu mu?

BOHM: Tekrar, önemli olan bu iki karşıt, sonsuz ve sonlu arasındaki akıştır. Hegel sonsuzun sonluya içerdığını söylemişti ve bir anlamda doğrudur bu. Ama, ben daha çok hem sonsuzun hem sonlunun oynayacak bir rolü olduğunu söyleyeceğim. Sonlunun tümünü içine alan bir sonsuz olduğunu ama ayrıca bu sonsuzun tüm bu biçimlerde görünmek zorunda olduğunu söyleyebilirsiniz. Dolayısıyla metafizik düşünceyi bir dansın içindeki hareketlerin sırası gibi görürüm- hatalarımızı görebildiğimiz ve dolayısıyla devam edebileceğimiz yaptığımız hareketlerin. Bu dansı yaparken, sadece kendimize değil tüm evrene düzeni getirebiliriz. Yaptığımız hatalardan öğrenebilir, kendimizi ve herşeyi değiştirebiliriz.

WEBER: Bu sizin önceki itirazınızı getiriyor akla. Bilincin kuantum mekaniğine sokulmasıyla ilgili olarak, itirazınızın bunun tutarsızlığı olgusuna dayandığını söylediniz. Ama

eğer insanın hem kuantum mekaniği hem düşünceyi örtük düzen içinde kavraması gerekiyorsa, o zaman onların karşılıklı-bağlantılılığının doğal bir yeri olmalı.

BOHM: Ki bu şimdî araştırılabilir.

WEBER: Yine önceden demiştiniz ki, eğer insan maddeyi yeterince mükemmel bir biçimde kavrarsa normal, paranormal ve mistik deneyimin hepsinin de örtük düzen'de bir ve aynı köke sahip olduğu ortaya çıkabilir. Size bunun bir olasılık olduğunu hissettiren ne?

BOHM: Demiştim ki, müzikte ve görsel ve diğer duyusal deneyimlerde, örtük düzen önce gelir, çünkü akış halindeki hareketin duygusu, o hareketi ifade eden ya da gösteren elemanların içinde çözümlemeden önce deneyimlenmiştir. Müzik dinleyebilir ve daha sonra da imgelemenizde ya da bir kağıdın üzerinde gösterebileceğiniz notalara döküp parçalarsınız. Eninde sonunda, aynı şey, görme için de doğrudur, ama dikkatimizi nesneler üzerinde öyle çok sabitleştirir ki, bunu algılamayız. Her bir nesneyi sabit ve ayrı olarak görme eğilimindeyiz çünkü aynı nesneye (bu ağaç, bu kaya) tekrar tekrar döneriz. Bu nedenle, belki de, üzerinde odaklanılabilecek sabit nesnelerin olmadığı bir nehir ya da gökyüzüne bakarken ender anların dışında, akış hareketi hareketin kendisini görmemizi engelleyerek tekrar tekrar aynı şeyi yeniden yaratır. Ama düşünce dahil, tüm deneyimimiz bu akış hareketinin dolaysız olarak farkına varışımızda doğar. Metafizik düşünceyi, sadece kendi kendisini yansıttığı bir noktaya kadar götürdüğümüzde, o da sonlu ve sonsuz gibi karşıtların arasındaki bir akış hareketine döner. Ve eğer onları adlandırmak ve saptamak yerine, düşünce ve duyguları yaşarsak düşünceler duyguların, duygular düşüncelerin içine akar.

WEBER: Bunu normal, paranormal ve mistik fikrine nasıl bağlıyorsunuz?

BOHM: Bunun tümüyle normal deneyim olduğunu söylüyorum ki, bu yanlış anlaşılmıştır çünkü onların arasındaki akış hareketinin yerine nesnelerin, düşüncelerin ve duyguların betimlenmesini vurguluyoruz. Bunu daha ileri götürürek, iki kişi arasındaki ilişkide, her birisinin ötekinin hareket ilkesi olduğunu söylüyoruz. Genellikle bu hareket ilişkisini deneylemeyiz ve dolayısıyla her birini ayrı ve bağımsız bir varlık olarak görürüz ki, bu aslında doğru değildir.

WEBER: Onlar gerçekten ayrı varlıklar değil.

BOHM: Değiller. Bir insanın birşey düşündüğünü ya da hissettiğini söyleyelim. Eğer yalnız ise, belli bir türde hareket edecektir. Başka bir insanın yanında ötekine karşılık olarak farklı bir biçimde davranışmaya başlar.

WEBER: Bazı insanlar, sizin karşılıklarınız benimkileri değiştirmem için beni zorlasa bile, ben hala daha ayrı bir küreciğim diyerek, bunu başka bir biçimde yorumlarlar.

BOHM: Ama bunlar sizi nasıl zorlar? Seyrederseniz, hiçbir seçim, hiçbir zorlama olmadığını görürsünüz: Olur ve sonra onu onaylarsınız.

WEBER: Bu nedenle, örtük düzende birine bağlandığımızı ve yanıtımızın bu olduğunu söylüyorsunuz.

BOHM: Doğru. İnsan türü hem fiziksel hem zihinsel olarak örtük olan içinde 'bir'dir, oysa bunu onun sadece "birçok" olduğunu söylemekle yanlış anlamdırız. İnsan türünün "birçok" olduğu önerisi bir noktaya kadar geçerli, ama o noktanın ötesinde başarısız kalır.

WEBER: Örtük alanda insan türünün "bir" olduğunu ama onun belirtik dışavurumunda, her biriminin küçük giriş noktaları olarak gördüğümüzü söylemek yerinde olur mu?

BOHM: Örtük düzenin bütün işlevi şeyleri ayrı sergilemektedir. Aslında, bu sergilenim, sonraki faaliyete kılavuzluk

eder. Faaliyet her zaman 'bir' dir, ama sergilenim yaniltıcıdır. Örneğin, bir karşıtlar çifti birşeyden ve başka birşeyden oluşur; Platon'un dediği gibi, "Her şey birden ve ötekinden oluştu." 'Bir' vardır dedığımızda, onu tam, bütün olarak düşünürüz ve öteki vardır dedığımızda, bu da "bir", tam, bütündür. Ama daha sonra, bu ayrı oluşun sonal olmadığını buluruz, çünkü, bir ötekini düşündüğünüz an, ötekinin düşüncesi sizsiniz.

WEBER: Başka bir deyişle, bu düşünce o an için sizin gerçekliğinizin bir parçasıdır.

BOHM: O, enerjiniz için kendi hakkınızdaki bir düşünce kadar güçlü bir kılavuzdur. Bu nedenle, nasıl siz öteki dedığımız şeyin hareket ettirici ilkesi iseniz, ötekinin siz dedığımız şeyin hareket ettirici ilkesi olduğunu söyleyiz.

WEBER: Normal, paranormal ve mistik'in 'bir' kökten olduğunu söylediğimizde, benzer bir uslamlama mı söz konusu?

BOHM: Doğru. Sorun "öteki" ile neyi kastettiğimizdir. Madde bizim için öteki olabilir, bizi onu hareket ettiririz, o bizi hareket ettirir. Dolayısıyla, maddenin içinde, maddenin cevabını olanaklı kıلان bir tür zekanın olması mümkün değil midir? Biz madde için ötekiyiz ve bu nedenle madde bizimle karşı karşıya geldiğinde başka bir şey yapar. Bunun fiziksel temas yoluyla olduğunu biliyoruz, ama zihinsel olarak da olabilir.

WEBER: Maddeyi canlımış gibi gösteriyorsunuz ama!

BOHM: İşte bunu önermiştim: Cansız madde, yaşam potansiyelini dışladığımız zaman elde ettiğimiz bir soyutlamadır. Ama bir potansiyelin ötesinde bir şey olabilir: Tüm madde kayada ortaya çıkmayan çeşitli yollarla bizim için görünür olan bir tür yaşam enerjisi olabilir. Eğer durum böleyse, eğer bir tür zeka tüm doğada genelleşmiş ise, o zaman cansız madde bizim düşüncemize bir yanıt oluşturabilir

diyen kurgusal öneri pek öyle mantıksız olamaz. Bu paranormal alanı olabildi. Şu bilinen mistik- deneyim denen şeye gelirsek bu ‘bir-oluş’un ‘n’inci dereceye taşındığını tekrar söyleyebiliriz.

WEBER: Başka bir deyişle, yalnız kendi hakkımızda değil, madde hakkında da bilgisiz olduğumuzu söylüyorsunuz.

BOHM: Evet, madde hakkında temelde bilgisiziz. Ve herşeyden önce biz maddeyiz.

WEBER: Ve, sözgelişi kaya ve kendimiz arasındaki farklılık, onun bizi, bizim onu bildiğimizden az bildiği olabilir, ama o kozmik boyutu kendi tarzında bir o kadar “bilebilir”.

BOHM: Olabilir. Ve eğer paranormal deneyim gerçek ise (ki bundan emin olamıyorum) o zaman, bu deneyime sahip olanlar belki kayanın bizim hakkımızda bilgi sahibi olmasını sağlayabilenlerdir ve istendiğinde hareket ettirilmesinin nedeni bu olabilir. Önerim bu.

WEBER: Holistik tipta, insanın kendisi hakkında fiziksel olarak tüm düşündüklerinin sinir sistemini tam olarak etkilediği bulunmuştur. Kanser tedavisinde çalışan kişilerin (yani, Simonton, Achterberg, Lawlis) sinir sisteminin görsel bir yanıt ile gerçek bir yanıt arasında ayırım yapamadığı olusundan söz ettiklerini duymuştum.

BOHM: Üzerinde durmakta olduğum sorun bu işte: Bilinçteki sergilenum ister iyi ister hasta olsun, vücutun ve zihnin tüm yanının kılavuzudur. Eğer sergilenum karışıksa, sonuçlar kötü olacaktır; eğer sergilenum düzenliyse uyum içinde çalışacaktır.

WEBER: Dolayısıyla, düşünmenin gücü öylesine büyük olabilir ki, insan kendisinin hasta ya da sağlıklı olduğunu düşünebilir. Özellikle, hastalık ve sağlığın örtük düzenle ilişkisi nedir?

BOHM: Bu organizmanın uyumuyla ilgili bir soru. İnsan

kusursuz bir uyum düzeni bulmaz, zira varolan herşey değişim ya da ölüm damgası taşır. Evrime ilişkin olarak, doğal seçilimin tüm öykü olmadığını ama daha çok evrimin hayatı kalmak için gerekli olandan çok daha öteye uzanan farklı yapıları keşfeden maddenin yaratıcı zekasının bir göstergesi olduğunu önereceğim. Çevrede hayatı kalma bunların hangisinin devam edeceğini hangisinin etmeyeceğini belirlemekle birlikte, evrimdeki tek faktör olamaz. Böyle olsaydı, insanların böyle karmaşık bir beyinle birlikte gelişiminin bir nedeni olmazdı. Gerçekten de, sığanlar hayatı kalma konusunda bizim hiç ummadığımız kadar iyidirler. Bu yüzden hayatı kalmayı açıklamanın tümü olarak görmek zor. Daha doğrusu, insan, evrimin zeka yüklü maddeinin yaratıcı hareketinden kaynaklandığını söyleyebilir. Bu gelişmelerin hiçbir kusursuz değil ve bu nedenle doğada bir derece işlev bozukluğu, sağlıksızlık var. Ama insan sahneye çıktığı zaman, zihin bu hastalığın ölümsüzleştirilmesi ve ağırlaştırılmasında -ama aynı zamanda tedavilerinin bulunmasında- bir rol oynamaya başladı.

WEBER: Kayanın kendi kapasitesini insanın kendi zihni kadar yanlış kullanacağını sanmıyorum.

BOHM: İyi de, kaya kendisi olarak kalacak, bir kaya olarak. Ama sadece tikeli değil, tümeli de kavrayan bir düşünce türü aracılığıyla, zihin henüz varolmayan imkanları görebilir ve sergilenimleri aracılığıyla gerçekleştirmelerini sağlayabilir.

WEBER: Öyleyse, imkan insan için canlı bir gerçeklik, ama kaya için değil?

BOHM: Gerçek imkan için evet.

WEBER: Mistik ve fizikçiye dönersek, mistiğin doğayı, onun oluşumununince ayrıntıları hakkında hiçbir şey bilmeden, onun "oluşu" içinde bir bütün olarak deneyimleyebileceğini söylemek uygun mu? Belki de, tüm karmaşıklığı

içinde bir doğa planından sözedebilecek kişi yalnızca bilim insanıdır.

BOHM: Salt ayrıntılar değil -evrensel ilkeler de. Bilim insanı, aynı zamanda, tümel yasalar için öneriler bulmaya da koyulur. Bu nedenle, doğayı ayrıntıda olduğu kadar bütünsel olarak da görür; yaratıcılığı burada yatar- bütünlüğü açığa çıkarmasında. Mistik farklı bir alana sahiptir: Kendi içinde bütün evrenin içkinliğini ve aşkinliğini açığa çıkarır. Sanatçı ve müzisyen yaratıcı bir biçimde gördükleri bütünü açığa çırarırlar ve mistik onlardan çok farklı değildir, çünkü o da kendi tarzında yaratıcı bir sanatçıdır.

WEBER: Neyi dışa vurarak -bütünlüğü mü?

BOHM: (Mistiğin) kendi öz deneyimi, tüm varlığı içerisinde deneyimi, Metafizik düşünce için de aynı şey geçerli.

WEBER: Öyleyse, mistiğin dışavurumu nasıl ayrılır?

BOHM: Ayrılmayabilir. Hegel, mantığının, mistisizmin bir başka dışavurumu olduğunu öne sürmüştü.

WEBER: Mistik, bilim insanı, sanatçı ve filozofun çalışmalarının tümünün aynı gerçekliğin farklı dışavurumları olduğunu mu söylüyorsunuz?

BOHM: Evet. Ve ayrı ayrı hiçbir zaman gerçeklestiremedikleri bir şeyi birlikte yapabilirler. Eğer bir diyalog içine girebilselerdi, "yüksek" düşünce denilebilecek birşeyi gerçekten yaratabilirlerdi.

WEBER: Çünkü o tüm bu kiplikleri kucaklayabilirdi.

BOHM: Onların herhangi birinin ya da hepsinin ötesinde yatan yeni bir şeyi.

WEBER: Her nasılsa, bu enginlik çoğrışımı bende bilimin bugün araştırıyor olduğu ve meditasyonda deneylenen uzayın enginliği ile bir paralellik taşıyan bir enginliği akla getiriyor. Meditasyonu tartışabilir miyiz?

BOHM: Hem düşüncenin hem maddenin örtük düzende

bulunduğu anlamında bir paralellik var. Belirtilen 'örtük'e, sonra daha derin bir çok-boyutlu düzeye ,oradan da olağan bir biçimde deneylediğimiz uzayın dışında muazzam bir okyanusa geçeriz. Belki de, meditasyon, evrensel olan bu fiziksel ve mantıksal enerji okyanusunun derinliklerine götürüyor.

WEBER: Zihinsel demekle düşünceyi kasdetmiyorsunuz?

BOHM: Hayır, düşünceyi dışlamadığı halde, düşüncenin ötesini.

WEBER: Bunu açabilir misiniz? Bu, Lama Govinda'nın temel fikirlerinden bir tanesi.

BOHM: Bunu açmak zor. Uzay, en basit biçimimi üç boyut ya da Descartes koordinatları olan belirli bir düzendir. Ama bu fikri kuantum mekaniğine sokarsanız, en sonunda engin bir enerji okyanusunda çözülecek olan çok daha ince çok boyutlu bir düzene varırsınız. Bu nedenle, uzayın düzeni herhangi bir şeyin maddi dünyada üzerinde varolabileceği zemindir ve o aynı zamanda herhangi bir şeyin üzerinde deneylenebileceği ya da zihinde bilinebileceği zemindir de.

WEBER: Ama kuantum mekaniğindeki uzay deneylenemezken, meditasyondaki uzay deneylenebilir.

BOHM: Bununla birlikte, ikisinde de zemin tamamen aynıdır. Kuantum mekaniğinin sözünü ettiği uzayı doğrudan deneylemeyiz, ama paralellik taşıyan bir şeyi deneyleyebiliriz ve bu paralel her ikisinde de ortak daha derin bir zeminde bir kökene sahip olabilir.

WEBER: Govinda, Foundations of Tibetan Mysticism'de (Tibet Mistisizminin Temelleri), uzayı deneyleme yolunuzun bilinç halimizin bir göstergesi olduğunu ve bilincimiz değişikçe uzay kavramımızın değişkenliğini söyler. Bu konuda bir görüşünüz var mı?

BOHM: Eğer öncelikle belirtik düzene odaklanmışsanız, uzay duygunuz bir yiğin farklı nesnenin arasındaki boşluk-

larla sınırlı olacaktır. Belirtik düzen içinde ilerlerken, bu nesnelerin birbirlerini içerdiklerini ve birbirleriyle dizildiklerini görmeye başlarsınız. Sonunda onları daha geniş bir uzayın ve en sonunda içinde hiçbir formun yaratılmadığı bir uzayın içerisindeki formlar olarak görürsünüz. Sanırım bu bilincin farklı evrelerine denk düşer.

WEBER: Eğer insan uzayın sınırsız sonsuzluğunun bir deneyimine sahip olmuş olsaydı, insan bilincinin sonsuzlığını da içinde taşırdı değil mi?

BOHM: Uzanim değil de, öz-belirlenimli niteliği açısından sonsuz olan bilinçtir. Bir sonsuzluğun kendi kendisini resmedebileceğinin dışında, gerçek sayılar sisteminin içerisinde bulunabilecek bir tür benzeşim var. Bu anlamda, varlığın sonsuzluğunun bilmeyi resmedebileceğini ve böylece bilme ve varlığın sonsuzlukta eninde sonunda özdeş olduklarını -çünkü o sonsuzluğun yaygın değil, yoğun olduğunu, söyleyebilirsiniz.

Bununla birlikte, üzerinde durmak istediğim nokta, bu tür bir varlığın sergilenmesi için gereken şeyin, içinde mekanik nesneleri sergilediğimiz bir uzaydan tamamen farklı bir uzay olduğunu. Bu nedenle, onu keşfetmek için, bilinç bu farklı uzaya orantılı olmak zorundadır. Aslında, bilinç bütün durumunu değiştirmek zorundadır.

9

FİZİĞİN TAO'SUNA YENİ BİR BAKIŞ

Fritjof Capra ile Bir Söyleşi

Söyleşiyi Gerçekleştiren

Renee Weber

WEBER: Fiziğin Tao'sunu yazılı beş yıl oldu ve iki yüz elli bin baskı yaptığıni öğrendim. Dolayısıyla bir çok insan bu kitaptan etkilendi. Şimti kitabı öne sürdükleri konusunda ve kitaba gelen bazı tepkiler konusunda ne düşünüyorsunuz?

CAPRA: Kitap beş yıl önce yayıldı, ama tabii ki, bu araştırmaya çok önce başlamıştım ve sanırım modern fizik ile mistisizm arasındaki bu paralellikleri bulalı neredeyse tam bir on yıl oluyor. Şimdi derhal eklemeliyim ki, bu paralellikleri bulan tek kişi değilim. Başka insanlar paralelliklerin ipucunu vermişlerdi, ancak bunları ayrıntılarıyla araştıran tek fizikçi bendum. Ve bu araştırmanın ilk adımlarını 1970'de attım; kitabı 1974'te bitirdim.

W. : Aynı tutumu gösteren başka kitaplar da var mı ve bunların Fiziğin Taosu'nda savundığınız görüşü güçlendirdiğini düşünüyor musunuz?

C.: Evet, güçlendiriyorlar. Lawrence LeShan'ın benimkiyle hemen hemen aynı zamanda yayınlanmış olan The Medium the Mystic and Physicist (Medyum, Mistik ve Fizikçi) adlı kitabı vardır. İngiltere'de de kitaplar vardı ve daha yeni çıkan Gary Zukav'ın The Dancing Wu Li Masters (Danseden Wu Li Ustaları) adlı kitabı vardı. Bütün bu kitaplar, paralelliklerin dah çok sayıda insan tarafından öğrenil-

mesini sağlayarak durumu güçlendirdiler ve tartışma uyanırdılar. Gerçekten, çok sık olarak benimkiyle bağlantılı olarak sözü edilen Zukav'ın kitabı tartışmaya hiçbir şey katmadı. Zukav benim birkaç yıl önce ifade etmiş olduğum, elbette çok iyi bildiği fikri tekrarlıyor çünkü kitabımı okumuştu. Ama bu işe yaradı, çünkü bu paralellikler insanlar ve ayrıca çeşitli profesyonel gruplar tarafından ne kadar tartışılıyorsa, o kadar ilginçleşirler diye düşünüyorum.

W.: Bu bağlantıyı kurma görevini üstlenmiş olan gerçekten de çalışan tek fizikçi olduğunuz gerçeğini ifade ettiniz.

C.: Bakın, mistisizm ile paralellikler konusunda kafa yormuş ama bunu yararlı bulmamış olan ya da bunun üzerinde gitmeyi ve gerçekten araştırmayı yararlı bulmamış olan birkaç fizikçi tanıyorum. Bu benim için de büyük bir karardır çünkü fizikten zaman çalmak ve tüm zamanı ve enerjimi bu görevde harcamak zorundaydım.

W.: Fritjof, bu fizikçilerden bazlarının kendi mesleki saygınlıklarının zadelenebileceğinden korktuklarını düşünür musun?

C.: Bu çok büyük bir ihtimalle sorunun bir parçası. Başlangıçta ünlü olmama rağmen benim saygınlığımı gerçekten zedeledi.

W.: Bu kitabı yazdığınıza daha çok gençtiniz.

C.: Gençtim, ünlü degildim ama beni mesleki yönden çok etkiledi çünkü yaklaşık üç yıl fizikten pratikte uzak kaldım.

W.: Kitabı yazmak için mi demek istiyorsunuz?

C.: Evet. Fizikte araştırma makale yazarak ve o şekilde ödenek alarak yaparız. Ama Budizm ve Taoizm üzerine yaptığım araştırma türü bana herhangi bir fiziksel ödenek getirmeden. Tüm bu zaman sürecinde fizik ile bağlantımı koparmamış olmama rağmen, araştırma açısından aktif degildim. Sonunda, bir yayımcı buluncaya kadar herhangi bir mali destek bulamamıştım. Sırası gelmişken, 12 yayımcı

bunu geri çevirdi. Nihayet, İngiltere'de Wildwood House kitabı aldı ve bir avans verdi. Bu ülkede onu Shambala yayımladı. Onlar benim ikinci yayıcımıdı.

W.: Araştırma zamanından fedakarlık yapmanızın dışında, kitabın öne sürdüklerinin sizin fizikçiler topluluğundaki (içinde ya da arasındaki) saygınlığınızı her nasılsa tehlikeye atmış olduğunuzu düşünüyor musunuz?

C.: Kesinlikle attığını düşünüyorum. Gelgelelim, kitap ortaya çıkıp da fizikçiler onu okuduklarında, kitabı okumuş olanlar derhal farkettiler ki, fizikten söz ettiğimde söz ettiğim şeyi biliyorum. Bildiğim kadarıyla, kitapta yanlışlar yok ve üstelik, bu karmaşık kavramları sıradan okuyucuların gözleri önüne sererek oldukça iyi bir iş yaptığımı fizikçiler kabul ettiler. Fizikçilerin çoğu lisans ve fizik dışından gelen öğrencilere ders verdiklerinden, bunun zor olduğunu bilirler. Dolayısıyla, bunun hemen kabul edildiğini görmek beni mutlu etti. Kitabın yarısında ciddiye alınmıştım. Diğer yarısından ciddiye alınmamıştım ama tutumlarını yavaş yavaş değiştirdiler ve sanırım, şimdi fizik çevrelerinde kitap hakkında kesin bir fikir değişikliği var. Bunu biliyorum. Başlangıçta mistisizm ile bağlantıyla çok karşı olan ama şimdi dostlarına hediye etmek için FİZİĞİN TAOSU'nu satın alan ve tavsiye eden birkaç fizikçi biliyorum. Böylece, fizik topluluğundaki gelişme genelde beni çok mutlu ediyor.

W.: Biliyorum, Princeton'da Eugene Wigner ile bürosunda kısa bir görüşme yapmıştım.

C.: Oo, evet?

W.: Evet. Ve Doğu mistisizmi ile fizik arasındaki olası bağlantılar üzerinde biraz konuştuğum. Çantamda Fiziğin Tao'su vardı ama söyleşinin uygun bir anına kadar kitabı saklamaya karar verdim. Uygun anın gelmiş olduğunu hissettiğim bir anda, tam ona bu kitabın kendisini ilgilendirip ilgilendirmeyeceğini sormak üzereydim ki, kitap ve kağıtlar-

la dolu bir masaya gitmek için kalktı, Fiziğin Tao'sunu bana uzattı ve "Sanırım bu sizi ilgilendirdi" dedi.

C.: Biliyorsunuz, birçok fizikçi kitabı bir tehdit olarak gördü.

W.: Nedenmiş o?

C.: Sanırım mistisizm bilimsel toplulukta bulanık, belirsiz ve son derece bilimdisi birşeyi betimleyen çok şüpheli birşey olarak düşünülüyordu. Değer verdikleri teorilerin bu son derece bilimdisi faaliyetle karşılaşıldığını görmek, fizikçilere bir tehdit oluşturuyormuş. Oysa, yüzyılımızın bazı büyük fizikçilerinin, kendi teorilerinin temel kavramlarının mistik geleneklerdeki temel kavamlara benzediğini onaylamakla büyük bir zenginlik kazandıklarını da biliyorum. Onlardan bazıları başlangıçta bunun çok zor olduğunu görüler. Ama sonunda bunun yaşamalarının büyük bir düşünsel ve kültürel zenginliği olduğunu anladılar. En başta da Heisenberg. Onunla birkaç tartışmam oldu. O zaman İngiltere'de yaşıyordum ve onu Münih'te birkaç kez ziyaret ettim ve tüm elyazmasını bölüm bölüm gösterdim. Çok ilgiliydi ve çok açık davrandı, hiçbir zaman yayımlamamış olduğu için açıkça bilmediğini sandığım bazı şeyler anlattı. Bu paralelliklerin tamamen farkında olduğunu söyledi. Kuantum teorisi üzerinde çalışırken Tagore'nin davetlisi olarak Hindistan'a gitmişti. Tagore ile Hint felsefesi üzerine epey sohbet etmiştii. Heisenberg bana bu sohbetlerin fizikteki çalışmalarına oldukça yararı dokunduğunu, çünkü bunların ona kuantum teorisindeki tüm bu yeni fikirlerin aslında pek o kadar karmaşık olmadığını gösterdiğini söyledi. aslında, çok benzer fikirler onaylayan bütün bir kültürün bulunduğuunu anlamıştı. Heisen bana bunun kendisine büyük yardımı dokunduğunu söyledi. Niels Bohr da Çin'e gittiği zaman benzer bir deneyimi yaşamıştı. Başka birçok fizikçi bana bu paralellikleri büyük bir zenginlik olarak gör-

düklerini ya söylemiş ya yazmıştı. Ama, bunu kabul etmek elbette açık fikirlilik ve bir düşünsel olgunluk gerektirir.

W.: Fritjof, beni şu anda gerçekten çarpan birşey sormak istiyorum şimdi de. Bazı fizikçilerin kendileri için hep belirsiz bir düşünüşün eşanlamlısı olmuş olan bir kavramın - mistisizm- aniden sadece ciddiye alınan bir kozmoloji değil, ama en azından yüzeyde, kendi kozmolojilerine sanki paralel bir kozmoloji önermesiyle birlikte kendilerini tehdit altında hissettiler. Şimdi de, yüzeyde ve dildeki benzerlikler gibi görünen şeylerin temelde hiç de benzer olmalarının gerekliliğini söyleyen eleştiri karşısında ne söylemek istersin? Sanırım birçok eleştirmen bu konunun üzerinde durdu.

C.: Herşeyden önce, mistisizmi belirsiz ve bulanık olarak gören şu görüşü bir aydınlığa kavuşturalım. Bu yanlış bir görüştür. Mistisizmi gerçekten inceleyen, deneyleyen ve ayrıca onun hakkında yazan kişilerin çok iyi bildikleri gibi, mistik deneyimin belirsiz ve açık olmayan düşünüşle bir ilgisi yoktur. Bilimdişi, evet. Bu çok farklı bir yaklaşım.

W.: Bilimsel olmayan diyebilir miyiz?

C.: Doğru. Bilimsel olmayan daha iyi bir terim. Ama o belirsiz, bulanık ve kapalı değil. Çok açık, çok kesin ve çok inandırıcı olabilir. Şimdi, paralellikler üzerine konuştuğunuzda, aynı sözcüklerin benzerliği gibi, onların yüzeysel olup olmadıkları sorusu hep olacak, çünkü sınırlı sayıda sözcüğe sahibiz. Her tür felsefi gelenekle paralellikler bulabilirsiniz.

W.: Şöyledir iddia var: Dil rastlantısal olarak benzer ama temel bir biçimde değil. Bu nedenle, bu terimlerin herbirisine yerleşmiş bulunan benzer bir gerçekliğin bulunduğu iddiasını mazur göstermiyor.

C.: Öyle, size doğrulu söylemem gerekirse, kendi kendime düşündüğüm şey de buydu. İşte böyle başlamıştım.

W:Dolayısıyla, başka bir deyişle kendinizden kuşku duyuyorsunuz.

C.: Evet, duyuyordum. Main Currents in Modern Thought 1972 (Modern Düşüncenin Başlıca Akımları) içindeki ilk makalem bu argümanla başlar. Ve bu paralelliklerin yüzeysel olduğunun görülebileceğini söylemiştim ve hatırladığım kadariyla, insanın sözcüklerin benzerliği temelinde Marksist felsefe ya da herhangi bir tür felsefe ile paralellikleri kurabileceğini söylemiştim. Beni şimdi eleştirenlerdenbazısı da bunları söylemeklerinden aynı tür kuşku ile yola koyulmuş olmam eğlendiriyor beni. Bu paralelliklerin özü konusunda beni ikna eden iki gelişme olmuştu. Birincisi paralelliklerin daha da tutarlı bir hal alışıydi. Onlar daha fazla inceledikçe, daha fazla alanı araştırdıkça, paralellikler daha tutarlı bir biçimde ortaya çıktılar. Bir örnek vereyim:

Görelilik teorisinde, en önemli gelişmelerden bir tanesi uzay ve zamanın birliği olmuştu. Einstein uzay ve zamanın ayrı olmadığını, dört boyutlu bir uzay-zaman sürekliliğini oluşturmak için tümyle ve ayrılmaz bir biçimde bağlantılı olduğunu gördü. Bu görüşün doğrudan sonucu, kütle ve enerjinin eşdeğerli ve tüm atomaltı görüntülerin içsel olarak dinamik doğaya sahip oluşuydu. Uzay ve zamanın derinden ilişkili olduğu olusu, atomaltı parçacıkların dinamik örtütüler oldukları, nesnelerden çok olaylar olduklarını gösterir. Dolayısıyla, uzay ve zamanın rolü ile incelenen nesnenin dinamik doğası çok yakın bir ilişki içindedir.

Budizmde, kesinlikle aynı şeyi keşfedersiniz. Mahayana okulunda, uzay ve zamanı yorumlayan bir kavramları vardır ve aynı zamanda nesnelerin gerçekte olaylar olduklarını söylerler. Kitapta D.T.Suziki'nın nesnelerin olaylar olduğu olgununun sadece uzay ve zaman içe' oldukları zaman kavranabileceklerini söylediğι bir alıntıya yer verdim. Bu tür bir tutarlılık beni gerçekten de şaşırttı. Ve tüm araştırma

boyunca sürdürdü. Bu tutarlılığı ne kadar iyi anlarsanız, paralelliklerin rastlantısal olmadıklarını da o kadar iyi görürsünüz. Tekil bir kanıt yok elbette ve son sözde bu benzerliklerin amaca uygun ya da temel olduklarını hiçbir zaman kanıtlayamayacağınızı söylediğim. Ama benzerlikler alanını inceledikçe onu daha iyi kavramaya başlarsınız.

Gelişmenin bir tanesi buydu. Diğer mistisizmi kitap okuyarak öğrenemeyeceğiniz gerçeği ile ilgili. Mistiklerin neden söz ettikleri hakkında fikir sahibi olmak için onu, en azından belli bir ölçüde uygulamak zorundasınız.

W.: Onu deneylemek zorunda olduğunuzu kastediyor sunuz. Gerçekten de ona dalmalısınız.

C.: Mistiklerin sözünü ettiği bu öteki bilinç hallerine girmek için bir disiplin ya da bir biçimdeki meditasyon ya da bir yolu izlemek zorundasınız.

W.: Meditasyonun fizikteki doğrulamanın benzeri olduğu söyleyebilir misiniz?

C.: Evet ve kitaptaki karşılaşmaları da böyle oluşturdum. Bilimsel deneyi meditatif gözleme ile ve bilimsel teorileri mistiklerin çeşitli imge, öğreti ve metaforları ile karşılaştırdım. Şimdi tinsel geleneğin uygulanmasında çok ilerlemiş değilim. Kitabın adından tahmin edebileceğiniz gibi en çok Taoizm'den etkilendim. Çinli bir hocam var; Taocu meditasyon, T'ai Chi'yi uygularım ve vb. Bu uygulama aracılığıyla, bu paralellikleri sadece düşünsel olarak değil, ama her nasılsa tüm varlığımla kavramaya başladım.

W.: Bunu açıklayabilir misiniz?

C.: Evet ama, açıklaması pek kolay olmayan birşey bu. Ancak çok samimi olarak ifade edebilirim ki, kitapta söz ettiğim fizik ve mistisizim arasındaki bütün paralellikleri düşünsel düzeyden çok daha derin bir düzeyde deneyledim. Ve iki gelişme -paralelliklerin tutarlılığı ve sezgisel deneyimat başı gitti.

W.: Sizin kendi düşüncenizde, bu iki şeyin yüzeysel ya da üstündür ya da rastlantısal resmedilmesini ortadan kaldırıyor.

C.: Evet, çünkü sözcüklerle ifade edebileceğimden daha çogunu biliyorum onlar hakkında. Bu bir bilim insanından gelen olağanüstü bir argüman gibi gelebilir, ama öyle değil. Bakınız, bizim kültürümüzde, bilimsel buluşun ya da herhangi türdeki bir buluşun bu sezgisel yönleri hiç vurgulanmaz. Ama fizikçiler bunları iyi bilirler. Söz geliş, Einstein görelilik teorisini onu formüle etmeden önce deneylemiştir. Bohr kuantum mekaniğini onu formüle etmeden önce deneylemiştir. Feynman kuantum alan teorisini ve Chew S-matris teorisini bunları formüle etmeden deneylemişlerdi.

Örneğin, Feynman'ın Nobel ödülü konuşmasında kuantum alan teorisi hakkındaki açıklamaları okuduğunuz zaman, onun elektronlar, elektromanyetik dalgalar ve kuantum alanlarına ilişkin sözlerinin gerçekten de derin bir deneyimden geldiğini hissedebilirsiniz. Bu olgu nedeniyle, görüyorsunuz ki, Feynman son derece yetenekli bir hoca idi, biliyor musunuz? Çünkü fiziği ta yüreğinde hissediyordu.

W.: Yüreğinden konuşuyor ve bunları kavramlara döküyordu.

C.: Doğru. Potinbağı (bootstrap) ve S-matris teorisinin yaratıcısı olan ve Berkeley'de birlikte çalıştığım Geoffrey Chew, bu teoriyi ta yüreğinde hissediyordu. Onun sözcüklerle boğuşmasını anlayabilirim ama onu yakından tanıdığım için, onun söyleyemezse bile ne demek isteğini gerçekten bildiğini çok iyi biliyorum. Sonunda, elbette, sözcükleri, matematiği ve tüm bunları buluyor.

Bohr'a gelince, yine aynı şey söz konusu. Bohm ile Niels Bohr hakkında konuştum. Bohm onu tanıyordu ve bana Bohr'u kimsenin gerçekten anlamadığını söyledi. Bohr'un

kelimelerle arası pek iyi değildi; onu okuduğunuzda bunu anlayabilirsiniz. Kendisini çok da iyi ifade edemiyordu, ama inanılmaz bir ikna gücüne sahipti. Ve o ikna gücü gibiydi. Ve, yeri gelmişken, başka bir ilginç nokta var: çeşitli teoriler ve çeşitli kişilerden söz eden fizikçileri dinlerseniz, o zaman Bohr, belki de bir guru gibi görülen tek fizikçi olur. Bu çok ilginçtir. Kimse hiçbir zaman "Einstein söyle ya da böyle dedi" demez. Fiziğin dışındakiler söyleyebilirler. Ama fiziğin içinde biz hiçbir zaman "Einstein söyle dedi..." demeyiz; "Göreliliğin gösterdiği gibi" ya da "Lorentz dönüşümünün gösterdiği gibi" deriz çünkü teoriyi biliriz, onu kendimiz türetelebiliriz. Bugün Einstein'a gerek duymayız. Ama iş kuantum teorisine ve onun yorumlanmasıne geldiğinde, insanlar hep dönüp Bohr'a gönderme yaparlar.

W. : Onun kavramlarını varlığının birçok düzeyinde deneylediğini söylüyorsunuz. Bunlar sadece onun kafasında değildi ama her nasılsa onları yaşıyor ve derinden biliyordu. Ama şimdi daha aydınlatılması gerektiğini düşündüğüm bir sorun var burada. Potinbağı ve kuark teorisi gibi rakip, hasım teorileri savunan ve herbiri yaşadığı ve içinde hissederek bildiği hissine kapılmış olan iki fizikçi olursa, buna ne dersiniz?

C.: Böyle bir durumda, teorilerin sezgisel olarak yaşadıkları yönlerinin muhtemelen ayakta kalacak yönler olduğunu söyleydim. Bunlar teorinin, tadi denilebilecek kuantum gerçekliği ya da görelilikçi gerçekliktir.

W.: Ama onlar için bunun onların bir parçası olması çok açık diyorsunuz.

C.: Evet. Çelişkili olan parça matematik yapı ile ilgilidir. Dalgaları mı matrisi mi kullanmalı? Kuarkları mı, yoksa topolojiyi mi kullanmalı? En sonunda, bu sorunlar çözülür ve bu iki teoride geçerli olanlar ayakta kalır.

W.: Dolayısıyla, ortaya koymak istediğiniz sorun, Fiziğin

Tao'su'nu yazarken genelde fizikçilerin olduğu kadar kuşkucu olmanızı karşılık, sizi iki etkenin ikna ettiği: artan tutarlılık; ve bu mantık-dışı etken, kendi deneyiminizden gelen bir tür sezgisel inanç. Gerçekten, bir fizikçi olarak eğitim ve bilginizin yanısıra deneyime yaklaşımın öteki modellerini de ciddiye almaya başladığınızı söyleyorsunuz. Ve bu ikisi uyumlulAŞmaya ve içiçे girmeye başladı.

C.: Ve onları nasıl kullanacağımı, hangisini ne zaman kullanacağımı öğrendim. İkisini de kullanacağım bir teknik geliştirdim ve birbirleriyle karışmalarına izin vermedim.

W.: Araştırmancı bu geniş yollarının fizik çalışmalarınızı etkileyebileceğİ konusunda boş yere endişelenmediiniz mi?

C.: Bunu düşünüyorum. Endişelendim, evet. Ödenek alabilir miyim, alamaz miyim, araştırma yapabilir miyim yapamaz miyim diye, günlük düzeyde fizik çalışmalarından endişelenmedim. Tamamen derin bir düşünsel düzeyde endişe duyдум. Ve şimdi bundan söz ettiğiniz için bu konuda Krishnamurti'den medet umduğumu anımsadım. Krishnamurti* ile Santa Cruz'daki California Üniversitesi'nde 1968 ya da 1969'da tanışmıştım. Art arda üç gün boyunca üç konferans verdi ve bu konferanslar beni gerçekten heyecanlandırdı. O ilk günlerde üzerimdeki etkilerin en güclüsüydü bu. Bilinenlerden kurtulmaktan, düşünmeyi durdurmaktan ve tüm bunlardan konuştu ve onun mevcudiyetinin ve sözlerinin gücünü hissettim; bu da beni tasalandırdı. Bunun ardından eşimle birlikte eve döndüğümüzü, şöminenin karşısına oturup üzerinde konuştuğumuzu hatırlıyorum; gerçekten de tasalanmıştım.

WEBER: Çünkü tam da sizin bir fizikçi olarak korkmak ve çekinmek için eğitilmiş bulduğunuz şeyi salık veriyordu.

CAPRA: Evet. İncelemiş olduğumu ve birçok duygusal bağla bağlı olduğum şeyi salık veriyordu. Mistik geleneklerin fikirleriyle karşı karşıya kaldıklarında çoğu fizikçinin

düştüğü aynı durumun içindeyim. Sadece, benim için çok erken bir evrede olmuştı bu. Yazmaya başlamadan çok önceydi. Her nasilsa, Krishnamurti'nin dinleyicisi olmuş ve ona yakıcı sorumu sormuştum: "Nasıl hem bir bilim insanı olur hem de sizin -düşünmem, bilinenden kurtulma; anı yaşamak ve diğer tüm- öğütlerinizi izleyebilirim?" Bu soruyu iki dakika içinde cevapladı ve bu da tüm sorunları çözdü. Dedi ki, önce bir insansınız; sonra bir bilim insanı. Ve dedi ki, bir varoluşsal düzeyde, bir tinsel düzeyde düşüncenin ötesine geçeni kavrarsınız ve daha büyük gerçekliği kavrarsınız. Bu terimleri kullanmamıştı: Tam olarak ne dediğini hatırlıyorum ama bunun gibi bir şeydi. Sonra dedi ki, uzmanlaşabilirsiniz ve tümüyle biliminizi yaparsınız ve bilim yapmak harika bir şeydir. Söylediği buydu ve bundan sonra asla kendimi tehdit altında hissetmedim.

Sonraları, çok uzun bir zaman sonra, "tüm kavramların yaklaşık doğasını kavrar kavramaz, onları gerçekten sevebilirisiniz" çünkü onları el koymadan seversiniz gibi bir şeyler diyen Tibetli bir Budist rahiptyen çok güzel bir alıntı gördüm.

WEBER: Çok güzel.

CAPRA: Bu, gerçekten de, bunu izleyen tüm çalışmalarda benim kılavuzum oldu.

WEBER: İster mistisizm adına ister bilim adına, bu paralelliklere bozulan insanların bazlarının henüz üzerinde konuşuyor olduğunuz şeyi kavramamış olduklarını düşünüyor musunuz?

CAPRA: Ne bileyim, belki onlardan bazıları için doğrudur bu.

WEBER: Bu yıllar boyunca birçok eleştiri almış olmalısınız.

CAPRA: Ya, evet. Son beş yılda, Fiziğin Tao'sunu edin-

miş ve beni konferansa davet etmiş olan genel dinleyicilere ve ayrıca fizikçi, psikolog, doktor ve birçok başka meslek grubuna çok sayıda konferans verdim. Dolayısıyla, çok zengin bir fikir alışverişinde bulundum ve bu zengin alışverişle, aynı zamanda birçok eleştiriye de karşılık verdim.

WEBER: Onların temel argümanları neydi?

CAPRA: Defalarca okumuş olduğum başlıca argümanları ifade eden yeni yayımlanmış üç makaleyi belirtmek istiyorum. Yazarları Jeremy Bernstein, Ravi Ravindra ve Ken Wilber'di. Bernstein bir fizikçi ve gazeteci ve Ravindra da Kanada'da Dalhousie Üniversitesi'nde hem fizik hem İlahiyat bölümünde görev yapıyor.

WEBER: Tabii ki, Ken Wilber Revision okurları tarafından, onun baş editörü ve bir yazarı olarak iyi tanınıyor. Dolayısıyla, bu üç eleştirinin benzer argümanları içerdığını söylemiştim.

CAPRA: Evet, ancak onların üslubunu karşılaştırmak eğlenceli* olacaktır. Oysa Wilber ve Ravindra'nın eleştirileri felsefi ve oldukça tarafsızdır. Bernstein'inki ise bütünüyle farklı bir düzeyde yoğunlaşmıştır. Onun eleştirisini okuduğunuzda, kitabına tepkisinin çok duygusal olduğuna ve eleştirinin bazı bölümlerinin çok saldırgan olduğuna hemen dikkat edersiniz. Bunun üzerinde durdum çünkü, kendilerini tehdit altında hisseden fizikçiler hakkında daha demin söylediklerimiz yönünden ilginç bir şey bu. O, çok tipik bir örnektir. Aslında Bernstein'i şahsen tanımiyorum. Onunla hiç tanışmadım, ama eleştiri küçümseyici sözler ve daha çok aşağılayıcı yorumlarla doluydu. Bernstein'in çok tehdit altında kalmış ve kendisini çok güvensiz hissetmiş olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum.

WEBER: Onun eleştirisinin bazı özelliklerine geçebilir miyiz?

CAPRA: Diğer iki eleştiri ile paylaştığı ve sık sık duymuş

olduğum en önemli argüman, bugünkü bilimsel olguların yarısının araştırmaları tarafından geçersiz kılınacağıdır. Bu eleştircilerin sorduğu şuydu: Modern fizikte bir model ya da teori olarak bu kadar geçici olan bir şeyin nasıl zamandışı ve ölümsüz olduğu düşünülen mistik deneyimi desteklediği söylenebilir. Bu, mistisizmin hakikatinin modern fizik teorileri ile birlikte ayakta kalacağı ya da çökeceği anlamına gelmiyor mu? Bu argüman çok inandırıcı görünüyor ama bilimin doğasına ilişkin tam bir yanlış anlayışa dayalı olduğuna inanıyorum. Bilime ilişkin bu yanlış anlayış, ne yazık ki çok yaygın ve konferanslarda üzerinde konuşduğum bir şey. Şimdi, Ken Wilber'i bu yanlış anlayıştan dolayı suçlayamam çünkü bir o bir fizikçi değil, ama ikisi de bilim insanı olan ve daha iyi bilmeleri gereken Bernstein ve Ravindra beni çok şaşırttı. Bilimde mutlak doğruluk olmadığını doğru olarak ileri sürüyorlar. Oysa bilimsel araştırmaların doğasını bütünüyle yanlış yorumluyorlar.

WEBER: Bu nasıl oluyor?

CAPRA: Peki, "her çağ bizim şimdi yaptığımız gibi doğru yanıtları bulduk diye düşünür". Şimdi modern bilimden söz ettiğimiz zaman bu tamamen yanlıştır. Modern bilimde artık doğru yanıtları bulduğumuzu düşünmüyorum. Söylediğimiz herşeyin bir kestirim olduğunu kavrar olduk: O sınırlı bir modeldir.

WEBER: Deneme niteliğindedir.

CAPRA: Evet ama, başlangıçta deneme niteliğinde olacaktır. Ancak, artık deneme niteliği taşımayan kuantum mekaniği, özel görelilik, Newtoncu mekanik, Maxwell'in elektrodinamiği vb. gibi tamamlanmış teoriler bile, yine de, kestirimdir ve sınırlıdır. Size hakikati söylemezler. Bir-birini izleyen adımlarla, sonuçta gelişimin iyileştirdiği gerçekliğe ilişkin yaklaşık betimlemeler sunarlar. Araştırmayı böyle yaparız. Teorilerimizi birbirini izleyen adım-

larla iyileştiririz. Şimdi sanırım bu bilimin içersinde oldukça iyi biliniyor ama bilimin dışında pek o kadar değil. Fizikçiler toplumumuzda hakikati bildikleri için itibar görürler. Şimdi, burada geçerli olan nokta, teorileri birbirini izleyen adımlar içinde yeni modellerle iyileştirdiğinizde, bilginin keyfi bir biçimde değişimeyeceğidir. Bu bugün bir olgudur ama yarın başka birşey olur şeklinde değildir.

WEBER: Thomas Kuhn'a göre, bir teori gerçekten çöktüğünde bir bütün yeni paradigmaya sahip olursunuz ve bu ender gerçekleşir, doğru değil mi?

CAPRA: Doğru. Ama böyle olduğunda bile, yani teori hala eski teori ile iyi tanımlanmış bir biçimde ilişki içindedir; gerçi bir bilimsel devrimde bunu zaman geçmeden bilemezsiniz. Ve yeni teori eskisini mutlak bir biçimde geçersizleştirmez. Sadece tahmini yaklaşıklılığı düzeltir. Newton fiziği standart örnektir. Kuantum teorisi Newtoncu fiziğini yanlış olduğunu göstermez. O, Newtoncu fiziğin sınırlı olduğunu göstermiştir. İçinde herşeyin mekanikle vb. bağlantılı olduğu makroskopik fiziksel görüntüler alanında Newtoncu fizik hala en iyi modeldir. Hala kullanılmaktadır. Bir otomobil yaptığınızda, örtük bir biçimde Newton fiziğini kullanırsınız.

WEBER: Dolayısıyla, kuantum teorisinin Newton fiziğini, ne yerinden ettiğini ne de onun yerine geçtiğini ama tamamladığını söylüyorsunuz.

CAPRA: Onu tamamladı ve farklı bir görüntüler alanında yerinden etti. Teorinin geçerlilik sınırlarının ötesine geçtiğinizde o zaman da yerini almıştır. Şimdi, yeni bir teoriye sahip olduğunuzda, onun geçerlilik sınırını bilmezsiniz. Ancak, yolunda gitmeyen şeyler olduğunu keşfettiğinizdeki, bilimsel devrimlere ulaşırsınız. Ve çok güçlü bir süreçtir bu.

WEBER: Ve bilim tutucudur. Tüm bir teorinin çökmesine

kolayca izin vermez. Bu onun olmasını istediği son şeydir ve eğer mümkünse başka ayarlamalar yapar.

CAPRA: Heisenberg'in 1920'lere ilişkin açıklaması, bir teorinin yenilenmesi savaşımlarına ilişkin olarak bildiğim en canlı açıklamadır. Şimdi, bu genişleme olduğunda, eski teorinin kavramlarının tümünün değiştirilmediğini farketmek önemli. Mistik gelenekle paralellilikler gösterenlerin kesinlikle, değiştirilen ya da geçersizleşen değil, ama kalan görüş ve kavramlar olduklarına şimdi inanıyorum. Şimdi, bu zor bir soru, çünkü açıkça bunların hangi tür kavramlar olduğunu soracaksınız. Hangi tip? Sanırım bu, araştırılması gereken çok ilginç ve son derece zor bir soru.

WEBER: Bunun bazı yönlerinin üzerinde durabilir miyiz?

CAPRA: Size genel bir ölçüt veremem, ama bir örnek veririm. Yeniden Newtoncu fizигe döneyim. Newton'un en temel buluşlarından biri, belki temel buluşu ve elbette en ünlü buluşu, evrende türdeş bir düzenin varlığıydı. Efsaneye göre Newton bunu ağaçtan bir elma düşüğü zaman bulmuş ve elmayı ağaçtan çeken kuvvetin gezegenleri güneşe doğru çeken kuvvetin aynısı olduğunu anı bir sezgi ile kavramıştır. Bu Newton'un yerçekimi yasasının başlangıç noktasıdır ve başka her şeye yol açmıştır. Şimdi, üzerinde durmak istediğim konu, evrende türdeş bir düzenin olduğu şeklindeki içgörünün Newtoncu fizikte örtük olduğu ve kuantum mekaniği ya görelilik teorisi tarafından geçersizleştirilmediğidir. Tersine! Bu teorilerce doğrulanmış ve güçlendirilmişdir. Aynı şekilde, evrenin temelde birliği ve karşılıklı -ilişkisi ve onun görüntüsünün içsel olarak dinamik doğasını- modern fiziğin iki temel temasının- gelecekteki araştırmalar tarafından geçersiz kılınmayacağına inanıyorum.

WEBER: Bunun olamayacağını hissediyorsunuz.

CAPRA: Ta, yürekten hissediyorum. Bu kanıtlayabileceğim bir şey değil, ama, hatta daha çok olumlanacaklarını

yürekten hissediyorum. Bunlar aynı zamanda mistik geleneklerdeki iki temel konu oldukları için teorilerimiz geliştirme yolunda ilerledikçe bilimin dünya görüşü mistiklerin görüşüne daha da yaklaşacak. Dolayısıyla, bugünün kavramlarının geleceğin kavramları tarafından yenilenecekleri doğrudur, ancak düzenli bir yolla yenileneceklerdir. Ve mistik geleneklerle karşılaşmadan kullandığım temel temaların geçersizleştirilmeyeceğine, tersine kabul edilemeyeceğine inanıyorum.

WEBER: Bu bir önsezi mi, yoksa söyle bir şey mi; on üç yıl boyunca, fiziğin keyfi bir biçimde tersine çevrilmeyeceğini düşündüğünüz bir dış değer biçim tarafından bir doğrultuda geliştirilmekte olduğunu mu görüyorsunuz?

CAPRA: Önceden belirttiğimiz sezgi ve tatarlılık kavramları hakkında konuşuyorsunuz. Fizik ve mistik geleneklerden doğan bu iki konunun tatarlılığını gözlemledim.

WEBER: Dolayısıyla, bunu temelinde, ortaya çıkabilecek her türlü değişikliğin -ve çok sayıda olacak, değişme fiziğin doğasıdır- bu iki temanın daha da geliştirilmesi doğrultusunda olacağını söylüyorsunuz.

CAPRA: Şunu da söylemeliyim ki, bu sezgi son beş yıl içinde, şimdi doğmakta olan yeni biyoloji ve yeni psikoloji tarafından doğrulanmıştır. Dolayısıyla, şimdi daha sağlam bir zeminde olduğumu hissediyorum. Bu doğrultuda ilerleyen sadece fizik değil, bir bütün olarak bilimdir. Bilimin şimdiki durumunda, mistisizm ya da geleneksel felsefenin tüm felsefi teorilere en tutarlı felsefi arkaplanı sağladığının zaten apaçık olduğuna inanıyorum. Ve bana, modern fizik, biyoloji ve psikolojiye daha uygun olduğu olan farklı bir felsefi geleneği gösteren herkese karşı çıkarım.

WEBER: Ravindra'nın Revision'daki makalesinde yaptığı tam karşı doğrultudaki eleştiri akıma geldi. O bilimin mistik hakikate erişiyor olduğu inancının nahif ve mağrur

varsayımlar dediği şeye dayalı olduğunu söylüyordu.

CAPRA: Bu açıklama, yeniden bilimin tam bir yanlış anlayışına dayalıdır. Ravindranın bu makalede açıkça benim çalışmalarımıza ya da kitabıma degenmediğini dürüstlükle söylemeliyim. Ve bu açıklama ile ötekiler, beni onun kitabı ya hiç okumadığını ya da dikkatlice okumadığını inandılar. Çünkü bu kitapta tekrar tekrar üzerinde durduğum bir noktayı bu. Neredeyse her bölümde, bilimin yaklaşıklılık kabul edilmesi gerektiğini ve mistik hakikate hiçbir zaman erişmeyeceğimizi vurguladım. Bu çok farklı bir yapıdır.

WEBER: Her zaman bir uçurum olacağını hissediyorsunuz, çünkü bilim insanları haritacılar ve mistik deneyim arazinin bir parçasıdır. Böyle konulması yerinde olur mu?

CAPRA: Evet, böyle konulması bunun iyi bir yolu; ve sonuç olarak belki uygulamada değil, ama ilke olarak haritalarınızı geliştirmeyi sürdürürken, daha fazla ilerlemek isterkeniz, akıcı olarak konuşma ya da yazma ya da düşünmekten vazgeçeceğiniz bir noktaya gelirsiniz. Bu, mistiklerin her zaman ortaya koyduğu bir noktadır. Sözgelimi, Lao Tzu, Tao Te Ching'te "Konuşanlar bilmez ve bilenler konuşmaz" der.

WEBER: Fizikçiler ilk kez, kuantum mekaniğinde uygun bir biçimde simgeleştiremeyecekleri olgularla tam olarak karşılaşlıklar zaman böyle bir ikilem mi yaşadılar?

CAPRA: Şimdi bakın, onlar için bu olay öyle sarsıcıdır ki, gerçekten ne olup bittiğini bilmezler. Heisenberg bana Bohm'un kendilerinin atomik görüntüleri akıcı bir biçimde betimleyemediklerini düşündüğünü söyledi.

WEBER: Bir bakıma, durumun ortak paydasının filozofların ya da Wittenstein'in terimleriyle karşılaşıldığında sağduyunun dilinin gündelik dilin basitçe mistiklerin ya da kuantum fizikçilerinin bu içgörülerini içeremeyeceği olduğunu düşünüyorum, bu doğru değil mi?

CAPRA: Doğru, bu Heisenberg'in büyük buluşuydu. O ortak kavramlarımızın atomik gerçekliği tamamen betimlediğini gösterdi. Ve bu, tabii ki, benim mistisizm karşılaştırmamın kesin temellerinden biriydi.

WEBER: Fritjof, eleştirilerden bir tanesi de, seninki gibi kitapların mistisizmin benimsediği bir kozmolojiye bağlamaya çalışarak bilime zarar verdikleridir. Bu konuda tavırın nedir?

CAPRA: Bu konuda çok güçlü duygular içindeyim, bunu ortaya koyduğum için memnunum. Bunun çok önemli bir sorun olduğunu düşünüyorum. Şimdi, Heisenberg'den beri, fizikte bilimsel nesnelliğe ilişkin klasik idealin artık savunulamayacağını biliyoruz. Bilimsel araştırma gözlemciyi bir katılımcı olarak gerekli görür ve bu gözlemci insanın bilinci gerektir. Bu yüzden, doğanın gözlemci insandan bağımsız nesnel özellikleri yoktur. Ve, yeri gelmişken, mistik bilgi ile başlıca paralelliklerden birisi olan bir içgörü, bilimin hiçbir zaman değerden yoksun olmadığını gösterir. Ayrıntılı araştırma, sözgelimi, protonun kütlesini ya da parçacıklararası etkileşim ya da kristal yapısını öğrenmek benim değerlerime politik inancıma ve vb. bağımlı olmayacağıdır. Ne var ki, bu araştırma yalnızca kavramlar değil ama değerler de içeren belirli bir paradigmanın, daha geniş bir gerçeklik görüşünün içersinde sürdürülmemek durumundadır. Ve, bu nedenle, her zaman bir değerler dizisini örtük bir biçimde onayladığından bilim insanları araştırmalarдан sadece düşünsel olarak değil ama ahlaki olarak da sorumludurlar. Bu sorumluluktan kaçmanın yolu yoktur. Heisenberg'den beri, bu iyice açığa çıkmıştır.

WEBER: Sanırım, siz ve David Bohm bu konuda aynı fikirdesiniz. O aynı şeyi defalarca söylemişti. Ayrıca, Bohm fizik kendisini kendisine ve genel anlamda topluluğa değer dışı olarak gösterdiğinde, değer-dışı olma idealinin bizzat bir

değer olduğunu söylemişti. Bu nedenle o değerden muaftır.

CAPRA: Elbette. Ayrıca, olup biten şeyin, sözde değerden -muaf bir bilimin, yalnızca toplumda geçerli değerleri benimsemesi olduğunu da söyleyebilirsiniz. Sözgelimi, iktisatçı için, bu çok açiktır. Kartezyen dünya görüşünden etkilenmiş olan iktisatçılar, değerler içermeyen matematiksel modeller kurmaya çalışıtlar. Ve elbette ki, yaptıkları şey, Kartezyen paradigmmanın ve toplumumuzun değerlerini benimsemek oldu.

WEBER: Ve bunun böyle birçok değerden bir tanesi olduğunu düşünüyorsunuz. Onlar alternatif paradigmalar benimseyebilirlerdi.

CAPRA: Elbette, yeni kitabım The Turning Point'de (Dönüşüm Noktası) yeni değerlerin bu çeşitli bilimleri nasıl etkilediğini ve yeni paradigmalara götürdüğünü gösteriyorum.

WEBER: Sözde bilimlerin en safı olan fizik, değerlerin mevcudiyetinden kaçmaz.

CAPRA: Doğru. Şimdi, görüpkinsiniz ki, fizik ve mistisizm arasındaki bağlantı sadece çok ilginç olmakla kalmaz ama aynı zamanda son derece önemlidir. Çünkü onu şimdiki kültürel perspektifinin, bugünkü kültür değerlerinin perspektifi içine yerleştirmek zorundayız. Şimdi kültürümüzün değerleri nedir? Peki, bilim insanların yaptıklarına bakınız. Bilim insanları ve mühendislerimizin yarısı silahlı kuvvetler için çalışıyorlar. Konferanslarında çoğu kez modern fizik bizi ya Buda'ya ya bombaya götürür*, derim. Bu yollardan birini seçmek bize kalmış. Ve bana öyle geliyor ki, insan becerilerinin ve yaratıcılığının dev potansiyelinin, daha çok fazla bilimsel çalışmaların israf edildiği bir zamanda, Buda paradigmاسının üzerinde ne kadar durulsa azdır. Bu bana çok yaşamsal geliyor. Bu nedenle, bilimi mistisizme bağlamak onun büyülüğünden bir şey götürmez. Tersine, o

bilimi yükseltir. Ve şimdiki durumumuzda, nükleer tehdit nedeniyle, insanlığın hayatı kalması için pekala yaşamsal olabilir. Dolayısıyla bu argümanı çok ciddiye alıyorum ve tüm coşkumla ve sahip olduğum her türlü ikna gücüyle onunla savaşıyorum. 'the bomb'- Genelde nükleer silahlar demek; burada sadece 'bomba' diye çevirdim (ç.n.)

WEBER: Fizik bizi ya Buda'ya ya bombaya götürebilir dediğinizde, şu soru akla geliyor: Aralarında ne kadar yakın bir bağlantı var?

CAPRA: Peki; sanırım, fiziğin yapabileceği şey ekolojik uyanış yaratmaya yardım etmektir. Görüyorsunuz ki, bence, mistik uyanışın Batı versiyonu, bizim Budizm ya da Taoizm versiyonumuz ekolojik uyanış olacaktır.

WEBER: Hepsinin ileri sürdüğü maddenin bu karşılıklı bağlantılılığı nedeniyle mi?

CAPRA: Evet, temel karşılıklı bağlantılılık ve karşılıklı bağımlılık; insan, toplumlar ve eko-sistemlerde zihnin rolü; bunun hepsi bizim doğal çevremize bağımlı olduğumuzu ve onu tahrif ederek kendimizi tahrif edeceğimizi tamamen açık bir biçimde gösterir. Dolayısıyla bir bilim insanı olarak, birçok biliminsanının yaptığı gibi silahlı kuvvetler için çalışmak ya da hatta nükleer gücü savunmak bence aptallığın daniskası.

WEBER: Bunun bir bakıma çelişki olduğunu düşünüyorsunuz.

CAPRA: Tabii ki öyle. Newtoncu olmayan bir bilim insanının Newtoncu davranışları. Bilimin olağanüstü yanı buradadır. Bu güzel teoriler üzerinde çalışan bir yığın fizikçi var. Belki içерimlere dikkat etmiyorlar ama Descartes ve Newton'un dışında gelişen mükemmel felsefi içерimleri bulunan teoriler üzerinde çalışıyorlar. Bu aynı bilim insanları sonra evlerine dönüyor ve çok Newtoncu bir tarzda hareket ediyorlar.

WEBER: Bunun nedeni teorinin içeriimlerini bütünsel bir biçimde kavramamış oluşlarıdır, diyebilir misiniz?

CAPRA: Doğru. Sorunun can alıcı noktası burası, çünkü akılçılık zihin kendisini insandan ayırbılır ve şeyleri sezgisel olarak hissetmez. En sezgisel fizikçilerin, Einsteinların, Bohrların; Bohm'ların hepsinin de politik ya da toplumsal bakımdan aktif oluşları rastlantı değil, çünkü bunu içlerinde hissediyorlar ve içeriimleri biliyorlar.

WEBER: Bilim insanlarının kendi teorilerinin içeriğini sadece düşünsel açıdan değil de bütünsel açıdan da kavramaları halinde onlar kaçınılmaz toplumsal, kişilerarası içeriimler görebilirlerdi, diyordunuz.

CAPRA: Ve benimki gibi kitapların işe yarayabileceği yer de buradır. Onların dilini konuşuyorum ve sanırım böyle bir anlayışın yolunu hazırlayabiliyorum.

WEBER: Kitabınıza ve şeylere ilişkin bütün bu bakış açısından ilişkin eleştirilerden bir tanesi, siz iki alanı ve iki yaklaşımı, iki gerçekliği ve iki kavrayış tarzını birbirine karıştıığınız şeklinde. Denmiştir ki, temel sorun fizikçiler ile mistiklerin aynı dünya hakkında bile konuşmadıklarıdır ama buna rağmen siz, böyle olduğunu varsayımakla yanılıyorsunuz. Cevabınız nedir?

CAPRA: Bu eskiden birkaç kez ortaya konmuş olan bir tartışmadır. Bu argüman çoğunlukla, fizikçilerin, yine de sıradan makroskopik görüntüler için neredeyse bütünüyle elverişiz olan bir kuantum gerçekliğinden söz ettikleri, oysa mistiklerin kesinlikle bu görüntülerle uğraştıkları ve kuantum dünyası ile neredeyse hiçbir ilgisi olmayan bu sıradan dünya içinde şeyleri gördüklerinden yola çıkar. Dolayısıyla farklı iki dünyadan söz etmiyorlar mı? Şimdi, sanırım herşeyden önce, kuantum gerçekliklerinin makroskopik görüntüler için uygun olmadıklarını kavramak önemlidir. Bu genelde takdir edilmemiştir. Orneğin maddenin katılığı,

duvarların ve kapıların içinden yürüyüp geçemeyeceğiniz olgusu kuantum gerçekliğinin doğrudan bir sonucudur. Bu, klasik fizik açısından açıklanamayacak olan atomların sıkışmaya karşı belirli bir direncinden gelen bir şeydir. Burada ayrıntılara girmek istemiyorum ama Fiziğin Tao'sunda, kuantum fiziğinin bu görüngüyü nasıl açıkladığını açıkladım. Sıradan dünyadaki en önemli fizik görüngülerinden bir tanesi budur -maddenin katı olduğu. Ve klasik fizik açısından açıklanamayacak başkaları da var. Dolayısıyla belki, kuantum gerçekliği ile uğraşmadığını, oysa fizikçilerin uğraştığını söyleyiz. Şimdi farklı iki dünya fikrini ilgilendirdiği kadariyla, yalnızca bir dünyanın olduğuna ve bu iki dünya argümanını öne süren Ken Wilber'in, sanırım, benimle aynı fikirde olacağına inanıyorum. Sadece bir araya gelip bunun üzerinde konuşsak bile, onun benimle uzlaştırmayaçına inanamam diye düşünüyorum. Bir dünya var, Castaneda'nın dediği gibi- gerçekten sevdiğim bir terimle- bu korkunç ve gizemli dünya. Bir gerçeklik var ama bu gerçeklik çok boyuta, çok düzeye ve çok yana sahip. Fizikçiler ve mistikler gerçekliğin farklı yanlarıyla uğraşırlar ve elbette, bunu Fiziğin Tao'sunda vurguluyorum.

WEBER: Onlar bir ve aynı gerçekliğin farklı yönleriyle uğraşıyorlar. Ortaya koyduğunuz sorun budur, değil mi?

CAPRA: Tamamen. Fizikçiler maddenin düzeylerini araştırırlar: Mistikler zihnin düzeylerini araştırırlar. Ve bu araştırma (gezilerinde) ortak olan, her iki durumda da bu düzeylerin sıradan duyasal algının ötesinde yatmasıdır. Dolayısıyla, Wilber mistiklerin karşılıklı-bağlantılılığı ve karşılıklı-nüfuz etmeyi sıradan alanda gördüklerini söylemesi doğru değil, çünkü onların algı modu sıradan değildir.

WEBER: Ama, onların algı modunun sıradan olmamasına karşılık, algıladıkları şeylerin, bizim sıradan dünya, sıradan ağaç, kaya ve nehir dediklerimiz olduğunu söylüyordu.

CAPRA: Ama görüporsunuz ki, algı modunu algılanan şeyden artık ayıramayacağınızı önceden söylemiştim. Onlar bir birlik oluştururlar. Dolayısıyla eğer algı sıradışı ise, o zaman gerçeklik de sıradan değildir. Bu ikisini ayırmadan bir yolu yok.

WEBER: Ve kesinlikle yeni fiziğin anlaşılmasına sağlamaya çalıştığı şey budur.

CAPRA: Bu, fizikçiler için de geçerli. Kuantum fiziği de çok gelişmiş aletler aracılığıyla olağandışı bir algı modudur. Dolayısıyla bir yandan, çok gelişmiş aletler yardımıyla maddeyi derinliğine araştıran bilim insanları, öbür yanda, çok gelişmiş meditasyon teknikleriyle bilinci derinliğine araştıran mistikler var. Her ikisi de algının olağandışı düzeylerine erişir ve bu olağandışı düzeylerde örüntülerin ve gözlemledikleri organizasyon ilkelerinin çok benzer olduğu görülür. Şimdi gözlemledikleri elemanlar aynı değildir. Mistikler atomaltı parçacıklardan söz etmezler. Atomlar, moleküller ya da bunun gibi birşeyden söz etmezler. Ama atomaltı örüntülerin fizikçiler için karşılıklı ilişkilenme yolunu yansıtır.

WEBER: Öyleyse kuantum fizikçisinin kendi tarzı içinde dünyayı anlamasını sağlayan gelişmiş makineleri ile mistik görüşün benzeşik olduğunu iddia ediyorsunuz. Mistiğin gözlerinin, atomaltı dünyaya benzeyen yollarla olağan Newtoncu dünyayı birleştiren bütünlendirici gözler olduğunu.

CAPRA: Doğru. Görüporsunuz ki, evren karşılıklı bağıntılılık içindeki bir bütündür ve bu bütün, bu süreç, örüntülerini oluşturuyor. Biz bu örüntülerini ayırt eder ve gündeşik hayatı onları ayırır ve yalıtlanmış nesneler olarak görür ve sonra, bu nesneler arasında hiçbir bağlantı yok deriz. Ama böylelikle, zaten bir kestirim yapmış ve başlangıçta orada olan bağlantıyı bir yana atmışızdır. Ve doğal ola-

raş şeyleri karşılıklı-bağıntılılık içinde gören ve bizim yaptığımız gibi örütüleri ayırmayan birçok yazısız kültür var.

CAPRA: Öyle sanırım.

WEBER: Bazlarının, fiziğin atomaltı düzeyde yaptığı şeyin ve karşılıklı -bağlantı örütüllerinin niceliksel ve bir anlamda nötral olduğu eletirisinde bulunabilirim. Bu karşılıklı -bağlantı içinde oluşu, mistiklerin taşıdığı tinsel bir nitelik olarak; örn. herşeyin sevgi ve aşk olduğu herşeyin huzur olduğu şeklinde algılayamazlar.

CAPRA: Elbette, fizik ve mistisizm hiçbir şekilde aynı çabalar değil. Mistisizm için belirli bir maddi dünya görüşünden çok daha fazlası var. Ayrıca, fizik için de öyle. Matematik, mühendislik dalları, teknoloji, deneyimler, vb. var. Dünyaya bakış ve dünyayı anlamaya yönelik bu iki çaba çakışıyor ve ben bu çıkışmayı inceliyorum. Ama, her iki tarafta da daha fazlası var.

WEBER: Biliyorsunuz, atomaltı alanın mistığın hiç görmediği ve görmüş olduğunu da iddia etmediği bir alan olduğu söyle尼yor

CAPRA: Açıkça, kimse atomaltı alanı görmemiştir. Görülebilmesi için çok çok küçük bir alandır o.

WEBER: Aygıtlarla bile mi?

CAPRA: İşte bu yüzden fizikçilerin algısının olağan olmadığını söylüyorum ya, çünkü aygıtlar duyuların bir uzantısıdır. Bir elektron başka bir olaya neden olan başka bir olaya neden olan bir olaya, vb. neden olsun diye deneyler yaparız ve sonuçta Geiger sayacında bir tıkırıyla ya da bir fotoğraf levhasındaki karanlık bir nokta ile ya da buna benzer birşeylerle sona erer bu. Gözlemleyebildiğimiz de, işte budur. Dolayısıyla, uzun bir olaylar zincirinin ancak sonunu gözlemlileyebiliriz.

WEBER: Bu “bübüncül” mistik görüde mistığın gördüğü şey ne?

CAPRA: Duyusal deneyimleri içine alan ama onun ötesine geçen bir gerçeklik deneyimi.

WEBER: Ya nesneye ne diyorsun? Fizikçinin gördüğü şeyin, sonradan elindeki aygıtlar yoluyla çarşım olarak geri okuduğu uzun bir olaylar zincirinin ve deneylerin erek sonucu (end result) olduğunu söylemişistik. Benzer süreci, mistik için ayrıntılarıyla açıklayabilir misin? Dünyaya mistik gözü ile bakarken gördüğü nedir?

CAPRA: Sanırım, bunu bir mistiğe sormalısınız. Ben bir fizikçiyim. Ne yaptığımızı biliyorum ama onların ne yaptıklarını bilemem.

WEBER: Tüm argüman şu noktaya gelip dayanıyor: Yani, mistik görüş ile modern fizikçininki arasında benzeşimler, benzerlikler var mı, yok mu? Fizikçinin ne gördüğünü az çok anlıyoruz, ama eğer mistik maddenin iç yapısının o çok derin alanına bakmıyorsa, öyleyse bundan daha da derin birşeylere mi bakıyor?

CAPRA: Sanırım, mistik farklı bir doğrultudaki ya da farklı bir boyuttaki daha derin bir şeye bakıyor. Bunun gibi bir şey. Dolayısıyla bu aynı gerçekliğin farklı bir yönü. Once-den söylemiş olduğum gibi, fizikçiler maddenin içinde, mistikler bilincin içinde ilerler. Bu boyutun içindeki başlıca farklılıklar.

WEBER: İnsanın mistiğin ne yapıyor olduğunu aydınlatmak için hangi metaforları ya da simge sistemlerini öne süreceğini merak ediyorum; çünkü bu, bir bakıma tartışmanın kalbi.

CAPRA: Mistik olağan, gündelik gerçekliğe olağandışı bir algı modundan bakıyor. Ve bu gerçekliği her nasılsa tam özünden ya da daha temel bir biçimde, daha derin bir biçimde algılıyor. Bu deneyimden doğan örüntüler ve organizasyon ilkeleri, çok küçük boyutlara girdiğimizde fizikte gözlemlediğimiz örüntü ve organizasyon ilkelerine çok ben-

ziyor. Mistik algı, düşünsel ayırmaların ötesine geçer, dolayısıyla uzay ve zamanın ötesine, özne ve nesnenin, iç ve dış dünyaların ötesine geçer. Bu kategorileri aşar.

WEBER: Mistik, geleneksel felsefenin deðindiði hiyerarşik yapıları da aşan bir dünyayı mı betimliyor.

CAPRA: Peki, hiyerarşî kavramı Ken Wilber'in argümanındaki temel parça ve benim için ise en ilginç parçadır. Wilber'e göre, geleneksel felsefenin en çarpıcı özelliği, varlık ve bilinci en alt, en yoğun ve en parçalanmış olandan en yüksek, en ince ve en birleşik olana doğru hareket eden bir düzeyler hiyerarşisi olarak sunması olgusudur. Wilber bu geleneklerin çoğunda altı temel düzeyin olduğunu söyler: fiziksel, biyolojik, zihinsel, ince yapı, nedensel ve yüce. Ve eleştirilerinde, kitaplarında da yaptığı gibi, bu bilinç düzeylerinin ya da varlık düzeylerinin çok güzel bir özetini verir. Onlara varlıkbilimsel (ontolojik) düzeyler, der. Ve mistik dünya görüşü hakkında bu tip bir hiyerarşiyi bir yana atan herhangi bir açıklama muhakkak ki yüzelseldir. Şimdi bu konuda söyleyebileceğim birçok şey olduğunu sanıyorum. Fizik kesinlikle bu düzeyler nosyonunu içermez, ama bilim biyoloji psikoloji ve vb. gibi diğer bilimleri kastediyorum. Ama bu konuda konuşmadan önce, terminoloji hakkında hiyerarşî terimi hakkında konuşmalıyım. Hiyerarşinin gözlemlediðimiz bu düzeyler için kullanılabilecek iyi bir terim olduğunu sanmıyorum.

WEBER: Şimdi, bunun nedeni ne?

CAPRA: Doðada gözlemlediðimiz şey, katmanlaşmış düzen diye adlandırdığım şeydir. Son derece kararlı olan farklılaşmış karmaþıklık düzeylerini gözlemleriz. Size bir örnek vereceðim. Önceden yaptığımız gibi, tekrar Newton fiziði ile başlayalım ve iki cismin hareketi üzerinde konuşalım. Bu Newtoncu bilim açısından, matematiksel olarak oldukça kolay çözülür. Eğer cisim sayısı üç olursa, bu

daha da karmaşıklaşır. Eğer 100'e ulaşırsanız, bu olanaksız olur. Çünkü matematik olarak o çok karmaşıktır.

WEBER: O zaman çok fazla değişken olur.

CAPRA: Evet, ancak 1.000.000 olursa, bu tekrar kolaylaşır, çünkü o zaman istatistik yaparsanız ve o zaman elinizde termodinamik olursa dolayısıyla farklı bir dil kullanabileceğiniz bir karmaşıklık düzeyine ulaşırsınız ve bu kolay olur. Benzer şekilde birkaç atomla kuantum mekanığı yaparsınız. Eğer birçok atom alırsanız, onu yine de yaparsınız. Çünkü birçok atomla uğraşmamızı sağlayan çeşitli yaklaşım tekniklerimiz vardır. Ama çok fazla olursa, çok karmaşık olur. Ne var ki, daha daha çok atomla birlikte tekrar kolaylaşır. Kimya yaparsınız. Anlatabildim mi? Sonra atomlar veya moleküllerin çoğalması ve etkileşimi ile karşılaşırsınız ve belli bir düzeyde, anlıyor musunuz, Tanrı'm, onlar hücreleri oluşturuncaya kadar kimya son derece karmaşıklaşır. Sonra, hücresel biyoloji yapabilirsiniz. Sonra hücreler kavranması olanaksız, çok karmaşık bir hale gelirler, ta ki, aniden bunun bir doku olduğunu kavrayıncaya kadar. Ve sonra dokular karmaşıklaşır ve bunun bir organ olduğunu kavrarsınız ve sonra organ çok karmaşıklaşır; diyelim en karmaşık organ olan beyinle karşı karşıya kalırsınız ve sonra aniden bütünüyle farklı bir düzeye açılırsınız. Ve nörofizyoloji yerine psikoloji yaparsınız. Dolayısıyla, son derece çarpıcı olan bu karmaşıklık düzeylerdir.

WEBER: Sadece berraklaştmak için: Belirli bir noktada konunun kavranması zor olacak kadar aşırı güçleştiğini söylediğinde, eğer insan bu bakış açısı ile kalırsa öznenin (sujenin) bizzat yeni bir odağa ihtiyaç duyduğunu ve bunun, denilebilirse yeni bir alan diye adlandırdığımız şey olduğunu kastediyorsuuz. Fizikten kimyaya geçtiğinizde malzemenin kendisinin yeni bir organizasyonu ya da yeni bir bakışı talep ettiğini söylüyorsunuz.

CAPRA: Evet. Şimdi, gözlemlediğimiz bu çeşitli düzeyler aynı değildir. Ama, tümü de karşılıklı bir biçimde bağlantı içinde ve tümü karşılıklı bağımlıdır. Modern dille söyleyebileceğimiz gibi, sistemlerin içersinde sistemler olsa da, bu bir hiyerarşi değildir. Ona çoğu kez hiyerarşi denilirse de, bu kullanılacak iyi bir terim değil çünkü hiyerarşiler sadece toplumsal alanda vardırlar, sözgelimi kilise hiyerarşileri; terimin gerçekten de kaynaklandığı yer burasıdır.

WEBER: Bunun kökenini açıklayabilir miydiniz?

CAPRA: Olur, Yunanca sözcük "kutsal kural" demektir. Bu, başlangıçta papanın başpiskoposla, piskoposlar ve papa-zlar üzerindeki yönetimiymişti. Ve tahminime göre, bu belki de Tanrı'nın başmelekler ve melekler üzerindeki yönetimiymişti. Orijinal hiyerarşi buydu. Ve şimdi çeşitli insan örgütlenmelerinde hiyerarşi var; sözgelimi, rektör, dekanlar ve vb. şeklinde bir üniversite hiyerarşisi. Bunlar hiyerarşik yapılardır. Önemli olan, insan hiyerarşilerinde üst düzeylerin alt düzeylere eğemen oluşudur. Onlar iktidar ve yönetim hiyerarşileridir. Her ne kadar çeşitli düzeylerde göreli bir özerklik olsa da, iktidar yukarıdan aşağıya geçer. Tüm düzeylerin karşılıklı ilişki ve karşılıklı bağımlılık içinde oldukları ve bir-birlerini etkiledikleri doğal düzeylerdeki durum bu değildir. "Katmanlaşmış düzen" terimini "hiyerarşi"ye yeğ tutmanın nedeni budur.*

CAPRA: Önce doğal dünyada ne gözlemlediğimiz hakkında konuşayım, daha sonra onun argümanına döneriz. Örn. insan organizmasında, organlar vardır ve organlar dokulardan, dokular hücrelerden oluşur, ama bu düzeylerin her birisi doğrudan doğruya bütün çevresi ile etkileşim içindedir ve diğer her düzeyi etkiler. Yeni kitabımda klasik bir hiyerarşi simgesi olan piramit simgesini aldım ve ters çevirdim. Onu bir ağaç olarak düşündüm. Şimdi ağaç düzeyler arasındaki ilişki konusunda kesinlikle aynı enfor-

masyonu içerir: Bir gövde vardır, bazı dallar vardır: daha çok sürgünler vardır ve hatta bundan fazla yapraklar vardır. Dolayısıyla, aynı zamanda sistemlerin içersinde sistemler var ama ağaç, tabii ki, bir ekolojik simgedir. Ağaçta beslenmenin hem köklerden hem yapraklardan geldiğini çok açık bir biçimde görürsünüz. Güneş yaprakları besler ve kökler besini topraktan alır. Dolayısıyla şairane olmak istenirse gökyüzünden ve topraktan gelir. İkisi de gereklidir ve hiçbirisi öncelikli değildir ve tüm düzeyler her çevrenin içinde birbirile etkileşirler. Dolayısıyla, bu doğada gözlemlediğimiz çok- düzeyli yapı için çok daha iyi bir imgedir. Şimdi, aynı zamanda ,hiyerarşik sistemlerin ataerkil kültürlerin bir karakteristiği oluþtu tarihsel ve kültürel bakımdan da ilginçtir. Bir hiyerarşî, erkek bilinci ile baþdaþan bir şeydir.

WEBER: Bunu açabilir misiniz?

CAPRA: Elbette! İlk hiyerarşilere bakın. Papalar erkek, piskoposlar erkek, Tanrı bir erkek ve vb.

WEBER: Meryem'e ne diyorsunuz?

CAPRA: Bu ilginç. Meryem ataerkilik öncesi dinden geliyor. Meryem eski Tanrıça'dır, çünkü Tanrı erkek olmadan önce kadındı.

WEBER: Batı'da bile?

CAPRA: Evet Batı'da bile. Akdeniz çevresinde eski Avrupa diye adlandırılan yerde, özellikle Batı'da

WEBER: Bunun genel anlamda bilindiğini bilmiyorum.

CAPRA: Bilinmiyor, çünkü bu tür bir bilginin desteklenmediği ataerkil bir kültürün içindeyiz ama şimdi meydana çıkıyor. Şimdi bu konuda birkaç kitap var. Şimdi bunu ileri sürüyorum, çünkü Wilber tüm geleneksel felsefelerin hiyerarşileri vurguladığını söylediğinde, bu tamamen doğru değil. Hiyerarşiler temelde ataerkil gelenekler tarafından vurgulanmışlardır. Sözgelimi, bir anaerkil kültürde kökleri olan ve her zaman diþi öðeyi vurgulayan Taoizm hiyerar-

şilere sahip değil. Hinduizm sahip, Budizm sahip ve İslam ve Hristiyanlık sahipler. Ama hiyerarşilere sahip olmayan başka gelenekler var. Dolayısıyla hiyerarşik yapıların bir doğa yasası değil ama insan yapısı olduklarını kavramak önemlidir.

WEBER: Wilber'in daha üstün altı, aşagının yükseği içерemeyeceği bir tarzda kendisine katacağı, içine alacağı, kucaklayacağı, içereceği şeklindeki argümanına geri dönmek istiyorum. Bu simetrik olmayan bir ilişki. Bunun hakkında ne söyleyeceksin?

CAPRA: Doğru bu, ama ona yukarısı aşağısı demek zorunda değilsiniz. Tekrar ağacı düşünün; sadece terminolojisi berraklaştmak istiyorum.

WEBER: Yönetme ilkesini kabul edilebilir olduğunu düşündüğünüzden fazla vurgulandığı için, bu terminolojinin yaniltıcı olduğunu mu düşünüyorsunuz?

CAPRA: Evet. Karmaşıklıktan çok iktidar ve egemenliği. Bence bunlar karmaşıklık düzeyleridir. Şimdi bu düzeylerin yapısı tamamen onlara nasıl baktığımıza bağlıdır. Tekrar, önceden söylemiş olduğumuz gibi, maddenin örüntüleri zihnin örüntülerini yansıtır ve neye baktığımız kavramlarımıza bağımlıdır. Ken Wilber'in bu düzeyleri biraz az ciddiye aldığınu düşünüyorum. "Altı büyük düzey vardır" derken bu doğrudur, ama tüm diğer kavramlar gibi varlıkbilimsel düzeyler tamamen 'maya'dırlar. Gerçekliği bölme yolumuz yaniltıcı ve görelidir ve bilimde söyleyebileceğimiz gibi, yaklaşiktır.

WEBER: İş gören bir tanım. Doğanın içindeki değişmez bir yapı değil.

CAPRA: Doğru. Wilber şöyle der örn. "Fizik ve mistisizm aynı gerçekliğe farklı iki yaklaşım değil, tamamen farklı iki gerçeklik düzeyine farklı iki yaklaşımdır". Şimdi, bu doğru, ancak onlar eninde sonunda bu iki düzeyde aynı; içinde for-

mun boşluk ve boşluğun form olduğu aynı korkunç ve gizemli dünyyanın farklı yönleridirler.

WEBER: Ve bu ayrimi yapmanın yararını yine de yadsıtmıyorsunuz, değil mi?

CAPRA: O, hayır, tabii ki hayır. Bu son derece yararlıdır. Söylüyor olduğum şey, ağacı yukarıdan aşağıya incelerken, denilebilirse, dikkatimizin kararlı örüntüleri tanındığımız düzeylerde yoğunlaşmıştır. Ama bu düzeyler, dışarıdaki bir gerçeklik düzeyi kadar bizim dikkatimizin düzeyleridir.

WEBER: Ayrıca, Ken'in ilgilerinden birinin, farklı düzeylerde, organizmanın, evrensel bilinci daha berrak ve daha kapsamlı bir biçimde yansittiği ve daha yüksek bir organizmanın bunu, diyelim, bir kayadan çok daha zengin bir biçimde yapabildiği olduğunu düşünüyorum. Şimdi bunda anlaşıyor muyuz?

CAPRA: Tabii. Ben, onun hakkında düşünmek, deneylemek, evrenin ayırdında olmak anlamında onu hiç yansıtmadığını söyledim. Ayırdına varmanın canlı organizmalarla, biyolojik organizmalarla başladığını düşünüyorum.

WEBER Düzeylerin içlemliliği kavramı konusunda ne diyorsunuz?

*Yayımcının notu: Gelişim psikolojisinde, hiyerarşi örn. Werner'in açıkladığı gibi artan karmaşıklık, ayrılma ve bütünleşmeye ilişkin teknik bir terimdir. "Gelişme nerede ortaya çıkarsa çıksın, göreli bir bütünlük içinde olan ve ayrılma, eklenme ve hiyerarşik bütünleşme durumuna ilerler." Bu özgül kavram gelişimciliğin modern okullarında merkezidir.

CAPRA: Farklı düzeyler hakkında konuşalım. Wilber'in argümanlarından bir tanesi, örn. fizikçiler tarafından maddi düzeyde algılanan karşılıklı geçiş kavramıdır. Fizikçilerin ele aldığı tek düzeydir. Ve o mistisizmle paralelliği kabul eder ve takdir eder. Fiziğin Tao'sunda, Mahayana Budizm'de

karakteristik olan karşılıklı geçiş kavramının, parçacık fiziğinde potinbağı teorisile güçlü bir paralellik taşıdığını söyleyemem: Wilber oldukça destekliyor. Yeri gelmişken, Bernstein'in potinbağının tamamen gündemden düşmüş birşey olduğunu düşünür görünülmektedir, ama o fizikte neler olup bittiği konusunda tamamen güncel yakalayan birisi değil. Son beş yıl içinde potinbağı fiziğinde, artık bir potinbağı modelinden değil ama bir potinbağı teorisinden söz edebileceğimiz kadar olağanüstü bir atılım gerçekleştirmiştir ki bu da ilerlememizin bir çeşit ölçüsüdür.

Esasen, fizikçilerin ve mistiklerin algıladığı karşılıklı - geçiş düzeyini Ken Wilber tek-boyutlu, karşılıklı-geçiş diye adlandırıyor. Sonra diyor ki, mistiklere göre, birçok boyutta karşılıklı-geçiş vardır; farklı düzeyler de karşılıklı geçerler ve fiziğin bu konuda söyleyecek bir sözü yoktur.

WEBER: Onlar sadece yatay olarak değil, dikey olarak karşılıklı-geçerli değil mi?

CAPRA: Doğru. Fiziğin bu konuda söyleyecek sözünün olmadığına katılıyorum, ama bilimin vardır? Son beş yılı fizik ve diğer bilimler arasındaki ilişkileri inceleyerek geçirdim ve modern fiziğin kavramlarının diğer alanlara doğru doğal bir uzanımı olduğunu gördüm. Doğal uzanım sistemler teorisinin çerçevesidir. Sistemler yaklaşımı bu düzeyleri biyolojide psikolojide sosyal sistemler araştırmalarında ve vb. ele alırlar. Bu alanlarda sistemler kavramlarının ve toplumumuzdaki içерimlerini araştırılması gelecek kitabım olan 'The Turning Point'in konusudur. Bu sistemler yaklaşımının fizik ve mistik arasındaki paralellikleri doğruladığını ve başka benzerlikler eklediğini gördüm, özgün istem kavramı, yaşam ve ölüm kavramı, zihnin doğası, bilincin doğası ve vb. Sistemler anlayışında ifade edilmiş olduğu gibi, bu kavamlarla mistik geleneklerin içindeki denk kavamlar arasında tam bir uyum vardır. Burada

ayrıntılarla giremem çünkü bu çok karmaşık bir konu ama kitabımda çok geniş bir biçimde tartışıyorum.

WEBER: Sistemler teorisinin sadece kabaca iş görür bir tanımını yapabilir misiniz?

CAPRA: Elbette, birincisi terim yanlış kullanılmaktadır, çünkü o görelilik teorisi ya da kuantum teorisi anlamında teori değil. Daha çok bir görüş açısı, bir çerçeve, bir dildir.

WEBER: Şeyleri biraraya getiren kavramsal bir çerçeve mi?

CAPRA: Doğru. O, esas özelliklerin parçalarının özelliklerinden çok, karşılıklı ilişkilerinden alan birleşmiş bütünlər olan sistemleri inceleyen bir çerçevedir. Dolayısıyla sistemler yaklaşımı indirgemeci yaklaşımın tamamlayıcısıdır. O karşılıklı ilişkiler, karşılıklı bağlantılar ve karşılıklı bağımlılık üzerinde yoğunlaşır. O aynı zamanda tamamen dinamik bir yaklaşımındır. Organizasyon ilkelerini inceler ve süreçleri yapılardan daha temel olarak görür. Bu iki yön nedeniyle - modern fiziğin iki temel teması dediğim karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı ilişki ile dinamik doğa- nedeniyle, bunun zaten modern fiziğin doğal bir uzantısını olduğunu görebilirsiniz.

WEBER: Sanırım bu sistemler yaklaşımının özüne ilişkin bir fikir veriyor.

CAPRA: Aynı zamanda sistemlere ilişkin bazı örnekler vereyim. Canlı ve cansız sistemler vardır. Bu terimleri bir-biriyle değiştirilebilir olarak kullanabilirsiniz. Dolayısıyla bir hücre bir canlı sistemdir, bir doku bir canlı sistemdir ve dolayısıyla bir organ da canlı sistemdir; biraz önce konuştugumuz tüm düzeylerin hepsi canlı sistemlerdir. Bir kişi, bir aile, bir kültür toplumsal sistemlerdir. Ekosistemler de canlı sistemlerdir. Görüyorsunuz ki, sistemler görüşü birleşmiş bir görürdür çünkü onun araştırdığı çeşitli ölçütler ve düzenlilikler bütün bu düzeylere uygulanırlar. Dolayısıyla bir aile ya da eşit bir insanlarındaki aynı

açıklamayı bir hücre için de yapabilirsiniz. Elbette, elemanlar çok farklıdır ama organizasyon ilkeleri benzerdir.

WEBER: Şeylerin örgütlenme tarzi açısından üzerinde durduğumuz hiyerarşi ile katmanlaşma arasındaki sorunu bu yaşam sistemleri görüşü nasıl çözecek?

CAPRA: Bilim sistemler diliyle ifade edilirse, bu çeşitli karmaşıklık düzeylerini birleşmiş bir tarzda ele alabilir. Bunu bilimin geleceği olarak görüyorum. Ama potinbağı görüşü gibi sistemler görüşü de hala daha azınlıktaki bir görüştür. Biyologların çoğunuğu şu an için sistemler yaklaşımını izlemiyor.

WEBER: Tek tek parçalara bakıyorlar.

CAPRA: Evet. Genetiğe, tek tek parçalara ve vb. ye bakıyorlar.

WEBER: Onlar Kartezyen görüşe sahipler, oysa bunun karşılıklı bağımlılığı, karşılıklı bağlantılılığı, bütününe dâniğini, vurgulayan yeni görüş olduğunu söylüyorsun.

CAPRA: Ama hem indirmeciliğin hem bütünlüğün gerekli olduğunu söylemeliyim.

WEBER: Anlıyorum. Ötekini yok etmemizi önermiyor, birini ötekine ilave edelim diyorsun.

CAPRA: Eğer bütün tabloyu görmek istersen, o zaman her iki görüşe de ihtiyaç duyarsın. Çünkü birisi ancak tablonun yarısını verir. Bu, bilimin geleceği olarak gördüğüm şeydir ve geleceğin biliminin artık disiplinler arasında ayrılmayacağını görüyorum.

WEBER: Bu çok radikal bir görüş.

CAPRA: Evet ve yeri gelmişken, Heisenberg bunu zaten yıllar önce söylemişti. Kitaplarından birini, The Part and The Whole (Parça ve Bütün) geleceğin bilimini nasıl gördüğü ile bitirir ve buna geniş ölçüde katılıyorum. Gelecekte bir modeller ağını uygulayacağımıza ve farklı düzeylerdeki farklı görüntüleri betimlemek için farklı diller kullanacağımıza

inanmaya başladım. Artık biyoloji ya da psikoloji ya da fizik ya da antropoloji ya da her neyse yapıp yapmadığımızdan kaygılanmayacağız; bu sınırlandırmalardan kaygılanmaya cağız.

WEBER: Devrimci bir öneri yapıyorsunuz. Ama aşağıdaki itiraza ne diyeceksiniz? Bunun arzu edilebilir bir şey olduğunu öne sürerek, bir zaman bilimin doğuşuna engel olmuş olan eski yöntemlere geri dönmüyor musunuz? Rönesans'tan önce herşeyin bir bütün olarak incelendiğini ve kesinlikle bu yolla bilimin ayak sürüdüğü anımsayalım. Nihayet bilime gücünü veren uzmanlaşma idi. Şimdi insanlar önerinizi duyduklarından onyedinci yüzyıldan bu yana uzmanlaşmaya bağlı olmuş olan kazanımları yitireceğimiz endişesi taşımayacaklar mı?

CAPRA: Hayır, taşımayacaklar. Bu bir denge sorunu. O eski günlerde onlar da çok holistikler. Sonra gelişme başka bir doğrultuya geçti ve biz çok indirgemeci olduk. Ve şimdi, çok holistik olma endişesini yeniden taşımaya başlamadan önce geriye gidilecek uzun bir yol var.

WEBER: Bunu ben ileri sürmüştüm, bu yüzden bütünlükle katlıyorum. Ve o günlerde öncü ve düşsel olan şeylerin şimdi eskidiğini ve gerici olduklarını söyleyebilirsiniz. Artan bilgi patlamasıyla birlikte, çözümlemenin tekrar öncü tarz olması tamamen mantıklı görünüyor, değil mi? Bir tür diyalektik.

CAPRA: Doğru. Ayrıca evrim açısından ilginç bir nokta var.Çoğu kez indirgemeciliğin, çözümlemeci düşünencenin ve vb. organizmaların hayatı kalma yolu olduğu, çünkü yiyecek temin etme sırasında, şeyleler arasında ayrıml yapmanın çok önemli olduğu söylemiştir. İyi de, şimdi bunun tam ziddi geçerli. Nükleer kıyım tehdidi ile birlikte hayatı kalmak için bize şimdi gereken bireşim, ekolojik perspektif, holistik görüştür.

WEBER: Dolayısıyla farklı zamanlarda, farklı vurgular uygun olur.

CAPRA: Kesinlikle.

WEBER: Anladım. Ve tekelcilik* (*exclusivity- mantet 'tekelci önerme' anlamında olduğu için denge karşıtı olarak bu kavramı kullandım. ç.n.) değil de denge öneriyorsunuz.

CAPRA: Doğru. Bütünleştirici görüşlerimiz olmalı ancak kazançlarımızı fırlatıp atmamalıyız. Sözelimi, evrim teorisi ni alalım. Darwinci teori bize tablonun sadece yarısını verir. Genetik, mutasyon, doğal seçme ve uyum önemli birbölgündür ama evrim Görüngülerini hiçbir zaman açıklamaz.

WEBER: Dolayısıyla, kendilerini başkaları, hayvanlar ve tüm karmaşık ekolojik sistemi içine alacak tarzda tanımlanamayan insanların hayatı kalmayacaklarını söylüyorsunuz.

CAPRA: Doğru. Şimdi, ilk kez, tehlikede olan bireyin hayatı kalması ya da türün hayatı kalması değil ama gezenin, gezegendeki yaşamın devam etmesidir. Dolayısıyla bu gerçekten de yeni bir boyut, bir dönüm noktasıdır.

WEBER: Ve bunu doğrudan doğruya epistemolojiye algı ve tanımlama tarzımıza bağlıyorsunuz.

CAPRA: Doğru. Bugünkü çok yönlü bunalımın öncelikle bir algı bunalımı olduğuna inanıyorum.

WEBER: Krishnamurti gibi konuşuyorsunuz.

CAPRA: İyi, o zaman ben de aynı durumdayım.

WEBER: Hem o, hem David Bohm bu konuyu vurgulayıp duruyorlar. Sizin kitabınızda, okurun da onaylamasını sağlayacak özgül argümanlar geliştirilmiştir, değil mi?

CAPRA: Evet. Araştırdığımız şey, algı bunalımı idi. Bir paradigma değişikliğinin ortasında olduğumuzu söylüyorum; eski paradigma Kartezyen, Newtoncu dünya görüşü mekanistik dünya görüşüydü. Yeni paradigma bütünsel, ekolojik dünya görüşüdür. Ve bu algı değişikliğine ihtiyaçımız var. Toplumumuz, üniversitelerimiz, şirketlerimiz,

ekonomimiz, teknolojimiz, politikamız hep eski Kartezyen paradigmaya göre yapılandırılmıştı. Değişikliğe ihtiyacımız var.

WEBER: Tüm bu noktaları biraraya getirelim. Mistik görüş nasıl tüm bunlara uygun düşer?

CAPRA: Öyleyse yeni paradigma ile birlikte sahip olduğumuz şey, bu düzeylerle ilgilenen bir bilim, gözlemlediğimiz çok -düzeyli gerçekliğe disiplinlerarası bir yaklaşımındır. Ve tüm bu düzeylerde, bilim kavramları mistiklerin kavramları ile büyük benzerlikler gösterirler. On yıl öncesine göre bu savla birlikte daha güçlü bir temel üzerinde olduğumu hissediyorum. Mistisizm ile paralellikleri olan yalnızca fizik değil, aynı zamanda biyoloji psikoloji ve çeşitli diğer bilimler. Bu yeni sistemler yaklaşımını resmederken sözlerimi büyük ölçüde Ken Wilber'in çalışmalarına dayandırıyor olmam ilginçtir. O, psikoloji biliminde kesinlikle bu yaklaşımı savunuyor. Ve o, insanın çeşitli psikoloji ve psikoterapi okullarını tamamen savunuyor olduğum potinbağı yaklaşımı olan tutarlı bir yapıda birlestirmesine izin veren bu tayf psikoloji kavramını öne sürmüştür. Önceden söylediğim gibi, mistik geleneklerin felsefesi geleneksel felsefe, tüm bu düzeylerde modern bilimin en tutarlı felsefi arkaplanıdır.

WEBER: Eğer hayatı kalacaksak, ileri sürdüğünüz şeyin desteklenmesi gerektiğini söylüyorsunuz. O aynı zamanda modern bilime de uygundur. Şimdi bir kaç dakika önce söylemiş olduğunuzu toparlamak istiyorum: Yeni kitabıınız için malzeme araştırması yaptığınız son beş yıl içinde, fizik üzerine bir kitapta zorunlu olmayan bir biçimde değerleri ortaya koyduğunuzu söyleyebilir misiniz?

CAPRA: Evet, tabii. Özellikle iktisadı ele alırken. İktisat en temel biçimde değerlerle ilgili bilimdir, çünkü malların üretim, dağıtım ve tüketimini ele alan bilimdir. Şimdi, satın

aldığınız malların türü ve para harcama tarzınız, sizin değer sisteminize çok fazla bağlıdır. İktisatçılar, nesnel olmak adına, çok açıkça dile getirmeseler de, Kartezyen paradigmın değerlerini benimsemişlerdir.

WEBER: Onlar bunun ayırdınlardalar mı?

CAPRA: Birçoğu değil. Ve bunu kitabımda en ince ayrıntılarıyla gösteriyorum. İktisat tarihine ilişkin tüm bir bölüm var.

WEBER: Değerler mi, algı tarzımızı şekillendirirler yoksa, algı tarzımız mı değerleri şekillendirir. Ya da her ikisi de aynı zamanda geçerli mi?

CAPRA: Bir düşüneyim. Sanırım değerler ve algı modları öylesine yakın bir ilişki içindedirler ki, onları ayırmak olanaksız değilse bile zordur. Bir örnek vereyim. Bireşimin karşısında çözümleme ya da bütünléstirmenin karşısında kendini-dayatma işbirliğinin karşısında rekabetten söz edelim. İki değerler grubu vardır. Erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıklardan bir tanesinin, kadınların analitik tarza göre, bütünsel bir tarzda algılamayı çok daha kolay bulduklarını ileri süren yeni bir araştırma yapıldı. Sözelimi onlar insanlarla ilgili olarak daha iyiler; oysa erkekler uzayda nesnelerin, bilirsiniz, dönen nesnelerin zihinsel olarak algılanmasıyla ilgili olarak daha iyiler vb. Tabii ki, her ikisini de başarabilen erkekler ve kadınlar da var, ama ortalama olarak bu konudan erkekler ve kadınlar arasında bir fark var. Bu şimdi değerlerle birbirine yakından karışmış durumdadır çünkü toplumda erkekler egemen olduklarından, çözümlemeci tarzin bütünléstirmeci tarzdan daha iyi olduğunu söyleyebilirler. Sonuç olarak, bilimin felsefe ya da şirinden daha değerli olduğunu söyleyebilirler. Dolayısıyla hangisinin, algı modunun mu yoksa değerin mi önce geldiğini söylemek zor. Bu ikisinin gerçekten de çok yakın bir karşılıklı -ilişkilenme içinde olduklarını düşünüyorum.

Kartezyen görüşün işbirliğinden çok rekabete değer verdiği ve bu nedenle doğada işbirliğini değil sadece rekabeti gördüğünü de belirtmek önemli ve bununla bağlantı içindeki örüntülerden çok ayrı ayrı nesneleri gördüğünü belirtmek de önemlidir.

WEBER: Bilgi kuramında, eğilimlerini, önyargılarını ve toplumsal değerlerini onaylayan bu algı modunu kapar.

CAPRA: Doğru. Şimdi, çok -düzeyli yapılarla ilgili bir diğer nokta daha var ve bu, fizik ve mistisizmin tamamlayıcı olmadığı, çünkü karşılıklı olarak dışlayıcı olmadıkları argümanıdır. Ken Wilber'e göre, ikincisi ilkini aşar ve içine alır, onu dışlamaz.

WEBER: Buna katılmıyor musunuz?

CAPRA: Katılmıyorum çünkü basitçe burada bir karışıklık olduğunu düşünüyorum. Gözlemlenen görüntüler ile kullanılan yöntemler arasında bir karışıklık var. Akılçıl ve sezgisel zihin ya da akılçıl ve sezgisel bilinç tarzlarının temel tamamlayıcılığı nedeniyle iki yaklaşımın tamamlayıcı olduğuna inanıyorum. Ki, sanırım bu insan doğasında çok temel bir tamamlayıcıdır. Ve, yeri gelmişken, bu aynı zamanda sistemler açısından da daha berrak bir hal alan bir tamamlayıcılıktır. Dolayısıyla fizikçilerin ve mistiklerin yaklaşımı tamamlayıcıdır. Ama inceleme alanları tamamlayıcı değildir. Onlar ne karşılıklı dışlayıcıdır ne de ötekini içerirler ama csakıırlar.

WEBER: Fritjof, konuşmakta olduğumuz şeyleri birbirine bağlamak için, bir hipotetik örnek düşünelim diyorum, buna bilim kurgu ya da felsefik kurgu diyelim. İşinde Nobel çapında olacak kadar iyi olan bir fizikçiyi varsayıyalım, aynı zamanda yaşamın sonraki yıllarda bilinci bir Buda figürüne özdeş olacak kadar derinliğine araştıran Nobel ödüllü bir parçacık fizikçisi de olsun. Bence, bu kişi hem Nobel kalitesinde bir fizikçi hem de "Nobel kalitesi"nde tin-

sel bir kişidir. O kesinlikle ikisinde de ustadir. Bize sıradan bir fizikçi, sıradan bir mistiğin söyleyebileceğinin tersine ne söyleyebilir? Özellikle, sanırım onun daha fazla bilip bilmeyeceğini sormak istiyorum. Onun tek avantajı bir paradigmayı diğerine daha iyi bağlayabilecği mi ya da örneğin aynı zamanda aydınlık bir bilince sahip olduğu ve daha duyarlı olduğu için, bir ölçüde içsel bilinç hallerine dayalı olabilecek önemli fizik denemeleri mi önerecekti? Bu konuda herhangi bir görüşünün olup olmadığını merak ediyorum.

CAPRA: Peki tabii ki, iki yaklaşımın tamamlayıcı doğası nedeniyle böyle bir kişiyi hayal etmek çok zor. Nobel çapında bir fizikçi olduktan sonra bir Buda figürü olmak için çok sıkıntı çekerdiniz. Ama, yine de birinci sınıf fizikçi olan Einstein'dan ya da büyük fizikçilerin herhangi birinden söz edelim. Şimdi böyle bir insan zaten çok üst derecede bir sezgi sahibidir. Ve bu sezgi mistik eğitim yoluyla keskinleşir. Ve sonra o, bu mistik eğitimi tamamlar ve aydınlanır aydınlanmaz, sezgileri yükselir, ayrıca, mucizevi bir şekilde sahip olduğu matematiği de unutmaz. Geri donebilecek, attığı yerden yeniden başlayabilecek ve fizik yapabilecektir.

WEBER: Saf fizik yapmakla öteki fizikçilerin karşısında bir avantaj elde eder miydi?

CAPRA: Çok daha iyi çalışabilme avantajını elde ederdi. Çünkü meditasyonda çok ilerleyen kimseler enerjilerini daha iyi yönlendirebilirler. Bunu yaşantımdan biliyorum çünkü mistik geleneklere bağlı, Zen Budist ya da Vedantist fizikçiler tanıyorum. Onlar başkalarının on saatte yapabildiği işin aynısını altı saatte yapıyorlar. Bu bir avantaj olabilirdi.

WEBER: Bir sonraki sorum şu: O fizik dili ile mistisizm dili arasında bir köprü ya da bunlardan bir model kurabilir mi? Öteki dünyadakiler için bir dünyayı daha iyi yorumlayabilir mi?

CAPRA: İyi de, insan böyle düşünübilir, oysa hangi tür

fizikçilerden söz ediyor olduğumuza bağlıdır bu. Eğer bir Niels Bohr figüründen söz ediyorsak, o zaman onun, Bohr gibi dil zorlukları olurdu. Yok bir Feynman'dan söz ediyorsak, bu terimler açısından neredeyse bir çelişki oluştururdu çünkü Feynman tüm mistisizmin çok karşısındaydı.

WEBER: Biliyorum, ama bunun benim bilim kurgu örneği olduğunu animsa; serbestçe kurgu yapmamıza izin ver.

CAPRA: Tamam. Feynman ve Buda'yı bir tek insan yapacak bir genetik mühendisliği yapalım. O zaman bu kişinin bir avantajı olurdu ve mistik deneyimi bilimsel terimlerle ilişkili terimler açısından yorumlayabilirdi. Söz konusu matematik modellere gelince, sanırım bunu da iyi bir fizikçi olması temelinde başarırı.

WEBER: Bunun kafamdakinin daha tutucu bir yorumu olduğunu düşünüyorum. Çok daha serbest bir şeyi kastetmiştim. O bir bilim insanı olursa, şimdi hiç kimsenin önermeyi hayal etmediği deneyleri formüle edebilir mi?

CAPRA: Hayır sanmıyorum.

WEBER: Nedenmiş o.

CAPRA: Çünkü bu bütünüyle farklı bir zihin yapısını gerektirir. Görüyorsunuz ki, teorisyenler bile deneyler önerme konusunda çoğu kez iyi degillerdir. Bu konuda iyi olanlar deneysel fizikçiler; çünkü makinaları tanıırlar. Onlar, aygıtlarla doğrudan temasından deneyler önermekte iyi dirler. İyi fizik kuramları ve araştırma merkezlerinde, teorisyenler ile deneyciler arasında her zaman yakın bir işbirliği ve yakın bir temas vardır. Ama mistik içgörülerin bu ayrıntılara yararı dokunacağını sanmam.

WEBER: Ama teorik bileşimin etkilenebileceğini düşünüyorsunuz.

CAPRA: Evet, çünkü teoriler her zaman belirli bir felsefe ya da tercihe dayalıdır.

WEBER: Ve bir sezgi. Bu kişi sadece düşünsel olarak değil

ama yazışsal olarak uzay ve zamanın alternatif modlarıyla ve bilinç ve karşılıklı bağlantılılıkla daha derin bir temas içinde olabilirdi. Bu tarzların içinde olmalı ve onları yaşamış olmalıydi.

CAPRA: Ama, biliyorsunuz ki, önceden söylediğim gibi, fizikçiler mistik olmada buna sahiptirler.

WEBER: Ama daha az bir derecede diyordunuz. Şimdi, bu onun tam gelişmiş bir versiyonudur değil mi?

WAPRA: İyi ama, onun Bohr'dan çok daha fazla tam gelişmiş olup olmayacağıni bilemem. Gerçekten bilemem.

WEBER: Bohr'un kendisini evrenden ayrılmaz bir biçimde hissetmiş olduğunu sanıyor musunuz?

CAPRA: Kesinlikle, kesinlikle.

WEBER: Kanıt var mı?

CAPRA: O, evet, kesinlikle.

WEBER: Ama mistiçe atfetmiş olduğun betimleme bu?

CAPRA: Evet.

WEBER: Öyleyse Bohr'un bir mistik olduğunu söylüyorum.

CAPRA: Evet, ya evet.

WEBER: Görüşmede daha önce onun çok sezgisel bir kişi olduğunu söylemiştin, ama şimdi daha ileri gidiyorsun.

CAPRA: Evet ama, şimdi mistiği daha geniş anlamda düşünüyorum. Bohr'un hiçbir mistik eğilimi yoktu ve düzenli bir temelde meditasyon yaptığı sanmıyorum. Ama onun çalışması onun meditasyonuydu.

WEBER: Anladım. O şeylerin birliğine ilişkin öyle kişisel bir inanca sahipti ki, zorunlu olarak, bir odada kollarını kavuşturup oturması gerekmiyordu.

CAPRA: Doğru. Bohr'un bilimi onun mistisizmi idi. Ve biliyorsunuz ki; bu teorisyenin gerçekten fizik yapmak isteyip, bir mistik olması halinde yalnızca fizik yapabileceği konusunda neredeyse kuşku duymuşumdur. Görüyorssun

ki, Doğu geleneklerinde en aydınlanmış olan en sıradan oluyor. Ve böylece büyük bilgeler odun kesmeye, su çekmeye çıkışıyorlar.

WEBER: Aydınlandıktan sonra, dağ bir kez daha dağdır.

CAPRA: Evet ve proton sadece bir proton, elektron bir elektron olur ve 'Buda'mız da sadece bir fizikçi olurdu.

WEBER: Çok teşekkür ederim...

10

YENİ-ÇAĞ PARADİGMA ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Ken Wilber ile Bir Mülakat

RV: Kişiötesi alandaki çeşitli otoritelerin içinde, sizin sözde holografik teorilere karşı güçlü kuşkular dile getirmiş olan çok küçük bir azınlığın içinde görünüyorsunuz. Bunun nedenlerini bize açıklayabilir misiniz?

W: Evet ama, eleştirinin farklı çizgilerini kısa bir tartışmanın içinde açıklamak çok zor olacak. Sanırım holografik paradigma ilk bakışta çok heyecan uyandırıcı, ama içine ne kadar girerseniz, çekiciliğini o kadar kaybetmeye başlıyor. Basitçe, tüm izleri -bilgikuramsal, yöntembilimsel, varlıkbilimsel- düşünmeli ve bunları izlemelisiniz.

RV: Öyleyse, holografik paradigmaların güzel gerçekliğin bir metaforu ama kötü bir modeli olduğu konusunda The Stanford Research Institute'dın (Stanford Araştırma Enstitüsü) Peter Swartz gibi bazı teorisyenlere katılıyorsunuz.

W.: O kötü bir model ama iyi bir metafor olduğundan bile emin değilim. Holografik paradigma tümtanrıcılık (pan-teizm) (panenteizm) için iyi bir metafor, ama skolostik felsefe tarafından betimlenen gerçekliğin değil.

RV: Bununla neyi kastediyorsunuz?

W.: Geleneksel felsefe-terimi yaygınlaştırılan Huxley olduğu halde bulan Leibniz'di-büyük dinlerin transental öz-esasında advaita ya da advaya - gerçekliğin ne bir ne

birçok, ne sürekli ne dinamik, ne ayrı ne birleşik, ne çoğulcu ne holistik olduğu anlamına gelen kavrayışdır. O, herhangi bir biçimdeki kavramsal öznenin bütünüyle ve temelden üstünde ve ondan öncedir. O kesinlikle nitelendirilemezdir. Eğer o tartışılacaksa, o zaman Stace'nin çok dikkatli bir biçimde göstermiş olduğu gibi, paradoksal açıklamaları gerekli kilardı. Dolayısıyla, gerçekliğin bir olduğu doğrudur; ancak birçok olduğu da aynı şekilde doğrudur; o aşkındır ama aynı zamanda içkindir; bu dünyanın öncesindedir ama bu dünyanın karşısında öteki değildir- ve vb. Sri Ramana Maharshi nihai paradoksun mükemmel bir özeti sunar: "Dünya yanılsamadır; tek başına Brahman gerektir; Brahman dünyadır".

RV: Dolayısıyla, eğer bu paradoksal yönlerden bir tanesini bir yana atarsanız, ince bir ikiciliğin bir yanını savunmaya varacaksınız?

W.: Evet. Transandantalistler ve ayrıca tekçiler (monistler) "dünya yanılsamadır ve yalnız Brahman gerektir" sözüne katılırlar ama aynı şekilde doğru ancak paradoksal olgu olan "Brahman dünyadır" sözünü gözden kaçırırlar. Bununla birlikte, tümtanrıcılık tersidir ve belki daha da kötüdür -"Brahman dünyadır" a ya da evrenin kesin toplamıdra katılır, ancak Brahman'ın evrene kesin önceliği şeklindeki aynı ölçüdeki önemli olguyu gözden kaçırırlar.

RV.: O neden daha da kötü?

W.: Çünkü, tümtanrıcılık, kendinizi fiilen dönüştürmek-sizin "tanrı" hakkında bir düşünme tarzıdır. Eğer tanrı sadece empirik evrenin kesin toplamı ise, o tanrıyi görmek için kendinizi kökten bir biçimde aydınlatmanız gerekmek çünkü, o tanrı zaten sizin görüş alanınızda bulunmaktadır. Tümtanrıcılık elle tutulabilenlerin dışında "başka birşeyin olmadığı"na inanan empiristlerin -Platon'un dediği gibi "başka birşeyin olmadığıclar"ın- gözde tanrısıdır.

RV: Ve geleneksel felsefe, mutlak'ın dünyada içkin olduğunu ama aynı zamanda ona göre aşkın olduğunu savunuyor?

W.: Evet. Paradoksal niteliğini anımsadığımız sürece, Platon'un mağarası mükemmel bir benzetme. Mağaranın içinde görünür gölgeler var; mağaranın ötesinde gerçekliğin mutlak Işık'ı var ve eninde sonunda bunlar iki değil...

RV: Gölgeler ve Işık...

W.: Evet. Ama, Ramana'nın dediği gibi, bu üç noktanın hiçbirini görmezlikten gelinmemeli. Şimdi, tümtanrıçılığın sorunu, onun evrenin bütüncüllüğünü ya evrenin köklü bir biçimde öncesinde ya da ötesinde görmesiyle yanlış anlaşmasıdır, yani, tümtanrıçılık, mağaranın içindeki tüm gölgelerin kesin toplamını mağaranın ötesindeki Işık ile birbirine karıştırır. Ve bu felsefenin tehlikesi şuradır: Eğer insan Tanrı'nın salt evrendeki şeyler ve olayların kesin toplamı olduğunu düşünürse, o zaman insan mağaranın dışına çıkma çabasından vazgeçer. İnsan sadece kendi uyum düzeyini düşünür ve parçalara anlam vermeye çalışır.

RV: Onun karşıtı dünya görüşünün, aşırı transandan-talizmin tehlikesi nedir?

W.: Gölgelere duyulan nefret. O, şiddetli bir sofulukta, antimateryalizmdi ve özellikle cinsellik karşıtı ahlakta ve hayatın bastırılmasında kendisini gösterir. Fikir, dünyanın kendisinin her nasilsa kötü olduğunu, oysa kötü olan her şey Tanrı'dan ayrı ya da dışında olarak algılanan dünyadır. Tanrı dünyadan ayrı dünya olarak görüldüğünde dünya köklü bir biçimde kutsal olur. St. Thomas'ın dediği gibi, Tanrı'nın İnayeti doğayı düzeltmelidir, onu yok etmemeliidir.

RV: Dolayısıyla, hologramın tümtanrıçılık için iyi bir metafor olduğunu söylüyorsunuz.

W.:Evet, bence, çünkü o temelde sadece parçaların

bütüncüllüğünü, holografik lekeyi ve onun tekil parçalarla ilişkisini ele alıyor. Hologramda, parçaların kesin toplamı herbir parçanın içindedir ve herbir parça -olan- bu-parçaların-toplamının çok yönlü ayrılığın temelinde yatan aşkin tekligi yansıtması gereklidir. Ama, hologramın Brahman ya da Tao için bir metafor olduğunu söyleyebilmenizin tek yolu, Brahman'ı parçaların bu toplamına indirmektedir, ki o zaman herbir parça mevcut olur. Ama, bu kendi içinde kesinlikle tümtanrıçılıktır.

RV: Bütünün Brahman'ın aynısı ya da mutlak olmadığını kastediyorsunuz?

W.: Hayır, tabii ki hayır. Brahman bütün dünya olarak dünyanın içindedir, doğru ama tüm dünya kendi içinde ve kendi kendisine özellikle Brahman değildir, çünkü teorik olarak bütün dünyayı yok edebilir ama Brahman ya da Buda Doğa ya da Tao'yu yok edemezsiniz. Üstelik bizzat Brahman tüm dünyayı dört yuga sonunda ya da her kalpa sonunda yok eder. Zaten, tümtanrıçılık bütün dünyayı Brahman ile birbirine karıştırma yanlışını yaptılarından, hologram bütünü/parça ilişkisi için iyi bir metafordur.

RV: Ve bunun tümüyle değil, ancak kısmen yanlış olduğunu söylüyorsunuz.

W.:Evet, o mutlakın, aşkin değil, içkin yanlarını kapsar.

RV: Holografik paradigmmanın, olayların belirtik düzenin altında bir frekans alanı ya da örtük düzeni koyduğu şekeiten-deki anlayışa ne diyorsunuz? Bu görünür olmayana ya da mağaranın ötesindeki Işık'a benzemiyor mu?

W.: Tekrar, sanırım bu başta söylenecek en açık şey ve birçok insan buna katılır. Ne var ki, burada durulacağından emin değilim. Başlangıçta Bohm'un örtük düzeni, denilebilirse somut madde olaylarının orada kristalize olduğu kuantum potansiyel enerjisinin engin bir denizine benzeyen birşeyle doğrudan ilişkilidir. Bu olaylar Einsteinci ya da

Newtoncu alan kuvvetleri ile değil ama onların içerik derecesi ve doğmuş oldukları madde-enerji denizinin hangi derinliğinden doğduklarıyla ilişkilidir.

RV: Bu örtük deniz birçokları tarafından mistiklerin görünür olmayan ve sonsuz kaynağı ile karşılaşılmıştı.

W.: Evet, biliyorum, ama sorun kuantum potansiyelinin büyüklik ya da boyutları yönünden sadece olağanüstü büyük oluşudur; o kökten bir biçimde boyutsuz ya da metafizik anlamda sonsuz değildir. Ve potansiyel ya da gerçek büyüklik yönünden büyülüğu olmayan ya da üst ya da alt, ince ya da kaba örtük ya da belirtik herhangi bir boyutun öncesine eşitleyemezsiniz.

RV: Dolayısıyla, potansiyel ya da gerçek, örtük -deniz gerçekten de mistisizmin sonsuz temelinden tamamen farklıdır.

W.: Bence, bu kesinlikle doğru. Yapay bir dille betimlenirse onlar salt benzer görünürlər ama asıl farklılık daha derindir. Ama bakın, David Bohm bunun tamamen farkındadır. Hem belirtik hem de örtük alanların dışında olan "kaynak"tan sözedişinin nedeni budur. Her nasılsa, insanların onun söylediğinin bu kısmını görmezlikten geldikleri görünüyor.

RV.: Tamam, ya Pribram'ın holografik beyni?

W.: Eğer bir teyp alır ve farklı sesleri kaydederseniz, bantta bu sesleri depolar "anımsar". Dolayısıyla, depolama sistemleri optik holografiye dayalı olur. Görüntülerde bütün dinamiği ve akışkanlığı -ya da geçiciliği- içinde gelir ama bantta "donmuş" ya da "zaman dışı" bir duruma tercüme edilirler. Ama yalnızca enformasyonun "zaman-dışı" bir tarzda depolanması, teybin aşkinsal ya da ölümsüz bir durumda anlamına gelmez. İnsan beyni de belki de holografik bir biçimde enformasyon depolar: Süreç içinde doğal olarak onu dinamik ya da hareketli bir durumdan

"zamandışı" ya da donmuş koşulun metafizik ya da mistik bir sonsuzlukla pek az ilgisi vardır. Bir teybi bozun -onu yok edin- işte sizin ölümsüzlüğünüz uçtu gitti. Varoluş için teyp ya da beyin olsun geçici bir yapıya bağımlı bir ölümsüzlük, garip bir ölümsüzlüktür.

RV: Ama frekans alanına ne diyorsunuz?

W.: Beynin frekansları çözümleyerek ya da "uzayın değil, zamanın değil, olayların (ya da frekansların) olduğu" bir alana odaklanarak enformasyonu okuduğu söylenmiştir. Şimdi bu teoriyi sorgulamıyorum; beyni ya da zamansal frekansları çözümlediğinden eminim. Sadece ölümsüz ve sonsuz olan aşkinsal bir zeminde bunun bir ilgisi olduğunu düşünmüyorum. Hepsinden önce, frekans saniyede çevrim ya da zamanda uzay demektir. Aynı şey, "olay yoğunlukları" için de doğrudur. Aslında, sözde frekans alanı, basitçe uzay-zaman yapılarının doğrusal -ya da tarihsel zihinden farklı olduğu bir alandır ve zihin kendi yapılarını daha az yapılmış frekans alanına yüklemek zorundadır. Ama herhangi bir olayda ya da onu yorumlamak istediğiniz herhangi bir tarzda, frekans alanınız, o yapı ister lekeli, titreşimsel, donmuş ya da her ne olursa olsun, hala da bir çeşit yapıya sahiptir. Ve yapı, kökten bir biçimde yapı-dışı ya da tamamen boyutsuz, aşkin ve sonsuz ile birbirine karıştırılamaz. Onu basitçe daha az yapılmış gürültü olarak görmek yerine, bu frekans alanını bir çeşit ölümsüz temelin yerine yanlışlıkla koyarsanız, o zaman bir çeşit mistik teori ile uğraştığınız ortaya çıkar; oysa aslında duyusal devimsel algının basit mekаниği ile uğraşıyorsunuz.

RV: Ama bu teori sık sık Bohm'un fikirleriyle birleştirilmiştir.

W.: Evet, başlangıçta yapılması gereken en açık şey bu. Eğer frekans alanını örtük düzen ile eşitler ve ardından yayılmış ya da okunmuş enformasyonu belirtik alanla

eşitlerseniz, doğal olarak, görünür olmayan ve zaman dışı bir zeminden, görünür düşünce ve şeylerin doğuşunu kapayan bir paradigmaya sahip olduğunuz çıkar ortaya.

RV: Ama hem örtük düzen hem de frekans alanının bir çeşit biçimi olduğundan...

W.: Evet, bu geleneksel felsefe için iyi bir metafor değil. Olsa olsa, tüm tanrıcılık için kabul edilebilir bir metafordur.

RV: Holografik teorilere yönelik ilk eleştirisinde, hiyerarşî kavramını oldukça sık kullandınız. Bunun hala önemli olduğunu düşünüyor musunuz?

W.: Evet, kesinlikle. Platon'un benzetmesine dönecek olursak, mağarada nesneler ve ötede ışık var ama asıl konu bazı nesnelerin mağaranın çıkışına daha yakın oluşlardır. Yani varlık bilimde bir sıralama var.- Huston Smith'in dünyanın büyük mistik geleneklerinin özünü özetlediği gibi. "Varoluş sıralıdır ve onunla birlikte, biliş de öyle" Yani, adeta mağaranın en gerilerinden çıkışa kadar ve çıkışa giden varlık düzeyleri ve bilme düzeyleri vardır.

RV: Ve mutlak bu sıralamanın en üst düzeyidir.

W.: Tamamen değil, çünkü bu ikici olurdu. O, yeniden paradoksaldır. Mutlak hem gerçekliğin her düzeyinin koşulu ya da gerçek doğasının en yüksek düzeyidir. O merdivenin en üst basamağı ve merdivenin yapıldığı ahşaptır. O merdivenin basamakları hem genel olarak evrimin aşamaları hemde insan ilerlemesi ve gelişiminin aşamalarıdır. Bu, Hegel'in ve Aurobindo'nun ve Teilhard' de Chardin'in mesajiydi; evrim -en alttan, ya da maddeden başlayıp, biyolojik yapılara, sonra zihne, sonra ince ve nedensel alanlara ve en sonunda üstzihin ya da omega noktasına geçerek- Büyük Varlık Zinciri'nin halkaları boyunca ilerlemektedir. Mutlak ya da üstzihin sadece bu son aşamada varlık bulmaz- o hep vardı, ama sadece bilinç en yüksek durumuna eriştiğinde kavranabilir. Mağaranın dışına çıkar çıkmaz sadece ışığın

olduğunu ve her zaman var olmuş bulunduğunu görürüz. Bu son ve en yüksek aşaması ya da hedefidir hem de evrimin hep varolan zeminidir: Sizin gerçek ve şimdiki koşulunuz ve sizin gelecek potansiyel ya da gerçekleşmenizdir. Bu paradoksun altında kalan hersey ikicidir.

RV: Hiyerarşi nereye sağacak?

W.: Pekala, evrimin ve varlıkbilimin aşama-düzeyleri hiperarşidir. Ama hiperarşi paradoksun sadece yarısını kapsar. Paradoksun diğer yarısı, elbette tüm şeylerin aynı oldukları gibi, zaten ve tamamen Buda olduklarıdır. Tüm şeyler zaten Bir'dir ve tüm şeyler Bir'e ya da Omega noktası doğrultusunda evrimleşmeye çalışmaktadır..

RV: Bu sizin neden Buda olduğunuzu ama yine de uygulama yapmak zorunda olduğunuzu gösterir.

W.: Evet. Buda her yerde ve her zaman hazır olmasaydı, Buda olmazdı, am yalnızca her yerde ve her zaman hazır olsaydı, hemen şimdi aydınlanmış olurdunuz. Dogen Zenji tüm bunları ve çok iyi ortaya koydu. Ama bunun herhangi bir yanını atarsanız teorik bir çıkmaza girersiniz. Orwell'i açımlayabilirsiniz: " Tüm şeyler Tanrı'dır, ama bazı şeyler diğerlerinden daha çok Tanrı'dır*" Bunun ilk parçası Tanrı'nın her yerde ve her zaman hazır oluşudur; ikinci parçası Tanrı'nın hiperarşisidir. Evrimin aşama -düzeyleri daha da artan yapısal bir organizasyon, daha da artan bir karmaşıklık ve bütünlleşme ve birlik, giderek artan bir uyanış ve bilinci gösteriyor. Smith, Schuon ve gelenekçilerin dedikleri gibi, herbir düzey daha geçektir ya da daha fazla gerçeğe sahiptir çünkü Varlık ile daha içiçedir, demekte bile bir anlam vardır. Herhangi bir olayda, evrim hiperarşiktir-kayalar o sıralamanın bir ucunda, Tanrı ve Omega öteki ucundadır ve bitkiler, sürüngenler, memeliler, insanlar ve "bodhisattva'lar** o düzende ortaları doldururlar. Ve Tanrı herbir ve her aşama düzeyin tüm maddesi, gerçek özüdür-

Tanrı en yüksek düzey ya da bizzat farklı bir düzey değil ama tüm düzeylerin gerçekliğidir.

RV: Sanırıım, holografik teorilerin gözardı ettiklerinin çoğunda ya da hepsinde haklısınız, ama bunların hepsi temel bir paradigmada gerçekten zorunlu mu? Müşkülpe-sent olmuyor musunuz?

*Orwell'in 'Animal Farm'/Hayvan Çiftliği adlı kitabın-daki ünlü söze atıfta bulunuluyor: "Bütün hayvanlar eşittir ama bazı hayvanlar diğerlerinden daha çok eşittir". (ç.n.)

** Bodhisatva: (Budizm) tanrısal tenleşmeye ulaşılabilen ancak başkalarının acılarına karşı duyduğu merhamet ile bundan vazgeçen kimse.

W.: Ne demek istedığınızı biliyorum -neden paradigmayı alıp kullanmıyorsunuz? İyi şeyleri israf etmeyin; fizikçiler mistisizmden söz ediyorlar! (Gülererek, başlıklar görebiliyo-rum:" M.I.T.'den (Massathucetts Teknoloji Enstitüsü) bilim adamları bugün Tanrı'yı bulduklarını ilan ettiler. Evet, evet, Tanrı'yi. Tanrı'nın merhametli, şefkatli, her yere yayılmış, ışık saçan, herşeye kadir ve kutsal olup olmadığınn sorul-ması üzerine kıdemli bir araştırmacının şu sözleri işitildi: 'Vay canına, emin değiliz onun bir foton olduğunu sanı-yoruz' ”.

Bakınız, mistik dinin temellerini açıklayabilecekleri bir paradigmaya sahip olduklarını iddia edenler holografik teo-rilerin bazı savunucuları olmuştu. Öyleyse mistik dinlerin ya da geleneksel felsefenin otoritelerine gidelim ve onların ne dediklerini görelim. Örneğin, Huston Smith'e göre varlığın dört düzeyi dünyanın büyük mistik dinlerini açıklamak için kullanabileceğiniz kesin asgaridir. Bunlar fiziksel vücut, simge-zihin, ince-öz (subtle-soul) ve nedensel-tindir. Hiçbir büyük din bundan azını kabul etmez. Gelgelelim, bir çoğu sık sık yedi düzey -bugüne kadar tasarılanmış olan belki de en prototipik paradigma olan kundalini yoga'nın, sözgelimi

yedi çakra'sı- içeren daha ayrıntılı bir kartografi sunar. Bu yedi düzey genellikle: 1) fiziksel ya da maddi, 2) duygusal-cinsel (paranaya da biyoenerji), 3) zihinsel, 4) yüksek zihinsel ya da psişik, 5) ince ya da prototipik, 6) nedensel ya da görünür olmayan ve 7) yüce ya da nitelendirilmeyen.

Nihayet, eğer çok dikkat ederseniz, bu düzeyleri kolaylık olsun diye, üç geniş kategoride gruplandırabilirsiniz. İnsanların çoğu zihinsel düzey(ler)e evrimleşmiş olduğu için, zihinin altında olan bu düzeylerden -maddi ve biyo-duyumsal alanlardan- zihin öncesi ya da zihinaltı ve onun üstün-dekilerden -öz ve tin- zihin ötesi olarak sözetsmek yararlıdır. Bu bize çeşitli şekillerde madde, zihin ve tin, ya da bilinçaltı, özbilinç ya da üstbilinç ya da güdü, akıl ve sezgi ve vb. olarak bilinen üç genel alan verir. Sözelimi, bu üç alan Hegel, Berdyaev ve Aurobindo tarafından açıkça belirtilmiştir.

RV: Tümü de gözardı edilmiş...

W.: Hepsi de gözardı edilmiş. Genel "yeni fizik ve Doğu mistisizmi malzemesi gibi, popüler holografik teorilerin sorunu, onun hiyerarşiyi yok etmesidir. Onlar "tüm gölgeler eninde sonunda yanılsamadır" demekten, "tüm gölgeler aynı derecede yanılsamadır" demeye geçiyorlar. Yani, "Tüm şeyle Bir'dir" ya da "Yalıtlanmış şeyle sadece gölgelerdir" gibi sözlere takılıp kalıyorlar ve sonra da gölgelerin arasındaki ayırmaları gözden kaçırıyorlar. Gölgeleri yok ediyorlar; hiyerarşiyi yok ediyorlar.

RV: Şimdi, "popüler" teoriler dediniz. Daha akademik versiyonlar bu sorundan kaçıyorlar mı?

W.: Teoriler değil, ama sanırım birçok teorisyen kaçıyor. Ya fizik/mistisizm şeyini getirmiş olan ya da onu etkili bir biçimde kullanan kişilerin çoğu kendi görüşlerini giderek geliştirdiler ve arıttılar. Hiyerarşi sözcüğüne itiraz etmesine rağmen, David Bohm açıkça daha kolay anlaşılır ve hiyer-

arşık bir görüşe doğru yönelmiştir. Ve Fritjof Capra fizik ve mistisizmin aynı olduğunu hiçbir zaman söylememiştir, birçok paralellik kurmak isteği halde, kamu öyle düşünmüştü. Esasen, o Fiziğin Tao'su'ndaki giriş açıklamalarının çok ötesine geçmişi. Kamuoyu fizik mistisizm eşitliğine öylesine takılıp kaldı ki, Capra'nın yeni ve daha gelişmiş -ve zorunlu olarak daha karmaşık- fikirleri akıntıyı hiçbir zaman tersine çevirmedи. Esasen onların buluşlarını bizim için yorumlamaya çalışan akademisyenler ya da Marilyn Ferguson, Renee Weber gibi kişileri pop mistisizm ve yeni ya da holografik çılgınlığı eleştirimde pek dikkate almadım. Ama kesinlikle, holografik paradigma kendi içinde ve kendisi tarafından pop mistisizme sürüklendiştir ve basitçe bunun gerçek sorun olduğunu düşünüyorum.

RV: Hiyerarşinin yok edilişi holografik paradigma ile birlikte geldiği için -bu tümtanrıcılık yanlışıyla ilgilidir, doğru mu?

W.: Evet. Neredeyse özdeş. O, yanlışlıklar toplamını yanlışlıkla gerçekliğin yerine koyuyor. Görüngüleri, gölgeleri alır, onların "hep bir" olduğunu iddia eder ve sonra gölgelerin kesin toplamını ötedeki Işık ile birbirine karıştırırsınız. Schuon'un şiddetle saldırdığı gibi, tümtanrı-cılık ayırmaları, kesinlikle onların gerçek oldukları düzleminde yadsır. O, bir esası tözsüel bir gerçeklik ile karıştırır. Holografik paradigmmanın da yaptığı şey kesinlikle budur.

RV: Bu yokedisin içeriimleri ne olabilirdi? Ya da, peki bu çeşitli boyutları yitirdiğinde, bir teori ne yitirir?

W.: Yöntembilimlerdeki, bilgi kuramlarındaki ve bilişsel ilgilerdeki tüm farklılıklar yitirir. Bunların tümü paramparça olur.

RV: Açıbilir misiniz?

W.: İlk olarak, herbir yüksek düzey bir alt düzey açısından açıklanamaz. Herbir yüksek düzey, alt düzeylerde

bulunmayan yeteneklere ve özelliklere sahiptir. Bu olgu evrimde yaratıcı doğuş görünüsü olarak ortaya çıkar. O, aynı zamanda sinerjinin arkasındadır. Ama bu temel olguyu -yükseğin alttan türetilemeyeceğini- kabul etme konusundaki yetersizlik, indirmecilik yanışına götürür. Biyoloji sadece fizik açısından açıklanamaz, psikoloji sadece biyoloji açısından açıklanamaz ve vb. Her bir büyük aşama bileşenler olarak kendi küçük aşamalarını içine alır ama aynı zamanda onlara kendi tanımlayıcı vasıflarını da ekleyerek onları aşar.

RV: Hiyerarşiyi yaratan hangisidir...

W.: Evet. Altakinin tümü yüksektekinin içindedir ama yüksektekinin tümü altakinin içinde değildir. Üç boyutlu bir küp iki boyutlu kareleri içerir ama tersi değil. Ve hiperarşiyi yaratan da işte bu "taraf değil"dir. Bitkiler mineralleri içerir ama tersi değil; insan neokorteksi bir sürüngen sapına sahiptir ama tersi değil, ve vb. Evrimin herbir aşaması atasını içine alır ama aşar -Hegel'in dediği gibi, yerini almak hemen yadsımak ve korumaktır.

RV: Ama bu tanrıya ya da mutlağa uygulanmaz, değil mi?

W.: Tanrı'nın tüm varlık düzeylerinin en yüksek olduğu şeklindeki paradoksal yana uygulanır. Tanrı tüm şeyleri içine alır ama tüm şeyler Tanrı'yı özellikle içlerine almazlar -bu tümtanrıcılık olurdu.

RV: Paradoksun öteki yüzü, aydınlanmış olsun olmasın her insanın ya da şeyin hala daha sadece Tanrı olduğunu.

W.: Evet. Esasında, hiperarşinin herbir aşama-düzeyi, Huston Smith'in işaret etmiş olduğu gibi, denilebilirse kendi başına ayakta kalabilecek bir az-çok birleşmiş bütüncüllüktür. Bunun gibi, herbir düzeyin elemanlarının tümünün karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı ilişki içinde oldukları söylemiş durumdadır. Başka bir deyişle, hiperarşinin herbir düzeyi bir holoarşî tipidir.

RV: Dolayısıyla belirli bir düzeyin elemanları karşılıklı etkileşim içindedirler. Ama farklı düzeylerden elemanlara gelince, onlar nasıl etkileşirler ya da etkileşirler mi?

W.: Etkileşirler ama karşılıklı ya da mutlak olarak eşit bir tarzda değil, bunun basit nedeni de, onların özdeş olmayışlarıdır. Eğer yüksek düzeyler alt düzeylerde bulunmayan vasıfları içeriyorlarsa, basitçe onların arasında çiftyanlı bir özdeşlik kuramazsınız. Duyumsal devimsel algı düzeyinde köpeğimle etkileşebilirim ama simgesel zihin alanında değil-demek istediğim, Shakespeare'i tartışmayız.

RV: Ama Doğu gelenekleri tüm şeylerin mükemmelle, karşılıklı olarak birbirlerine nüfuz ettiklerini söylemiyorlar mı?

W.: Hayır, bu saf pop mistisizmidir. Asıl gelenekler bundan çok daha fazla gelişmişlerdir. Ama sanırım - Avatamsaka Sutra ile bağlantılı olan okula- Hua Yen Budizm'e ya da Kegon'a degeńiniyorsunuz.

RV: En çok alıntı yapılan ya da gönderme yapılanın bu okul olduğu görülmüyor.

W.: Hua Yen'e göre, hiçbir atılamayacak olan dört temel varlık ilkesi vardır. Biri, ayrı şey ya da olay anlamına gelen shih'tır. İkinci aşıkın ilke ya da örüntü anlamına gelir ve li diye adlandırılır. Üçüncüsü "ilke ve şey arasında bir engel yoktur" ya da belki "nomen ve görünüş arasında sınır yoktur" anlamına gelir ve shih li wu ai diye adlandırılır. Ve dördüncüsü "görünüş ve görünüş arasında engel yoktur" anlamına gelir ve shih shih wu ai diye adlandırılır. Şimdi bu son madde içeriğinden soyutlanarak yakalanmış ve pop holistik felsefenin temeli haline getirilmiştir. Çok yaniltıcıdır bu.

Esasında, sorun dünyanın gerçekten de karşılıklı ilişki ve karşılıklı geçiş içindeki şey- olaylar dizileri oluşudur, ama pop-mistisizmin tek boyutlu tarzında değil. Tüm şeyler

karmik birleşme ve karmik miras yoluyla etkileşirler ama daha büyük yapısal organizasyonlar kendi küçük boyutları ile mutlak bir özdeşlik içinde etkide bulunmadıkları gibi, küçük boyutlar da büyükleri kucaklayamazlar.

RV: Tamam, ama şimdi sorunun özüne geliyoruz. Mutlak konusunda ne diyorsunuz? O her noktada eşit değil mi?

W.: Söylediğim gibi, o paradoksaldır. Mutlağın tümü her noktada eşit olarak vardır ve bazı noktalar ötekilere göre mutlağa daha yakındırlar. Hiyerarşî, mutlak bir biçimde gerçeğe götüren artan gerçeklik (ya da azalan yanılısama) düzeylerinin bulunduğu, görünür evrenle ilgilidir. Ve bu düzeyler tek-boyutlu ve özdeş bir biçimde etkileşemezler. Geleneksel felsefenin bu tür bir açıklama yapabilecek ya da görelî hiperarşiyi yadsıyabilecek tek bir otoritesini bile bilmiyorum -Smith, Schuon, Guenon, Coomaraswamy, Pallis.

RV: Ama fizik paradoksun öbür yüzünü -görünür dünyanın temelindeki mutlak teklik ya da sonsuz bütünlüğü- keşfedememiş miydi?

W.: Sonuca bağlayalım. Fiziğin bulmuş olduğu şeyin aslında maddi gölgelerin birleşik bir etkileşimi olduğunu; onun farklı fiziksel özelliklerin karşılıklı ilişki içindeki süreçler olduğunu zaten görmüşük -ama karşılıklı ilişki içindeki gölgeler ışık değildir. Ortuk düzene gelince, onun aslında dev bir enerji boyutu olduğunu; temel bir biçimde boyutsuz ya da metafizik olarak sonsuz olmadığını gördük. Ve eğer fiziğin mutlak için kanıta, somut kanıta sahip olduğunu kastediyorsanız... Evet ama, her yere yayılan ve herşeyi kapsayan mutlağın kendisi, herhangi bir görüntüye göre öteki değildir ve bu nedenle herhangi bir türdeki aletle saptanamaz ya da herhangi bir denklemle ortaya konamaz. Bir denklemde işlevsel olarak yararlı olabilecek birşey, diğer biçimdeki hiçlikten farklıdır ya da ayırdır.

RV: Anlıyorum; dolayısıyla bunun bir denkleme girmesinin ya da teorik enformasyon açısından herhangi bir fark getirmesinin bile bir yolu bulunmuyor?

W.: Ne türden olursa olsun, yok yoksa onu tamamen göreli ya da mutlak olmayan haline getirecek olan daha fazla enformasyon olurdu sadece.

RV: Öyleyse, yeni fizliğin keşfetmiş olduğu şey nedir? Demek istediğim, eğer bu Tao değilse, nedir peki?

W.: Bence, o basitçe düzey birin holoarşisi ya da maddi ya da fiziksel enerji ilişkilenmesi olgusudur. Biyologlar holoarşiyi kendi düzeylerinde -düzey iki-yaklaşık otuz yıl önce buldular; buna ekoloji dendi. Canlı olan her şey, dolaysız da olsa, diğer her canlı şeyi etkiler. Sosyal psikologlar holoarşiyi zihinsel düzeyde -zihnin aslında iletişim alışverişinin öznelerarası (intersubjective) birsüreç ve ayrı ya da temelden yalıtlanmış bir biçimde bir zihin gibi hiçbir şeyin varolmadığı olgusunu- keşfettiler. Modern fizik -iyi de, şimdi neredeyse bir yüzyıl oldu şimdi- basitçe kendi düzeyinde, fiziksel enerjetik süreçler düzeyinde benzer holoarşiyi keşfetti.

RV: Tamam, ama şimdi neden fiziksel holoarşı gerçekten, biyolojik psikolojik ve diğer alanların temelindeki aynı teklik olamıyor? Tüm bu yaklaşımlar -fizik, biyoloji, psikoloji ve vb. - neden temeldeki aynı holistik gerçeklige farklı açılardan yaklaşmasınlar?

W: "Farklı açılar" ile neyi kastettiğinden başlayarak, "bir gerçeklik" diyerek üstesinden gelmek istedigin tüm farklıları zorunlu olarak yeniden getirdiğini göreceksin. Yani, sadece sorunu bir adım geriye çektin. Eğer bir gerçeklige bu temelden farklı yaklaşımlar olsayıdı, o zaman bana önce neden yaklaşımının farklı olduğunu söylemeliydi. Fizik incelemesinin neden sözgelimi edebiyat incelemesinden farklı olduğu söyleyin bana. Onlar basitce değişim tokus

edilebilir ya da özdeş yaklaşımlardır. Çünkü yapısal organizasyonun, evrimsel ilerlemenin ve gelişimci mantığın farklı boyutlarını gösterdikleri için farklı olan çeşitli olay sınıflarını konu alırlar. Hidrojen incelemesine yaklaşım ile diyelim ki, Hamlet'in anlamının incelenmesine yaklaşımından temelden ayrılır, birinin zihinaltı ve diğerinin zihinsel olması dışında başka bir neden yoksa. Şimdi, bunlar aynı gerçeklige farklı iki yaklaşım değildir, farklı iki gerçeklik düzeyini gerektirirler. Ayrıca, bu gerçeklik -mutlak olarak mutlak- sadece en yüksek ya da yüce varlık düzeyinde kendi bütünlüğünü ya da özünü açığa çıkarır. Ve öyleyse, onun bu aşamaya kadar tam bir evrim geçirmesi sadece ruhun (soul) içinde gerçekleşebilir.

RV: Anladım. Dolayısıyla sadece bir olanak daha var - tüm şeyler eninde sonunda atomaltı parçacıklardanoluştugu için, fizigin yüce bir tekliği göstermiş olduğunu söyleyemez misiniz?

W.: Tüm şeyler eninde sonunda atomaltı parçacıklardan oluşmamışlardır; atomaltı parçacıklar dahil, tüm şeyler eninde sonunda Tanrı'dan oluşmuşlardır. Ama indirgemeciliğin gerçekten aşırı bir biçim olan en popüler tutuma deolandınız. Sanırım, hiyerarşinin yok edilişine uygun olduğu için popülerdir o.

RV: Tüm şeyleri maddi parçacıklara indirgeme, sonra da o parçacıkların holoarşik olduğunu keşfetme, ardından o holoarşinin Tao olduğunu ileri sürme.

W.: Evet, doğru. İndirgemeciliğin yalnızlığında acayıp bir çekicilik var. Sorunun bir bölümü basitçe, fizikçilerin maddi dünyayı incelemeye alışkin olmaları, ona "dünya" ya da "evren" demeleri ve dolayısıyla, tabii ki, böyle bir şey olmasına rağmen, "Fizik dünyadaki tüm şeylerin bir olduğunu kanıtlamıştır" gibi şeyle söylemeleridir. O bırakın sosyo-psikolojik topluluğu, biyo-ekolojik birliği açıklamamış, hatta

yanına bile varmamıştır. Fizik dört temel kuvvetle -güçlü ve zayıf, nükleer, elektromanyetik ve gravitasyonal kuvvetlerle- ilgilidir. Ama size düzey -iki'de varlık bulan duyusal-cinselliğin gücü hakkında birşey söyleyemez. Size, iyi bir edebiyatın nasıl olduğunu ya da iktisadın nasıl işlediğini ya da çocukların neden Oidupus kompleksi olduğunu ya da bir rüyanın anlamını ya da insanların neden intihar ettiklerini söyleyemez. Bunların tümü düzey 3'de başlayan zihinsel simgesel olaylardır. Fizik dünya ile ilgilenmez, görüyor musunuz? Söylediğim gibi, bütün şey çok yaniltıcı olmaktadır.

RV: Ama önemli paralellikler var, doğru değil mi?

W.: Çeşitli düzeyler, çeşitli düzeylerin yasaları arasındaki paralellikleri mi kastediyorsunuz?

RV: Evet. Kastettiğim fizik yasalarının bize yüksek düzeyler hakkında bir şey, herhangi bir şey söyleyemeyecekleri midir?

W.: Evet, sanırım söyleyebilirler. Altaki kendi benzer bir yasasını ilk olarak gösterir -altaki herhangi bir gelişimsel dizide önce doğar ve dolayısıyla, alttakının yüksek benzer yasaya nedensel ilişki içinde durduğunu söylemek son derece cezbedicidir. Up from Eden' (Cennetin Üzerinde) yükseğin alttaki aracılığıyla geldiğini, sonra alta dayandığını, ama alttan gelmediğini göstermek için bir yığın güclüğün içine bu yüzden düştüm.

RV: O, küçük boyutundan değil büyük boyutundan gelir ya da gerçeklik kazanır, doğru mu?

W.: Evet, içe kıvrılma süreci yoluyla.

RV.: Belki bu noktaya geri donebiliriz. Şu an için, bir "benzer yasa" nedir?

W.: Fikir basitçe şöyle: Bir alt düzeydeki her olay ya da ilke, yüksek düzeylerde rastlanan bu olay ve ilkelerin sadece indirgenmiş bir versiyonu ya da aşağıya doğru yansması ya

da alt bir derecesidir.

RV: Bazı örnekler verebilir misiniz?

W.: Bu yeni bir fikir değil; geleneksel felsefelerde son derece iyi geliştirilmiştir. Hinduizme göre, örneğin, Brahman'ın mutlak mutluluğu orgazmin cinsel titreşimi olarak ortaya çıkincaya kadar, bir dizi aşağıya inen versiyonlarda ya da ruhsuzlaşmalarda harcanıp bitirilir. Hristiyan mistisizminde, doğal yasanın kendisi sadece Kutsal Logos'un indirgenmiş bir yansımıası olan zihinsel akılçılığın basitçe kısmi bir versiyonudur. Budist vijnana psikolojisi, herbirisi Evrensel Zihnin aşağıya inen bir versiyonu olan dört bilinç sınıfının bulunduğu savunur. Bu neredeyse dört vücuda ve dört büyük uyanıklık durumuna -kaba, ince, nedensel ve yüce ya da turiya- ait Vedanta kavramına neredeyse özdeş olan Buda'nın dört vücutu fikri ile bağlantılıdır. Vücutlar hakkındaki göndermeye göre, sorun vücudun ya da basit bir kaya gibi fiziksel bir bütünlüğün gerçekten zihinle birlikteki ince vücudun özgünlük ve hayingetinin aşağıya doğru bir yansımasıdır ve ince vücut bizzat nedensel vücudun salt bir damlasıdır -ve bu ölümsüzlük ya da turiyanın gözünde sadece bir kasılmadır.

RV: Bu fikir aynı zamanda Batı'da da var mı?

W.: Evet ya; sizi temin ederim ki, yeni -Platonculardan Victorine mistiklerine kadar bir çok örnek sunabilirsiniz. Şurası ilginçtir ki, bu modern Batı filozoflarının belki de en etkililerinin baş belasıdır- Whitehead.

RV: O gelenekçilerden etkilenmiş miydi?

W.: Bunların farkında olmalıdır ama sanırım bu kavrama az çok kendi başına ulaşmıştır. Biliyorsunuz hakikat tümüyle ortaya çıkacak. Basitçe Whitehead gibi birinden kaçamayacak hakikatin açıklığını düşünmek isterdim. Esasında, küçük boyutları büyük boyutların temelde indirgenmiş versiyonları olarak ele almış ve bütünüyle gerçekliğe tipik yaklaşımı

ters çevirmiştir. Demiştir ki, eğer varlığın genel ilkelerini bilmek istiyorsanız, tepeden başlamalı ve en alttakini aydınlatmak için tabii ki ortak indirgemeci refleks olan öteki yolu değil en yüksek ara nedenleri kullanmalısınız*. Dolayısıyla, dünya hakkında daha çoğunu, fizikten öğrenebileceğinizi bile biyolojiden öğrenebilirsiniz demiştir ve böylece felsefeyi devrimcileştirmiş olan organizmik bakış açısını getirmiştir. Ve sosyal psikolojiden öğreneceklerinizin biyolojiden öğrenebileceklerinizden çok olduğunu söylemiş ve sonra bir ara nedenler toplumu olan şeyler kavramını getirmiştir, böylece bireyler toplumların toplumu oluşturbileşik bireysellik kavramı. Doğal olarak, örnek örütünün doruğunun tanrı olduğunu ve psikolojinin, sonra biyolojinin, sonra fizigin daha alt boyutlarında indirgenmiş versiyonlar olarak bulunan her türlü yasa ya da örüntüleri yüce bileşik birey ya da tüm toplumların en üst toplumu olan Tanrı'da temellendirileceğinizi savunmuştur. Çok parlak biçimde ifade edilen bu fikir, sizin önce varlığın genel ilkeleri için yüksek düzeylere baktığınız ve sonra çıkarsama ile bunların uzandığı hiyerarşinin ne kadar aşağıya indiğini gördüğünüzüdür. Dipten başlamaz ve alt parçaların eklenmesi ile yükselmezsiniz, çünkü bazı yüksek parçalar basitçe çok iyi açığa çıkmazlar. Belki de onun en gözde örnekleri yaratıcılık ve aşktır -Whitehead için, Tanrı özellikle sevgi ve yaratıcılıktır. Ama insanlarda bir nebze özgür irade olarak ortaya çıkan ancak atomik parçacıklara gelindiğinde zamanla neredeyse yiten yaratıcılık alt boyutlarda azalır. Belki de Heisenberg'in belirsizlik ilkesinin, Tanrı'nın radikal özgürlüğünün fiziksel düzeyde kalan herşeyini temsil ettiğini söyleyebiliriz. Ama sorun şuradadır, eğer kozmosu atomlardan yukarıya doğru ters bir doğrultuda kavramaya kalkırsanız, büyük ölçüde belirlenmiş bir kozmos dışında özgür irade, yaratıcılık, seçim, herşeyi açıklamak için iğneyle

kuyu kazarsınız. Aslında, hatta ancak Heisenberg belirlenmezciliği ile birlikte, fizik evren, düzey ikiden, biyolojik varlıklardan bile çok daha belirlenimcidir. İyi bir fizikçi on yıl sonra bir felaket dışında Jüpiter konusunu size söyleyebilir ama hiçbir biyolog bir köpeğin iki dakika sonra nereye gideceğini söyleyemez. Dolayısıyla altakini yüksekteki ile aydınlatmak isteyen Whitehead yaratıcılığı genel ilke haline getirebilmiş ve böylece belirlenimciliği başlıca yaratıcılığın kısmi sınırlanması ya da azalışı olarak kavramıştır. Eğer, bununla birlikte, dipten başlarsanız, o zaman kayalardan özgür irade ve yaratıcılık bekleyeceğiniz bir yolu açıklamak zorundasınız ve bu işe yaramaz. Bu tür yaklaşımlar hakkında söyleyebileceğiniz en hoş şey bunun indirgemecilik olduğunu.

*Occasions: (occasionalism (ç.n.) Bütün olayların tek gerçek nedeninin Tanrı olduğunu ileri süren, insana erdem gibi görünen bütün öbür şeylerin tanrı'nın istencini yansitan birer arenadan ibaret olduğunu savunan felsefe öğretisi...

RV: Harika, çünkü yeni çağ düşünürlerini insanın özgür iradesini elektron belirlenmezciliğinden türetme ya da insan iradesinin hücredeki bileşiklerin belirlenemez dalga niteliği nedeniyle özgür olduğunu söylemeleri yolunda birçok çabasına tanık olmuştur.

W.: Evet, bu yapılacak şeyin bu olduğu görünüyor. Bu refleks kabilinden yapılacak bir şey-nihayet, fizik evreni belirlenimci olduğu için insanların seçiminin bir yanılsama olduğunun söylendiği onyillardan sonra, fiziksel alanda biraz belirlenmezlik buluyor ve kafayı yiyorsunuz. Sadece, sonradan, insanların özgürlüğünü ve hatta Tanrı'nın özgürlüğünü en alt düzeye bir patlama olarak açıklamaya çalışmanız doğal. Yüzyılın indirgemeci başarısını daha yeni katkıda bulunmuş olduğunu unutmak seni heyacanlandırdı. Tanrı gökyüzünde büyük bir elektrondur. Niyetler çok iyi

de, felsefe çok zararlı. Ve şunu hayal edin. Fiziksel alanın saf bir biçimde belirlenimci olduğunu ve gelecekte araştırmmanın saf bir biçimde nedensel olan atomaltı parçacıkları açığa çıkaracağını düşünen bir yiğin fizikçi var, bir kere Einstein. Bunun olup olmayacağı söylemiyorum; ama teorik olarak olursa ne olacak? Zavallı Tanrı. Kendi yaratıcı gücünü yitirecek mi o zaman? Belirleyici değişkenler bulunduğu gün, insan uçup gidecek mi? Sorunu görüyorsunuz.

RV: Yine de pek çok yeni-çağ düşünürü, yüksek aşkınlık ya da mistisizm ya da sadece insanın özgür iradesi iddalarını oturtmak için fiziği ve nörofizyolojisi kullanıyor.

W.: Evet ve bir bakıma ortodoks filozoflar bile, korkunç bir biçimde indirimciler bulunuyorlar. American Philosophical Association'un (Amerikan Felsefe Derneği) yeni başkanından bir alıntıyı okumama izin verin: "Kuantum yasalarına göre ne doğru olursa olsun, vücut özgür olabilir; ayrıca yalnız kuantum yasaları nedeniyle özgür olmayı bilir. Onun özgürlüğü salt elektronların özgürlüğü olsaydı, o zaman yerinde söylendiği gibi, bu vücudun değil elektronların özgürlüğü olurdu. İnsanın özgürlüğünü basitçe kuantum mekaniğinden ve sinir yapısından türeterek düşünme yolundaki bazı yeni girişimlere karşı bu itirazın, bütünüyle geçerli olduğuna inanıyorum." Sorun, elbette, Tao'ya daha çok uygulanır, ve yine de, yeni-çağcılar onu az bile uyguluyorlar.

RV: Sanırım, bu tümüyle çok açık. Ama şimdi popüler bir düzeyde, genel düzeyde, The Dancing Wu Li Masters gibi kitaplar ya da diğer yeni-çağ, yeni paradigma kitaplarının yanlışı var mı?

W.: Hayır, hiç de yok, hiç de böyle düşünmüyorum. Gerçekte konuştuğum bu değil. Basitçe eğer popüler bir abartıdan kurtarıp gerçek ve kalıcı bir paradigmaya götürmek istiyorsanız, yaptığınız açıklamalara çok dikkat

etmelisiniz. "Evren uyumlu, karşılıklı ilişkili içindeki bir bütündür" ya da "Tüm şeyler Bir'dir" ya da "Evren statik ve sabit değil, dinamik ve örüntülüdür" gibi açıklamalar muhteşem giriş malzemesidir; hepimiz bunları görüşlerimizi genel bir biçimde açıklamak için kullanmışızdır. Ama bunun ötesinde, bunlar çok yaniltıcıdır.

RV: Özellikle, nasıl?

W.: Peki, iki sütun alır ve A sütununa sabit, statik, yalıtlanmış, bir çöklük, ayrı ve B sütünuna akışkan, dinamik, örüntü, holistik, teklik gibi sözcükler yazarsanız: O zaman yeni-çağ düşünürlerinin ezici bir coğunuğunun mistik görüşün B sütununda olduğunu düşüneceğini tahmin edebilirim. B sütunu A sütunu kadar ikicidir, bunun basit nedeni, iki sütunun karşıtlar ya da aynı imgeler olması ve böylece her ikisinin de kısmi oluşudur. Gerçeklik holistik değil; dinamik değil, karşılıklı ilişki içinde değil, tek değil ve birleşik değil -bunların tümü gerçekliklarındaki salt kavramlardır. Chung Tzu'nun "Sabah Üç"te söylediğgi gibi, tüm şeylerin bir olduğunu söylemek tüm şeylerin birçok olduğunu söylemek kadar ikicidir, Zen'in gerçeklik 'İki değil! bir değil!' demesi bu nedenledir. Bu çokince ya da son derece gelişmiş bir çeşit mistik öğreti değildir. Tüm mistik öğretilerin en yalnız ve en temelidir, diğer gelenekler yönünden Schuon'dan Gueon'a, ondan Coomaraswamy'e kadar yazarlar gibi Murti'nin klasiği The Central Philosophy of Buddhism (Budizm'in Temel Felsefesi) kesinlikle Mahayana yönünden bunu çok açık ortaya koymuştur. Bu basit, pragmatist mistisizmdir.

RV: Mutlak hiçbir anlamda nitelendirilemez mi?

W.: Ona yüklediğiniz anlamda dahil, doğru. Mutlak-ve burada bir ölçüde şairane bir biçimde konuşmak zorundayız- nitelendirilemez veya karakterize edilemez, çünkü herhangi bir şeyden ayrı ya da farklı değildir ve bu nedenle

ötekilerin arasında bir şey ya da olay olarak betimlenemez. O nirguna'dır ya da vasıfsızdır, ya da shunya'dır, nitelendirme değildir. Mutlağın dışında bir yer olmadığı için, onu betimleyebileceğiniz bir konuma sahip olacağınız bir yer yoktur. Eğer onun dışında kalabilseydiniz, o mutlak olmakтан çıktı.

RV: Ve dolayısıyla...

W.: İşte kaba bir benzetme. Bütün evrenin sadece üç nesneden-bir kere bir, bir çember bir ve bir üçgen birden-oluştuğunu söyleyelim. Bunlar ister şeyler ister olaylar olarak düşünülsün, Tanrı bu nesnelerin toplamı değildir...

RV.: Tüm tanrıçılığın savunduğu gibi...

W.: Evet; Tanrı, bu nesnelerin toplamı değildir, çünkü siz bu nesneleri yok etseniz bile tanrı hala daha vardır. Bu nedenle, Tanrı'yı herbir şeyin vasıflarından herhangi birisi olarak betimleyemezsiniz. -tanrı yuvarlak, kare, üçgen değildir. Ve en önemli tanrı birçok ayrı olarak bir şey değildir. Tanrı dinamik bir şey, holistik bir şey ya da örtülü bir şey değildir.

RV: Hatırladığımız kadarıyla bu betimleyici değil metaforik bir açıklamadır. Tanrı birçok şey arasında bir şey ya da birçok şeyin dinamik etkileşimi değildir- Tanrı herbir şeyin ya da olayın ya da sürecin koşulu, doğası, oluşu ya da gerçekliğidir. O, onların herhangi birinden ayrı olmak değildir. Dünya ile özdeştir, ama ona özdeş değildir.

W.: Önceden mutlağın dünyadan önce olduğunu ama onun için öteki olmadığını söylemenizin nedeni bu muydu?

RV: Evet. Bu tathata ya da oluş öğretisidir -Eckhart buna herbir olayın olması derdi: Taoistler tzujan, herbir nesnenin öyle- oluşu derler: o aynı zamanda hem Budizm'de Dharma'nın hem Vedanta'da sahaj'ın anlamına çok yakındır. Esasında advita ya da ikici -olmayış ve shunyata ya da nitelendiriemezlik öğretileriyle birleşen oluş öğretisi, terminolo-

• ji tâbii ki, farklı olsa da, bütün mistik geleneklerin en temel, en esas başlangıç noktasını oluşturur.

W.: Ve bilim ve mistisizm pek çok yeni -çağ açıklamasıyla bir yana atıldıkları görülen bu temeller miydi?

RV: Sanırım öyle, evet. Açıkça yazar, modern bilimin belirli nesnelerin, gerçekten de statik şeyler değil süreçler ya da çemberler değil üçgenler olduğunu ve tipki fizigin dediği gibi, yaşasın Tanrı üçgendir demek istiyor. Tao şeyleri içerir ve olayları içerir ama ikisiyle de nitelendirilemez. Onlardan farklı değildir ama ikisiyle de tanımlanabilir değildir.

RV: Frekans alanı gerçekten de görünürdeki alandan farklı bir alan olduğu için, bunların sadece farklı iki alan olduklarını ve dolayısıyla birinin ötekinin mistik oluşu olmayacağına da söyleyebilir miydiniz?

W.: Evet, bir diğer önemli nokta da bu olurdu. Frekans alanı basitçe diğerleri arasında bir alandır, ikincisi olmayan bir alan değildir. Onun daha önce böyle olduğunu düşünmemiştüm, ama şu doğrudur. Lütfen frekans alanının varolduğunu düşündüğümü söylememe, ama bunun hiç de mistik olaylarla ya da gerçek bir aşıkın -içkin zeminle ilgisi olmadığını dürüstçe düşündüğümü söylememe izin verin; ve siz bunun bir diğer ve çok temel nedenini basitçe vermiştiniz.

RV: Şimdi bilgi kuramı kavramına geçip geçemeyeceğimizi merak ediyorum, çünkü önceden evrimsel hiyerarşinin aynı zamanda bir bilgi hiyerarşisi olduğunu da söylemiştiniz. Açıbilir misiniz?

W.: Büyük Zincir'in herbir düzeyi Whitehead'in söyleyebileceği gibi bir kavrayış düzeyidir. Herbir düzey çevresini kavrar, ya da her nasilsa ona temas eder ya da tanır. Önce de söylediğimiz gibi, herbir düzey mutlak bilincin aşağıya inen versiyonudur. Esasında basit üç-düzeyli vücut, zihin ve tin hiyerarşisini kullanırsak, o zaman vücut gözü, aklın gözü ve tefekkürün gözü demişlerdi. Aristotales bile bu alanların

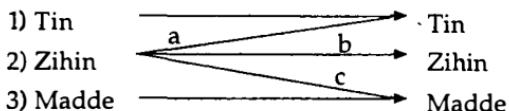
mükemmelce bilincindeydi -onlara techne,praxis (ya da phronesis ve theoria demişti).

RV: Ve bunlar hiyerarşik mi?

W.: Evet. Nasıl aklın gözü vücudun gözünü aşar ama içerirse, tefekkürün gözü de aklın gözünü aşar ama içerir.

RV: Bildiğimiz kadariyla bilim tüm bu üç alanı kapsaya-
cak kadar genişletilebilir mi? Yüksek bir varlık bilimimiz ola-
bilir mi? Yeni paradigma olabilir diyor.

W.: Sanırım, bilimden ne kastettiğinize bağlı? Şu şekilde bakın: En azından üç bilme tarzına duyusal, simgesel ve tefekkürsel-sahibiz. Bu tarzlar fizik vücuda, zihne ve tine denk düşerler. Bu yeterince basit, ama sözgelimi, zihnin sadece kendi düzeyine değil, ama öteki iki düzeye de baktığını kavradığınızda biraz daha karmaşık bir hal alır ve herbir durumda farklı bir bilgi tipine varırsınız. Burada onu şöyle gösterebilirim:

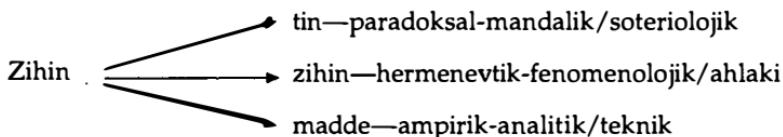
RV: Dolayısıyla üç temel bilgi tarzı ve alanımız var: fizik-
sel-duyumsal, zihinsel ve tinsel. (bunlar 1,2 ve 3 olarak
numaralandı). Ve sonra, zihinsel tarzın içersinde ne var, üç
alt dizi mi?

W.: Alt dizi duyarlı. (Bunlar a,b,c harfleriyle gösterildi)

RV: Zihinsel tarz kendi nesnesi olarak üç alanın hangisine
bağlı olacak?

W.: Evet. Gözde ortodoks filozofu olan Jürgen Haber-
mas'ı izleyerek, üç zihinsel altdiziyi şöyle nitelendirebiliriz.
Zihin kendisini duyumsalbilgi ile sınırlandırdığında bu tarza

ampirik-analitik denir ve ilgisi tekniktir. Zihin öteki zihinlerle birlikte çalıştığında, tarz hermeneutik*, göründübilimsel, akıcı ve tarihselcidir. Ve ilgisi pratik ya da ahlakidir. Şimdi, Habermas'ın doğrudan doğruya kapsamına almadığı mistik görüşü de deliyor ve zihin tinsel alanı tanıtmaya çalıştığında, onun tarzının paradoksal ya da radikal bir biçimde diyalektik ve ilgisinin soteriolojik* olduğunu söylüyoruz. Burada onu şekilde gösteriyorum:

RV: Hermeneutik kesinlikle nedir?

W.: Yorumlama ve simgesel anlamlandırma çalışması. Gadamer ya da Ricouer gibi gelişmiş filozofların ellerinde, o gerçekten genel olarak zihniyet, ya da simgesel amaçlılık ve anlamlandırma ve değer anlamına gelmeye başlamıştır. Bakınız, ampirik-analitik çalışmaların çok sınırlı-duyumsal alana göre, aslında, sınırlı-oluşunun nedeni, onların zihinsel üretimlerin doğasını ya da anlamını bile açığa çıkaramayışlardır. Sözelimi Macbeth'in anlamını ya da değerin anlamını, yaşamınızı anlamını, açığa çıkaracak hiçbir ampirik test yoktur. Anlamlandırma zihinsel bir üretimdir ve sadece yorumlama ya da Heidegger'in dediği hermaneutik çevrim ile belirlenebilir.

RV: İnsanların çoğu ampirik-analitik ile ne kastettiğinizi anlar. Üçüncü alt diziyi, paradoksal yorumlayabilir misiniz?

W.: Fikir basitçe şöyle: Zihin mutlak hakkında usullama yapmaya kalkışlığında, kesinlikle tartışmakta olduğumuz nedenlerle, zorunlu olarak paradokslar yaratacaktır. Bu tarzda akıl yürütüldüğünde, ona paradoksal deriz. Ayrıca,

"mandalik aklın" kullanıldığını da duydum ve bu hoşuma gitti. İkisi de güzel.

RV: Şimdi diyorsunuzki, paradoksal akıl tefekkür değildir ama onu kullanılır kilar, doğru mu?

W.: Evet, kesinlikle. Bu noktalardan ikisi de vurgulanmalı. Birincisi -Tao Tin ya da Buda Doğa hakkında düşünmeye ya da yazmaya çalışmanızdan çıkan-paradoksal ya da mandalik aklın bizzat tin olmadığıdır, o per se zini de açığa çıkarmaz. Burada, tüm beş tarzı şöyle sıralamama izin verin:

No: 5 basit duyumsal-maddi algıdır. No.4 ampirik-analitik zihinsel bilgi ya da zihnin duyumsal-maddi dünyalarındaki bilgisidir. No.3 hermaneutik ve içebakışsal ve göründüsel bilgidir ya da zihnin zihinlarındaki bilgisidir. No.2 paradoksal ya da mandalik akıl ya da zihnin tin hakkında düşünme çabasıdır. No.1 tinin, tinlarındaki doğrudan dolayımlanmış ve simgesel olmayan, sezgisel ve tefekküre dayalı bilgisidir.

RV: Ve sizin ilk sorunuz, no.2'nin no.1 ile karıştırılmaması gerektiği.

W.: Evet ve bu son derece temel bir sorun. Radikal tinsel dönüşüm ya da kendi örneğinizde tefekkür gözünün doğrudan açılması dışında, tini doğrudan anlamanın bir yolu. Bütün gün Tao hakkında okur, düşünür ve yazarsınız, ama bunların hiçbiri Tao değildir. Hiçbir zihinsel teori Brahman'a bile yakın değildir.

*hermaneutik: yorumsama. İnsan tarihselliği içinde, felsefi açıdan kendini anlama yöntemi. (Dilthey)s. İnsanın varoluşuna yönelik felsefe yoluyla açıklanması ve yorumlanması yöntemi (örn. Heideger'in varoluş fels) [ç.n.]

** soteriolojik: isa yoluyla kurtuluş öğretisine ilişkin bir teoloji dalı. [ç.n.]

RV: Eğer Tao hakkında akıl yürütürseniz, sadece paradokslar yaratacağınızdan, bir tutumu ötekinin üstüne

yerleştirmenin yolu yoktur. Tao'nun dinamik akış olduğunu söyleyemezsiniz demek istiyorum; çünkü bu paradoksun içindeki bir ikiciliğin yarısıdır.

W.: Doğru. Hem Nagurjana hem Kant'ın açıkça belirtmiş oldukları gibi, kendinizle çelişkiye düşmeden bunu söyleye- mezsiniz.

RV: Bu sorunu ileri sürmüş olduğumdan emin değilim.

W.: Peki, diyelim ki, Tao'nun sürekli değiştigini, hiçbir şeyin kalıcı olmadığını, herşeyin değiştigini söylüyorsunuz. Bu kendi içinde bir çelişkidir, çünkü açıkça herşeyin değiştiği olsusu dışında herşeyin değiştigini iddia ediyorsunuz ki, bu nedenle bu sürekli bir olgu olmalı. Çelişki. İşe yaramaz. Eğer gerçekliğin göreli, dinamik, bir vb. olduğunu iddia etseydiniz birşey olurdu.

RV: Dolayısıyla Tao sürekli ve süreksiz mi?

W.: Veya değil ya da Nagurjana'nın dediği gibi hatta hiç - bile- değil. Ama sorunu anlıyorsunuz- mutlağı kavramaya çalışığında akıl paradoksal açıklamalar yaratıyor.

RV: Ama sizin ikinci noktanız, bu tip bir aklın belirli bazı yararları bulunduğu değil miydi?

W.: Kesinlikle öyle, mandalik aklı edimsel sezgi ve tefekkürle birbirine karıştırmadığımız sürece. Onun yaralarından biri, diğer zihinlere Tanrı'nın neye benzeyeabileceğini ima etmektir. Her zaman, onu tinsel sezgi ile karıştırmanın eşigine gelmiş olmasına karşılık, Hegel bu tür bir diyalektik aklı büyük bir etkinlikle kullanmıştı. Nagarjuna tarafından büyük bir beceri ile kullanılmış olan bir başka amaç, diyalektiği aklın kendisini ortadan kaldırmak ve böylece edimsel gerçek tefekküre ya da prajna'ya yol açmak için kullanmaktadır.

RV: Nasıl kesinlikle?

W.: Nagarjuna mutlağı nitelendirmek isteyen bir rakiple karşı karşıya gelebilirdi -brahmanlar tanrılarının mutlak varlık,

bazı nihilist Budacılar tükeniş, ötekiler örüntü- olduğunu ileri sürdüler, başkaları onun tekçi ya da bütünleştirici ve vb. olduğunu söylediler.

RV: Tümü de kısmi ve ikici?

W.: Evet ve Nagarjuna bu noktayı, rakibin mantığının kendi kendisiyle çelişeceği noktada kendi kendisine çevirerek gösterecekti. Bakınız, bir bütün olarak gerçeklik hakkında bir açıklama yapmaya çalışıyorsunuz, o zaman açıklamamız o gerçekliğin bir parçası olur, kendisini tutmaya çalışan bir el ya da kendisini tutmaya çalışan bir dil gibi. Ya sonsuz bir geri çekilmeye ya da gürültülü bir çelişkiye varırsınız. Aklın tini kavrama çabalarını sona erdirmek için Nagarjuna aklın içindeki bu ayrılmaz sınırları kullanabilirdi, o noktada, bu şey dikkatlice yapılrsa, edimsel tefekkürsel içgörüye daha açık olursunuz- zihin sadece kapanır ve bu düşüncelerin arasındaki aralıkta, prajna doğar, ya da en azından doğabilir. Ama gerçeklik ortadan kalkar kalkmaz, o varlık da, varlık olmayan da değildir, ne ikisi ne hiçbiridir- bunlar Nagurjuna'nın dört kategorisiydi ve bunlar Buda'nın özgün "iade edilemezlerine" dayalıdır. Gerçeklik ne olursa olsun, o yalnızca ve yalnızca "satori" üzerinden "görünür" ya da edimsel tefekkürsel içgörü yoluyla "anlaşılır".

RV: Eğer neyin 'anlaşıldığı' ni ifade etmeye çalışırsanız sadece paradoks yaratırsınız...

W.: Evet, ama beceriyle kullanılan bu paradokslar, "upaya" olarak mandalik aklı oluşturur -ve bunun yaralarından bir tanesidir.

RV: Bilim, bir yüksek bilim hakkında konuşuyorduk.

W.: Peki, söylediğim gibi, bu sizin bilimle ne kastettiğinize bağlı. Bilimle dikkatli bilgiyi kastediyorsanız, o zaman

tüm alanlar bilimsel olabilir. Ama bilim gerçekten, bir çeşit teori oluşturmak ve sonra o teoriyi kanıtın karşısında denetlemek demek, ya da en azından biz bununla birleştiririz. Bunun dışında bilimi, tanımlayabileceğimizi gerçekten sanmıyorum.

RV: Ve bir teori zihinsel bir üretim?

W.: Evet. Duyumsal tarzın- no 5- kendisi teoriler oluşturmaz çünkü o önsimgeseldir. Ve tinsel tarz -no1-kendisi teoriler oluşturmaz çünkü o simge ötesidir: Onun gerçek işleyişini dolaysız ve kavramsal olmayan içgörüdür.

RV: Dolayısıyla bu teorik faaliyeti üç zihinsel alt diziyle sınırlandırır.

W.: Faaliyetin kendisi, evet. Teoriler bizzat öteki alanların, bizzat oluşturmayan alanları açıklayabilse de, teorileri oluşturanlar ancak zihinsel tarzlardır. Tabii ki, bilim bildiğimiz gibi, fiziksel alana yönelik teoridir. Yani o empirik-analitik teoridir, ya da tarz no 4'dür. Zihin nesnel biyo-maddi dünyanın bir teori-haritasını çıkarır, çoğunuyla o dünyayı denetlenen yollarla değiştirerek onu dikkatlice araştırır ve sonra haritayı ona uydurur. İyi bir harita bir model olan ve hiçbir zaman yanlışlanmayan bir model, bir yasa olur.

RV: Sorun bilimin tarz no 3'e ya da hatta tarz no 2'ye yükselp yükselemeyeceğidir.

W.: Dolayısıyla no.3 ile, ya da görüngübilimsel psikoloji ya da tarihsel-hermeneutik araştırma ile başlayalım. Eğer bilim -bir an için bu sözcüğü geniş bir anlamda kullanarak tarz no 3'e yükselenipse, empirik-analitik yöntem-bilimin o düzeye yükselemeyeceğini hemen hemen belirtmeliyiz ve işte bu büyük bir sorundur. Özel empirik-analitik tarzı doğru biçimde geride bırakırsak, o zaman zihinsel alanın ya da tarz no 3'ün sözde "yeni bilim"i, uzun bir süreden beri

görüngübilim adı altında ortalarda dolanagelir ve sanırım "yeni ve yüksek" bilim insanların sadece alana paldır küldür girmeleri ve doğru yaptıklarını iddia etmelerinin büyük bir küstahlik olduğunu düşünüyorum. Bununla birlikte, eğer ampirik-analitik yöntemlerini de beraberinde getirirlerse, o zaman basitçe kılık değiştirmiş indirgemecileremdir.

RV: Öyleyse hiçbir durumda yüksek bilim diye bir şey yok mu?

W.: Sözcüğü felaket bir biçimde uzatmadıktan sonra -ve bunu yapmakta tamamen özgürsünüz- şu anda böyle bir şey görmüyorum. Öyleyse dikkat etmek zorunda olacağınız şey "bilim" sözcüğünü degersizleştirmemek. Bakınız, eğer onu bütün alanlara uygulamaya başlarsanız- 'Elimizde bir görüngübilim bilimi, bir hermeneutik bilimi, bir ampirik bilim ve bir tefekkür ya da din bilimi olacak" -iyi de, terim tüm anlamını yitirecek bilim sözcüğü bir değişmez olarak ve böylece bütün denklemlerden çıkacak ve sonra çeşitli bilgi kavramlarını oluşturmaya çalıştığımız başlangıç noktasına geri gideceğiz.

RV: Dolayısıyla tarz no 1 ve no 2 bizzat teorik modeller degiller...

W.: Onlar, teorik modların konusu olabilirler ama kendi-leri teorik modlar degillerdir. Biri zihinötesidir, öteki zihinaltıdır.

RV: Tarz no 4 kesinlikle teoriktir ya da olabilir ve bu ampirik-analitik araçlarla denetlenir...

W.: Evet, ve bu ortodoks bilimidir.

RV: Mod no 3'de teoriye ne diyorsunuz?

W.: Bu görüngübilimsel felsefi, içebakış psikolojisi, öznelerarası iletişim, yorumlama, değer sistemleri ve vb. Bu

mod, öznel ve özneler arası dünyanın neye benzediğine ilişkin teoriler veya haritalar oluşturur.

RV: Ama o teoriler ampirik-analitik araçlarla denetlenmemiş durumda çünkü onlar duyumsal işaretlerdir.

W.: Doğru onlar hermeneutik işlemler, yorumlama, benzer görüşten yorumcuların oluşturduğu topluluklar, doğrudan görüngübilimsel kavrayış ve vb. tarafından denetlenmişlerdir.

RV: Bir örnek verebilir miydiniz? Sizin ve benim şu anda yapıyor olduğumuz şey. Anlam, simgesel anlam değiş tokusu yapıyor ve yorumsal anlayışa varıyoruz. "Bununla neyi kastediyorsunuz? -biliyorsun, anlamı. Bu ampirik bakımdan indirgenebilir bir olay değil ve fizik, kimya ya da biyoloji ile açıklanamaz. Hamlet elektronlardan oluşmuştur; üzerine yazılı olduğu kağıda indirgendiğinde basitçe yok olacak olan simgesel anlam birimlerinden oluşmuştur. Ama sanırım klasik örnek Freud'dur. Sosyo-biyolojik indirgemeciliğe yönelik şahlanmış girişimleriyle birlikte-ve görüngübilimsel idi, onun bize hala söyleyeceği çok şey olduğunu düşünmemin nedeni ve pek çok yapısalının içgörü yüzünden ona dönüşünün nedeni de budur işte. Şimdi, Lacan'ın Avrupa'nın en başta gelen psikoloji düşüncüsü olduğu söyleniyor ve Lacan iki şeydir: Levi-Strauss çizgisinde bir yapısalçı ve parlak bir Freud'cu. Esasında Freud'un yöntembilimi temelde hastasının sözcük ve simge yaratımını gözlemlemek ve sonra bu simgelerin gerçekte ne anlama gelebileceğini anlamaya çalışması. Onun varsayıımı söyleydi; sözgelimi bir rüya iki düzeye ortaya çıkmalı, çünkü hasta fiilen rüyanın aktörüdür- rüya onun rüyasıdır- ama hasta ya bunun anlamını kavramadığını itiraf eder ya da edilgen bir tanık olarak rüyadan zarar görür. Başka bir

deyişle, rüya iki metinden, bir görünür metin ve bir gizli metindir. Dolayısıyla, analistin işinin bir bölümü bu gizli metni bulmak, onu deşifre etmek ve hastaya yorumlamaktır. Bu bir Mısır hiyeroglifini bulmak gibidir ve salt duyumsal bir kanıtnın burada faydası olmaz, çünkü ilgilendiğiniz şey, öznel simge dizilerinin bir anlam, amaç değer, arzu ve vb. dünyası yaratmak için birbirlerinin üzerinde akıp gittikleridir. O kesinlikle bir Rosch lekesi -gözlenen leke sabit ve belirlidir; sadece tek bir biçimde düzenlenmiş epeyce mürekkepten oluşmuştur- gibidir. Ama bu lekeye bağlanan simgesel anlamlar çok sayıdadır ve hiç de ampirizm tarafından belirlenmezler. Dolayısıyla, Freud'un tekniği, gizli metinleri açığa çıkarmak için linguistik diyaloğu kullanmak, sonra gözlenmiş semptomların anlamını hastaya daha şeffaf olarak göstermek için bu metinleri çevirmek ya da yorumlamaktır. Tedavi etkisine yardım eden önceden bulanıklığın olmuş olduğu yerdeki bu şeffaflıktır. Başka bir deyişle, yorumlama içgörü ya da kavrayışa götürür. Sürekli Freud psikolojik olanın çeşitli harita ya da teorilerini, salt davranışçılık gibi ampirik olarak test edilemeyen ama içbakışsal yorumlanmanın disiplinine devam etmeyi arzulayanlarca test edilebilir olan teorileri yaratabilmişti. Onun harita ve teorilerinin bir çوغunu zayıflatın Freud'un indirimciliği, kaygı vericidir ama bu onun yöntembiliminin hatası değildir. Bu salt, saçmaliğin ya içinde ya da dışında olma sorunudur.

RV:Dolayısıyla, mod no 3 teorik olabilir, çünkü o da kendi düzeyinin harita ve modellerini oluşturur ve kullanır.

W.: Evet, ama onu doğrulama testi ampirik değil, hermeneutiktir. Ya da duyumsal değil akılçi-görüngübilimseldir. Ya da fiziksel değil, linguistiktir. Dilerseniz buna bilim deyin: Böyle diyenlerin niçin ve ne yaptıkları konusun-

da son derece belirsiz kaldıklarına gerçekten inanıyorum.

RV: Ya mod no 2 Bu paradoksal-teorik olabilir mi o?

W.: Sanırım ama daha gevşek bir anlamda teori. Dediğim gibi, dikkatli olduğumuz sürece paradoksal aklın yararları vardır. Bu anlamda teori, onları henüz görmemiş olanların yardımıyla ve aynı zamanda genel bilgi amaçlarıyla yüksek ve aşıkın alanların haritalarını oluşturmayı ya da karteograflerini gerektirebilir. Adeta mandalik haritaları.

RV: O haritaları denetleyebilir misiniz?

W.: Evet, ama sadece fiilen tinsel alana dönüştürerek ya da mod no1'i ayırd ederek. Onları kesinlikle ampirik ya da hermeneuitik işlemler kullanarak doğrulayamazsınız.

RV: Ama bu haritalar da paradoksal olmaz mıydı?

W.: Evet, kesinlikle. O kimi zaten bu biçimde ortaya çıkmaz, çünkü herbir sistem, yalnız tutarlılık için, çoğunlukla paradoksun sadece bir yüzünü alır. İşte Budistler en yüksek düzeye Boşluk, Hindular Varlık derler, Taoistler sürekli -değşim ve Hristiyanlar ebedi olduğunu öne sürerler. Hepsi de doğru ya da yanlış; ne farkeder ki. Bu paradoksaldır. Görüyorsunuzki, paradoks basitçe ikici olmayış zihinsel düzeye bakış tarzıdır. Tinin kendisi paradoksal değildir; hiç nitelendirilemez. Ama zihin onun hakkında düşünmeye başladığında, o zaman ikici olmayış hiçbirisi kendi başına tamamlanmış olmadığı için her ikisi de eşit derecede makul olduğu gösterilebilecek çelişki içindeki iki karşıt olarak açığa çıkarlar. Bu nedenle yapabileceğimiz en iyi şey ya ikiliğin her iki yüzünü de onaylamak ya da her ikisini de yadsımatır. İlki size paradoksu; ikincisi çift olumsuzu verir. Paradoksa daha iyi uygulanmasına rağmen her ikisini de kapsaması için mandalik aklı kullanıyorum. Ama benim için sorun hiçbirisini mod no1 ya da gerçek tefekkür ile birbirine karıştırmamaktır.

RV: Bunun iyi anlaşıldığından emin olmak isterim. Beş bilme modu var.

W.: En azından beş; hatırla sadece basitleştirilmiş üç-düzenli hiyerarşi ile iş görüyoruz.

RV: Tamam, en azından beş. Bu beşin içinden sadece üç-üç zihinsel altdizi-Teorik bilgide gerekli.

W.: Evet.

RV: Bu üçten, biri empirik, biri görüngübilimsel ve biri mandaliktir.

W.: Evet.

RV: Ve bilim, bilimsel yöntem temelde, empirik-analitik modda teori ile bağlantılıdır.

W.: Bence, evet. Dilerseniz bilimi genişletebilirsiniz ama yapabileceğiniz tek şey zaten bütünüyle kurulmuş disiplin ve işlemlere varmaktır. İnsanlar fiziği genişletmekten söz ediyorlar; oysa fiziği genişlettiğinizde, karşınıza çıkacak tek şey biyolojidir ve bunun ötesinde, görüngübilimsel psikoloji ve kavramsal felsefe ve vb.dir. Ama o zaman da, o fizik olmaktan çıkar değil mi? - boş bir anlam dışında. Ama gerçekten de, dürüstçe sizin "bilim" sözcüğünüzü nasıl kullandığınızı umursamadığımı vurgulamak istiyorum. Sadece, duyumsal-devimsel, empirik-analitik, hermeneutik-tarihselci, tefekkürsel ve vb. gibi gerçek bilgi yapılarıyla ilgileniyorum. Bu yapılar en belirgin bir biçimde farklıdır; diğerlerinin rollerini gaspetmezler; herbirisи kendi yeri ve işlevine sahiptir. "Bilim" sözcüğünü o listenin neresine asacağınız hiç te o listeyi değiştirmez ve beni ilgilendiren de bu listedir işte. Biricik kaygım, kafalarında çok sık bu modlardan birisi, çoğunlukla empirik olan ve bu modu tüm diğerlerinin karşısında genişletmek isteyen "yeni ve yüksek bilim"in savunucularıdır. Bu hiyerarşinin yok edilmesine götüren, eşit gölgelerin yanlışlığını gerektiren, tümtanrıcılığı sunan indirgemecilikle sonuçlanır. Dolayısıyla bilimi iste-

diğiniz gibi kullanın ama önce lütfen terimle neyi kastettiğinizi söyleyin, yöntembiliminizi verin, onu diğer tarz ve disiplinlerden ayırin, işte o zaman ne olduğunu görürüz. Sanırım ne yapmak gerektiği konusunda Willis Hauman iyi bir örnek. Sürekli yüksek bilim der durur, önerilen yöntemleri ve hedeflerini açıklar ve onun gerçekten de esasında tamamen psikoloji ile görüngübilim olduğunu açıkça gösterir.

RV: Ampirik bilimin, zihinsel-öznel ya da transandalal gibi yüksek alanlara uygulanabilirliği- ya da uygulanamazlığı-kavramı-ampirik olan-beyin fizyolojisi araştırması bize zihin ve işleyişlerine ilişkin olarak bir şey söylemez mi?

W.: Evet, elbette. Beyin araştırması son derece heyecan verici ve önemli ama sanırım aynı zamanda da çok sınırlı.

RV: Ne anlamda?

W.: Pekala, konu üzerinde Freud'un düşüncelerini alalım. Son kitabında beyin ve bilinç arasındaki her bağlantıyı ortaya çıkarabilsek bile, o zaman-bu onun kendi sözleridir- "bu en fazla bilinç sürelerinin tam bir lokalizasyonuna uygun olabilir ve onları anlama konusunda bize bir yardım dokunmazdı" diyerek bunu çok açık bir biçimde dile getirmiştir. Söylediğim gibi-ve neredeyse herkesin son zamanlarda keşfettiği gibi-Freud öncelikle hermeneutik-yorumlama ve anlamlandırma ve simgesel söylemle-ilgiliydi.

RV: Onun ilk önemli kitabı Düşlerin Yorumu idi.

W.: Evet. Eğer rüyayı lokalize edebilsek bile, diyelim sağ yarıkürede -ve onun kimyasal bileşenlerini betimleyebilsek bile, daha anlamını bilemeyez. Bu anlam sadece hermeneutik çemberde, sadece hayat hikayemde ve onun amaçlarında keşfedilebilirdir.

RV: Mod no 3 ve no 4 değil.

W.: Evet. Ve bu işgörü şimdi ampirik-olmayan, indirgemeçi olmayan ve biyolojik olmayan psikolojide tam bir röne-

sansa yol açıyor. İşte kişilerarası ya da nesne ilişkileri teorisyenlerin-Sullivan, Guntrip, Fairbairn, Jacobson, Erik Erikson. İşte Linguistler ve yapısalcılar-Lacan, Roy Schafer, Ricoeur. Enformasyon teorisyenleri-en ünlüsü Bateson. Bunların tümü simgesel transfer ya da hermeneutik ve onun devrimcileştiren psikolojisiyle ilişkilidirler.

RV: Diyelim patoloji açısından kısa bir örnek verebilir misiniz?

W.: Elbette. ilk başta semptomlar enerjetik ya da biyolojik açıdan kavranırdı. İlkel benlik (id) buradan bastırır, benlik (ego) geri iter, uzlaşma bir semptom biçiminde bir karşılayıcı doygunluktur. Gölge, ya da kişisel bilinçdışı kuvvetlerin bir ürünüydü. Çok termodinamik. Şimdi biyoenerjetiğin de karmaşık olduğunu yadsımadan yeni anlayış basitçe özün bir öykü ya da tarihçe olduğu kadar şimdiki biyofiziksel olay olmadığını gösteriyor. Öz esasında zihinsel öz, linguistik bir yapı, tarihin bir yaratısı ve tarihi bir yaratıcısıdır. O iletişim ya da diyalog yoluyla yaşar, anlam birimlerinden ya da simgelerden oluşmuştur ve bir zaman ya da tarih seyrinde varlığını sürdürür. O bir öyküdür; bir metindir. Nasıl, sözge-limi Savaş ve Barış'ı anlamanın biricik yolu iyi bir çeviri ise, bir metni anlamanın biricik yolu da iyi bir çevirdir. O gerçekten ne anlama geliyor bakınız. Hayatın anlamı ne? Nereye gidiyor? Neden bunu yapıyorum? Bunun benim için değeri ne? Ve bu hermeneutiktir?

RV: Ya patoloji?

W.: Patoloji kötü çeviri, ya da belki yanlış çeviri ile ilgilidir. Ve gölge artık bilinçdışı kuvvetlerin yatağı değildir, o yanlış çevirinin yatağıdır. Bir anlamda gölge gizli bir metin ya da altmetindir ve dolayısıyla anımları bizi şaşırtan yazılar yazar-insan. "Bunu neden yaptığımı bilmiyorum, ne anlama geldiğini merak ediyorum" dediği zamandaki gibi, kötü hermeneutik ya da yetersiz hermeneutik. Gölge

gizlice yazdığınız bir metin, yazdığınızı kabul etmeyi reddetiğiniz bir metindir.

RV: Ve ya terapi?

W.: Sizin kendi yaşam metninizin, kendi özünüzün yazarlığını ya da sorumluluğunu üstlenme ya da yeniden üstlenme sürecidir.

RV: Ve bunların hiçbir ampirik ya da psikiyatrik terimlerle kolayca açıklanabilir değildir.

W.: Hermeneutik? Hayır. Ama üzerinde durduğum sistemin hem vücudun 'prana'sının ya da duygusal-cinsel dağılımların biyoenerjetiğini hem daha basit 'biyoenerjetik hisleri aşan ama içeren zihinsel anlam birimlerinin yararları olduğunu da eklemeliyim. İkisi de önemli, ama hermeneute çok daha önemli. Önceden verdığım yedi katmanlı şemada, diyet ve egzersiz temelde düzey 1 ile ilgili; biyoenerjetik ve duygusal-cinsel duyguya yatırımı düzey 2 ile ilgili; ve hermenetik ve simgesel yorumlama düzey 3 ve kısmen 4 ile ilgili. Bunların hiçbirisi bir tarafa atılamaz. Saf hermeneutik sorunu, ilkel benliğin salt dil olduğunu söylemeleridir ki bu saçmadır. Birini ötekine indirmeye çalışmak hiç de yararlı değildir. İkisi de hiyerarşinin içinde yer sahibidirler.

RV: Ve dolayısıyla, hiçbir temeli olmadan ampirik fizyoloji zihinsel hermeneutikin kavranması için kullanışlı mı?

W.: Hayır, hayır, bu tersine indirmeciliktir; bunu söylemedim. Hiyerarşinin her bir düzeyi için söylemiş olduğum gibi, hermeneutik fizyolojinin etkilerini aşar ama içine alır. Dolayısıyla fizyolojinin etkileri de, en iyi sonsuzlaşma teorisi açısından anlaşılabilir sanırım.

RV: Hangisi?

W.: Eğer evrimin her aşamasına bakarsan, bulacağın şeybu çoğu kez ortaya konmuştur. Herbir yüksek aşamanın küçük bileşenlere göre sinerjistik olduğu onları içine aldığı ama onlardan fazla olduğudur.

RV: Bu "aşar ama içine alınır" denilen şey mi?

W: Evet, aynı fikir; sinerji aynı fikirdir. Cansız maddeyi belirli karmaşık yollarla bir araya getirdiğinde onun parçalarının toplamından fazla bir şey yaratırsın. Hayat ya da prana yaratırsın. Hayat maddeye göre sinerjistiktir. Ve maddeye indirgenemez ya da tamamen onunla açıklanamaz. Aynı şekilde, pranayı bazı karmaşık yollarla biraraya getirmek ve semboller doğmaya başlamıştır. Ama, nasıl ki biyoloji kayalarla açıklanamıyorsa, simgeler -ya da psikoloji- hayatla -ya da biyoloji ile- açıklanamaz. Herbirisi kendi önceline göre sinerjistiktir. Şimdi, sinerjinin karşıtı soysuzlaşmadır. Eğer A,B'ye göre soysuzlaşırsa, o zaman B'nin iki ya da daha fazla hali, A'nın tek bir halinin tepesinde sürer. Örneğin, eğer bir telefon görüşmesi yaparsanız, o zaman belirli miktardaki bir elektrik enerjisi hatlardan aktarılır. Ama aynı zamanda hatlardan enformasyon da aktarılır ve salt onu besleyen enerji miktarı temelinde aktarılıyor olan enformasyonun miktarını, tipini ya da niteliğini söylemeyemezsiniz. Örneğin, aynı enerji miktarıyla -diyelim, 100 kilovat ya da her neyse- "Alo, nasılsın?" da diyebilirsin, "zizi lollup tud" da. İkincisi salt gürültü iken, ilki enformasyon taşıır. Birkaç farklı hal ya da enformasyon transferi aynı enerji değiştokuşu halinde devam ettirilebilir. Bu durumda, enerji enformasyona oranla soysuzlaşmıştır.

RV: Ve bu evrimin bütün aşamalarında ortaya çıkar?

W.: Evet, hiyerarşinin her düzeyinde. Gerçekten de, o basit bir kavramdır; sinerjinin tam karşısıdır.

RV: Ve ilişkinin beyin ve zihinde olduğunu görüyorsunuz?

W.: Bunun kesinlikle olası bir açıklama olduğunu sanıyorum. Beyin zihinsel süreçler için temelde biyofiziksel alttabakadır. Aynı zamanda, tinsel süreçlerin ya doğrudan ya da zihin aracılığıyla ayak izlerini biyofiziksel alttabakada bırakabileceklerini de düşünebiliriz. Ama hiçbir durumda,

zihin ya da tin beyne indirgenemez ya da bütünüyle salt beyin fizyolojisi ile açıklanamaz. Rorschach lekesi yine de güzel bir benzetmedir: Tek bir fiziksel altabaka, gerçek mürekkep lekesi vardır, ama birkaç farklı zihinsel yorumu destekler ve yorumların sadece mürekkep olduğunu söyleyemezsiniz. Sanırım beyin ve zihin için de aynısı geçerli.

RV: Beyin zihne oranla soysuzlaşmıştır?

W.: Evet. Bu, beyin fizyolojisindeki değişikliklerin karşılık olarak, zihin değerlerindeki değişiklikler kadar anlamlı olduğu anlamına gelmez. Sözgelimi, beta beyin dalgası halinde bulunabilirim ve birbirinden son derece farklı doğruluk-değeri olan iki ardışık düşünçeye sahip olabilirim, diyelim, $2+2=4$ ve " $2+2=5$ ". EEG'de bu düşünçelerin arasındaki farklılık çok küçüktür, ama doğruluk-değeri farklılığı olağanüstüdür. Dolayısıyla fizyolojik ilişkiler (correlates) vardır ama onlar zihne göre soysuzlaşmıştır. Psikolojideki farklılıklar önermelerin doğruluk değerlerindeki farklılıklar kadar anlamlı değerlere dir. Laf arasında, önermelerin doğruluk ya da yanlışlığını hiçbir fizyolojik araşturma miktarı ile belirleyemezsiniz. Zihinsel hakikatleri doğrulamak için beyin fizyolojisinin dışına çıkmalı, mantık ve iletişimın öznelerarası çevrimine girmelisiniz; çünkü söylemiş olduğunuz gibi, zihin fizyolojiyi aşar ama içine alır. İlkinin hakikatleri bütünüyle ikincisinin hakikatlerinin içinde bulunamaz. EEG göstergelerinin hiçbir miktarı, sizin Keynes'in makroiktisat teorisini kanıtلامanıza ya da çürütmenezi yardım edemez.

RV: Ama, bu yine de beyin fizyolojisinin zihin üzerinde önemli bir etkide bulunmasını ama bu etkinin nedensel olmadığını getirir, doğru mu?

W.: Evet. Bu teori bize hala daha kesin bir beyin-zihin bağlantısı ve etkileşimini verir ama bir yanda aşırı bir ikiçiliği, diğer yanda basit tekçilik ya da özdeşliği koymaz.

Ayrıca, beynin son derece karmaşık olduğunu çünkü daha az karmaşık birşeyin mantıksal ve simgesel süreçlere biyofiziksel bir alt tabaka olarak hizmet edemeyeceğini ileri sürer. Ama, örneğin, edebiyatın hayalgücüün elektronları olduğunu söyleyen bir indirmecilikten kaçınır.

RV: Eğer beyin fizyolojisini derinden kavrarsak, dolayısıyla teorik olarak, genel halleri ve duyu durumlarını (moods) yaratabilir ve bellek kapasitesi ve vb. gibi alt tabakaları geliştirebiliriz ancak zihinde özgül düşünceler ya da fikirler üretmemeyiz.

W.: Evet. Fizyolojik halleri değiştirmek Rorčeç ilkelerini değiştirmeye benzer. Duygu durumları ve karşılıkların tüm bir yeni dizisini elde edebilirsiniz ama özgül zihinsel yorumların ya da gerçek içeriklerin tümünü kontrol edemezdiniz. Dolayısıyla, beyin hala zihin üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilirdi ama zihin üzerinde belirleyici ya da nedensel bir etkiye değil. Bu aynı zamanda "beynin tümü zihindedir ama zihnin tümü beyinde değildir" diyen Elmer ve Alyce gibi araştırmacılara oldukça uygun düşer.

RV: Bu hiyerarşi ve soysuzlaşmadır.

W.: Kesinlikle. Ama bu daha bizi zihin ve beyin arasındaki ve aynı zamanda tin ve beyin arasındaki soysuzlaşmış ilişkilerin resmedilmesi şeklindeki önemli görevle başbaşa bırakır. Beyin dalgalarının rüya görme ile ilişkisi örneğin.

RV: Soysuzlaşma nedeniyle, fizyolojik değişikliklere bakarak, bir insanın rüya gördüğünü söyleyebilirsiniz, ancak onun ne rüya gördüğünü kesinlikle söyleyemezsiniz.

W.: Evet, bu kesinlikle soysuzlaşma.

RV: Bu konunun biraz dışında, ama rüyanın içeriğini belirleyen şey ne?

W.: Peki, acele bir cevap, metin-benliğin geçmiş tarihçesinin şimdi, özellikle gizli altmetinlerinin bir okumasına

başlamasıdır. Gölge sahnededir. Ve gölgenin içeriği, onun geçmiş tarihçesi, bu kişinin bir benlik olarak kabul edildiği öyküyü ve tarihçeyi oluşturan gerçek geçmiş olaylar tarafından olduğu kadar, şimdiki fizyoloji tarafından belirlenmemiştir. Habermas'ın bu tarza hermeneutik-tarihselci demesinin nedeni budur. Ve nihayet, Freud'un semptomların tarihsel oluşumunun izini sürdürmeye çalışmak fikrine yönelişinin nedeni budur. Kişinin ne zaman saklı ya da gizli ya da suç metinleri ve öyküleri yazmaya başladığını görmesine yardım etmek kişinin gizli bir yazar yaratarak gölgeyi nasıl bastırdığını görmek için bir tarihsel yeniden-inşa yöntemini kullanmak istemişti. Gizli yazar rüyalarda ve semptomlarda açığa çıktıktan, terapistin işi, kişi onları yeniden kazanıncaya, yeniden-yaratıncaya kadar, kişiye semptomların anlamını yorumlaması için yardımcı olmaktadır-bilirsiniz, "kaygıınız gerçekte maskeli ya da gizli hiddettir." Dolayısıyla, fizyoloji bize gölgenin ne dediğini ya da ne demek istedğini söylemese bile, bize ne zaman sahneye çıkacağını söyleyebilir-ve bu olağanüstü bir öneme sahiptir. Sanırım, aynı şey, biyofiziksel altabakada rastlayabileceğimiz her türlü psiko-tinsel ilişkiler için de doğrudur. Soysuzlaşmış olsalar da bu ilişkiler çok önemlidir.

RV: Ve bu teori, yükseği alta indirmeden yüksekin alttaki ilişkilerini aramamızı sağlıyor?

W.: Benim fikrim bu, evet.

RV: Bununla ilgisi olan bir soru, Prigogine'in yapımı konusunda ne düşünüyorsunuz? O yüksek dönüşümlerin empirik bir temelini sunmuyor mu?

W.: Bence, sunmuyor, çünkü Prigogine'in yapımını "canlı sistemler ile bunların çıktıkları apaçık cansız evren arasındaki kritik aralığa köprü kurdugunu" söyleyen Marilyn Ferguson'a tamamen katılıyorum okudum.

RV: Başka bir deyişle, o temelde 7-düzenli hiyerarşide

düzey 1 ile düzey 2 arasındaki aralığa uygulanır.

W.: Öyle sanırım. O, hayatın ya da prana'nın madde aracılığıyla- ama maddeden değil doğasını sağlayan maddi altüst oluşların karmaşıklıklarını betimler. Onlar gerçekten heyecan verici denklemler ama yüksek düzeyler 3'ten 7'ye kadar sıralanan düzeyleri kolayca ya da açıkça kapsamazlar.

RV: Niçin kapsamazlar? Kuşkusuz onun genel uygulanabilirliği mi yok?

W.: Evet ama, önceden söylediğimiz gibi, hiyerarşinin bütün düzeylerinde benzer yasaların olduğu kesinlikle doğrudur. Sorun, dönüşümün bütün düzeylerle olup olması değildir çünkü olur; sorun bu denklemlerin其实 (gerçekte) yapısal organizasyonun hangi düzeyini betimlediğidir. Sanırım, bu denklemlerin simgesel enformasyon ve fizikölesi ve zihin ötesi içgörü ile değil öncelikle termodinamik enerjiler ve entropi ile ilgili olduğu konusunda oldukça iyi bir uzlaşma vardır. Savurgan termodinamik yapılar ya da düzeyler 1 ve 2 eğer biyomateryale dönüşürse en iyi temsil edici olarak görünürler. Bu nedenle, onlar genel dönüşümllerin örnekleridir ama onların arasında paradigmatic degillerdir. Onlar tek ya da örnektip değil de evrimsel dönüşümlerin bir altdizisidir. Önceden belirttiğimiz gibi, onlar yüksek düzeylerde olan dönüşümlerin aşağıya-doğu yansımaları ya da indirgemiş versiyonlarıdır ve dolayısıyla elektron ve insan iradesi nasıl "belirlenemezse" doğal olarak onların hepsinin belirli benzerlikleri bulunur. Ama tam da bu ilkenin yüksek-düzeydeki prototipini açıklayacak genel ilkenin yüksek alt-düzeyde görünümünü kullanmaya çalışmak, kaçınmak istediğim şeydir. Dolayısıyla, fizyolojik ya da tinsel dönüşüm nedeniyle değil ama bizzat dönüşüm sürecinin hiyerarşiyi en alt düzeylerine kadar aşağıya doğru genişlettigini göstermiş olması nedeniyle Prigogine'in yapının çok önemli olduğuna inanıyorum. Bekleyebileceğimiz

gibi, o son derece indirgenmiş bir biçimde aşağı çıkar ama oradadır işte.

RV: Dolayısıyla termodinamik, savurgan sistemler yüksek dönüşümlere göre soysuzlaşabilirlerdi.

W.: Evet. Beyin-zihin çakışmasına göre eğer savurgan yapılar 1 ve 2 düzeyler uygulanırlarsa onların beyin ya da zihnin biyofiziksel altabakasına uygulanabileceği ve böylece önceden tartıştığımız sınırlı ama belirli önemi taşıdığı sonucu çıkar.

RV: Ama onlar bilimsel ya da en azından ampirik olmadıkları için, yüksel tarzlardan herhangi birisini keşfetenin ve doğrulamanın yolları var mı?

W.: Evet, elbette. Tıpkı, şimdi sizinle benim yaptığımız gibi -öznelerarası yorumcular topluluğu içinde görüngübilemsel araştırma ve onun doğrulaması bulunur. -Diyelim Zen hocası ve öğrencisi arasında olduğu gibi, -öznelerarası meditörler topluluğu tarafından tefekkürsel uygulama ve onun doğrulaması vardır.

RV: Ama görüngübiliimi ve hermeneutiki bir örnek olarak, salt çeviri çok ileri derecedeki öznel bir işi hakikatlestirmez mi?

W.: Bu çevirmenler topluluğunun çapına bağlıdır. Bakınız, ampirik bilim bir olgular yığınına dayalıdır-eğer elinizde kötü olgular varsa elinizdeki kötü bilim ya da en azından kısmi bilimdir. Tam da böyle, gerçek felsefe, psikoloji ve görüngübiliim-davranışçılık ve pozitivizm değil, bunlar ampiriktir, akılçıl işler değil-büyük ölçüde çevirmenler topluluğunu niteliğine bağlıdır. İyi çevirmenler, iyi düşünürler, iyi görüngübiliimi temel alırlar. Onlar öznel alana uygulanan hakikatleri keşfederler ve bu anlamda hakikatler öznel hakikatlerdir. Ama bu salt bireysel demek değildir. Hepsinden önce, kötü bir çeviri basitçe genel öznel uzlaşmaya uygun düşmeyecektir. Nasıl kötü bir bilimsel olgu öteki

olgular tarafından reddedilirse, o da öznel ama çok gerçek ve çok yasal bir gerçeklik tarafından reddedilir. İkincisi, nasıl bir bilimsel olgu, o şekliyle bir yiğin öteki olgulara karşı test edilmek zorundaysa, hakikat olarak kabul edilmek için görüngübilimsel bir hakikat, aynı şeyleri düşünen çevirmenler topluluğu içinde test edilmelidir. O salt arzulu düşünme ve öznel zihin değildir. Hermeneutik test ampirik test kadar kesin ve talep edici değildir, ama elbette ampirik test daha kolaydır çünkü bir nesne üzerinde bir özne tarafından gerçekleştirilebilir, oysa görüngübilim bir özne tarafından diğer özneler üzerinde ya da onlarla birlikte gerçekleştirilmektedir. Çok daha zor.

RV: İndirgemeciliğe pek çok yardımcı dokunmuş olan o değil miydi? Herkes fiziğin yöntembilimsel şıklığını istiyor?

W.: Sanırım öyle. Fiziğin en basit yapısal organizasyon düzeyi üzerinde çalıştığını ve bu yüzden göreli olarak basit kolayca yeniden üretilebilir hakikatler yarattığını anlamak yerine, fiziğin yönteme sahip olduğunu düşünmek cazip geliyor.

RV: Ama bir tür ters indirgemeciliğe sokmuyor musunuz kendinizi? Demek istediğim, atomaltı dünyaya baktığımızda, o her parçasıyla biyolojik dünya ya da insanların simgesel dünyası kadar karmaşıktır.

W.: İyi de, o karmaşıktır ama yüksek düzeyler kadar karmaşık değildir; bunun basit nedeni bir insanın, diyelim, insanları içermemesidir. Böylece, elektronların bütün karmaşıkları insanların içindedir ama insanlar, aynı zamanda sadece insanları da bulunan başka karmaşıklıkları da taşırlar, suç, kaygı, düş kırkılığı, arzu.

RV: Evet, anlıyorum. Dolayısıyla akılçi-görüngübilime ve heremeneutike ve vb. eşit ya da daha fazla vurgu yüklemeliyiz?

W.: Evet, elbette, ama hermeneutik tini simgeye indirge-

mek ister. Öznelerarası çevirmenler topluluğunda, Tanrı'nın salt bir fikir, ya da sadece bir fikir olduğunu öne sürmek ister. Tefakkür uygulamasını-mod no1-kendi yöntembilimine sokmayı reddeder ve böylece özne-ötesi meditörler topluluğu tarafından Tanrı'nın bir aşkin gerçeklik olarak doğrulanabileceğini göremez.

RV: Zihinsel düzlemdede çeşitli meditör toplulukları tini farklı biçimlerde yorumlamalar bile mi?

W.: Kesinlikle. Zihin tinden söz ettiğinde ya paradoks ya da çelişkili yorumlar oluşturur. Bu olması gereken şeydir. Ama meditasyonda doğrulanan şeyin tinin belirli bir yorumu değil de tin ile doğrudan ve dolaysız bir özdeşleşimidir ve bu ara neden yoruma tabii değildir. Ne var ki, zihinsel düzeyde sadece en paradoksal olayın yorumlanması vardır ve bundan kaçınılmaz. "Gerçekte tek olan Tanrı'ya birçok derler".

RV: Modern fizikte-kuantum kaonları denilmiş olan birçok paradoks yok mu ve fiziğin her nasıl temelde gerçeklik ile, mandalik mantık ile ilgili olduğu ileri sürülmüyor mu?

W.: Evet, bu sorun birçok defa karşımıza çıktı. Ama hepinden önce kesinlikle, mutlak her zaman paradoks yaratması, paradoksun her zaman mutlağı gösterdiği anlamına gelmediği için, tamam mı? Ama bunun ötesinde kişisel düşüncem bilimin dalında birkaç hakiki paradoksun bulunduğu budur. Hatırla, gerçek bir paradoks, karşılıklı iki çelişkili ara nedenin eşzamanlı ve eşit bir biçimde olduğu bilinir. Sözelimi, eğer tam bu anda yağmur yağdığını halde benim evime yağmıyorsa, bu gerçek bir paradoks olurdu.

RV: Dalgacık. -bir durumda dalga bir başka durumda parçacık olarak hareket eden bir parçacık- konusunda ne diyorsun?

W.: İyi, işte sorun bu; bir durumda dalga ve başka bir

durumda parçacık. Belirli herhangi bir deneyde, eşzamanlı olarak aynı şekilde ve mutlak bir biçimde, hiçbir zaman tam bir dalga ve tam bir parçacık olarak hareket vermez. O karşılıklı dışlayıcı hakikatlerinde salınır ya da değişir. Ve bu tamamlayıcılıktır, gerçek bir paradoks değil.

RV: Bilim ve felsefede hakiki paradokslar yok mu?

W.: Bunu çok kesin olarak öne süremem, ama sanırım en apaçık paradoksların sıradan çelişkilere döndüğünü söylemek güvenli olur, ki bu da basitçe bir yerlerde karışık bir adım atmış olduğunuz anlamına gelir. Ampirik araştırmada, çelişkiler genellikle bir deney dizisinin doğru olmayan bir biçimde yürütüldüğünü gösterir. Çoğunlukla daha gelişmiş araştırma bunu ortadan kaldırır. Akılçi-kavramsal incelemede, bir paradoks gibi görülen şey, Russel ve Whitehead'in Principle Mathematica'da gösterdiği gibi, mantıksal tipler teorisinin çiğnenmesinden kaynaklanır. Spencer Brown tipler teorisini yeniden formüle edecek yolları öne sürmüş olmasına karşılık o hala daha son derece yararlıdır. Bateson neredeyse tüm kariyerini burada sağladı.

RV: Kabaca söylesek, nedir bu?

W.: O basitçe, bir sınıfın kendi kendisinin üyesi olmayacağıni belirtir. O, sayıyı belirli bir sınıfın benzeri tüm sınıfların sınıfı olarak tanımlama çabasından çıkmıştır. Ama fikir çok basittir: tüm sandalyelerin sınıfı bizzat bir sandalye değildir, alfabe bizzat bir harf değildir ve vb. Esasında eğer simgelerinizin mantıksal tiplemesini çiğnerseniz, o zaman bir sahte-paradoks yaratırsınız? O gerçek bir paradoks değildir. Çünkü tamamen kötü anlamsala dayalıdır. Sözgelimi, bir simge ve sözcük diyelim, sandalyeyi alır ve sonra ona alır ve sonra ona her birisi farklı bir mantıksal tipte iki anlam verir ve sonra da o sözcüğü kullanarak bir cümle kurarsınız, bir sahte-paradoks yaratabilirisiniz. "O sandalye bir sandalye değildir" diyebilirisiniz. O tikel bir sandalyedir

ama tümel bir sandalye tüm sandalyeler sınıfı değildir. Anlambiimciler-Korzybski'nin ünlü deyimi ile- "birşey dediğinizde hiçbir şey o değildir" dediklerinde bu gerçek bir paradoks değildir. Kastettikleri "bir şey dediğiniz"in yanı, ona verdığınız ad, onu betimlemek için kullandığımız simge-tikel şeyin kendisi ile karıştırılmamasıdır. İlk sınıftır. İkincisi üyedir ve sınıf kendisinin bir üyesi değildir -bu mantıksal tipllemenin doğrudan uygulanışıdır ve modern anlambilim ile harita/bölge/arazi teorilerinin çoğunun arkasındadır. Ve, nerede paradoksa benzer bir şey yaratırsanız orada mantıksal tipleri birbirine karıştırmışsınızdır, der.

RV: O teoriyi şimdi hatırladım. Bu, Russel'in, "bir Ciritlinin'in söyledişi herşey bir yalandır" demiş olan Giritlilarındaki ünlü paradoksu çözme yolu değil midir? Bunun bir Giritli söyledişi için doğru mu yoksa yalan mı söylüyor-du:

W.: Fikir, Giritlinin açıklamalar hakkında bir açıklama yapması ve bunun genelde açıklamalardan farklı olarak mantıksal tipte bir açıklama olmasıdır; dolayısıyla o kendi kendisiyle gelişmiyordu. Açıklama ve meta-açıklamayı kendi terimiyle değerlendirir, her bir durumda onun doğru mu yanlış mı olduğuna karar verirsin ve paradoks başlar. Bakınız, mantıksal tipler teorisı, gerçekten de tam olarak, sınıflar ve dizileri artan içlemde bir hiyerarşi içinde sınıflandırmanın bir yoludur. Bizzat tüm düzeyler mantıksal olmasa bile, örn. Büyük Zincir'in herbir düzeyi yüksek mantıksal tiptedir. Ve bu geniş anlamda -tipleri karıştır-mayın diyen- mantıksal tipler teorisini "hiyerarşiyi yok etmeyin" der.

RV: Tipler teorisini aynı zamanda çift-bağlılı şizofreni teorisine de götürmez mi?

W.: O, gerçekten de Bateson'un çalışmasının çoğunun temelidir. Bateson'a göre, şizofrenide olan şey, farklı man-

tihsal tiplerden iki mesajın birbiriyle çelişmesiz ve her ikisini de eşit derecede doğru gören kişinin, deyim yerindeyse parçalanıncaya kadar ikisi arasında salınmasıdır. Mantıksal tipleri kolayca ayırt edemediği için salt çelişkili olan her iki mesajı da eşit derecede doğru ya da paradoksal olarak alır. O zaman ne onları uzlaştıracılar ne de birini bir yana atabilir çünkü onlar şimdi eşit ama karşıtlırlar.

RV: O bir çift-bağımlılık içindedir.

W.: Çift-bağımlılık içindedir. Onu sarsan bir sahte-paradoks yaratan mantıksal tiplemeyi çığnemiştir. Bu her çeşit info geriyebildirim sisteminde olur. Kendisini belirli bir sınırla "açık" ve belirli bir sınırla "kapalı" konumuna getireceği varsayılan bir aygıttır ve sonra bu sınırları birlikte hareket ettirmeye başlarsınız, aygıt daha da kısa aralarla açılıp kapanacaktır. Eğer o zaman sınırlar arasındaki ayrimı ortadan kaldırırsanız kendisine kopar komutunu verir vermez, aynı anda açıl komutunu da verecektir. O bir 'paradoks'a yakalanmış durumdadır ve orada, gözlerinizin önünde bozuluncaya kadar dizginsiz bir biçimde sallanıp duracaktır. Esasında, söylüyor olduğum şey şudur: Nasıl bir şizofrenik düşünmede ve açıkça mandalik aklı kullanmadığınız sürece, paradoks çoğunlukla sadece, bir yerlerde bir çelişkinin olduğu anlamına gelir, o aşkin aklı değil, çarpık düşünmeyi gösterir. Görüngübilimsel-akılçı teori ve araştırmada olduğu kadar, empirik-analitik teori ve araştırmada da, bir paradoks olarak ortaya çıkan şey, çoğunlukla sizin sisteminizdeki bir patalojinin göstergesidir. Tao'yu inceliyorum demek yerine, geri döner ve izlerimi takip ederdim. .

RV: Önceden Whitehead'den ve size göre onun nasıl kesinlikle holografik teorilere katılmadığını belirtmiştiniz. Sanırım o zaman söylediğiniz yeterince açıktı ama üzerrinde ne kadar çok düşünürsem o kadar karışık bir hal alıyor.

W.:Nasıl yani?

RV: Genellikle Whitehead'ın felsefenin en azından iki biçimde holografik teorilere uygun olduğu düşünülmektedir. Bir, kozmosta herşeyin diğer herşeye etkileştiğidir. Ve iki, onun felsefesi, Weisenberg'in belirsizlik ilkesinin, üç kazandığı öznenin nesneyi algılarken onu etkilediği kavrayışlarıyla uygun değil midir? Yoksa burada Whitehead ile aynı fikirde değil misiniz?

W.: Yo, ben genellikle Whitehead'e katılıyorum, ama Whietead bu fikirlerin ikisine de katılmıyor.

RV: Whitehead kozmosta herşeyin başka herşeyi kucakladığını söylememiş miydi?

W.: Onun söylediği, bir şeyin kendi gerçek evreninde herşeyi kucakladığı ve onun gerçek evreninin çağdaşlarından ve torunlarından değil, sadece atalarından oluştuğuydu.

RV: Anlayamadım.

W.: Whitehead evrenin, deyim yerindeyse -Hinayana Budistlerin anlık dharma- olaylar kavramına çok benzeyen- birkaç saniye ortaya çıkan ve sonra kozmik bellekte yavaş yavaş silinip giden bir ara nedenler dizisinden oluştuğunu savunuyordu. Esasında, herbir varlık ya da ara neden, ortaya çıkarken bir özne olarak görülür ve bu özne kendi oluşumuna yardım etmiş olan ilk dolaysız atalarını ya da ara nedenleri kavrır ya da her nasılsa farkına varır. Dolayısıyla bu atalar ya da önceller mevcut olayın, öznenin nesneleri olurlar. Bu özne geçip giderken, kendi torunlarının nesnesi olur ve vb. Dolayısıyla, herbir özne ne kadar asgari olursa olsun, bir dereceye kadar atalarının tümünü kapsar -ama hiçbir olayın kendi torunlarını ve hiçbir olayın kendi çağdaşlarını kapsayamayacağına dikkat edin.

RV: Neden öyle?

W.: Çünkü yeni ortaya çıkmakta olan olayların, deyim yerindeyse birbirlerini tanıယacakları zamanı yoktur. Gerçekten eşzamanlı iki olay, eşzamanlılıklarının kesin anında

karşılıklı etkiden uzaktır. Nedensel ya da karmik akışa girme fırsatına sahip değildir. Yaptıkları etki, onu dolaysız olarak gerçekleştiren ara neden üzerinedir -bu etki Whitehead'in sisteminde nedenselliktir. Eğer iki özne aynı çevredeyse, her ikisinin de aynı olası öznenin nesnesi olabilme ihtimali yüksektir. Ama, aksi takdirde etkileşim olmayacağından emin olabilir, bir varlık da kendi torunlarını en fazla bu kadar kavrayabilir.

RV: Dolayısıyla bir varlık tüm atalarını kavrayabilir ama çağdaşlarını ve torunlarını değil, öyle mi?

W.: Bu Whitehead'in görüşü, evet.

RV: Ve buna katılıyorsunuz?

W.: Evet.

RV: Ama kehanete ne diyorsunuz. Bu gelecek bir aranın nedeni ya da bir torunu kavrayan şimdiki bir aranın nedeni örneği değil mi?

W.: Bakınız, eğer kehanet kesinlikle gerçek ve kesinlikle mümkün olsaydı, o zaman tüm olaylar zaten her zaman için kesinlikle belirlenmiş olurlardı. O zaman özgür irade diye bir şey, gerçek yaratıcılık ya da gerçek özgür doğuş diye bir şey olmazdı. Tüm zamanlar boyunca ve tüm düzeylerde evren kesinlikle belirlenmiş bir makine olurdu. Ben bunu yutamam.

RV: Tamam, ikinci noktaya, fiziğin güya öznenin birçok yolla kendi nesnesini yarattığını kanıtlamış olduğu fikrine ne dersiniz?

W.: Benim katılıp katılmadığımı mı, yoksa Whitehead'in katılıp katılmadığını mı soruyorsunuz?

RV: Whitehead ile başlayabiliriz.

W.: O kesinlikle katılmaz. Ve Whitehead'in modern kuantum mekaniğinin bütünüyle farkında olduğunu hatırlayın.

RV: O kuantum mekaniğini reddetmiyor muydu.

W.: Hayır, nesnenin yaratıldığı ya da hatta bir özne tarafından kavrıldığından değiştiği gibi, KM'nin berbat ilkel felsefi bazı yorumlarını yadsıdığı ya da en azından benimsemeyi reddetti.

RV: Onun fikri neydi?

W.: Herbir ara neden, özne olurken olmaya başladığı gibi, atalarını ya da nedensel nesneleri kavrar ve böylece nesneler tarafından değişikliğe uğratılır ya da dolaysız geçmiş tarafından değişimiz ve gerçekten değiştirilemez, çünkü nesne şimdi sadece geçmişte ya da geçmiş olarak varolur ve geçmiş onu salt düşünerek ya da kavrayarak değişikliğe uğratamazsınız. Tekrar, bu Kolomb'un yaptığı şeyle sizi etkileyebileceği ama sizin şimdi yapıyor olduğunuz şeyin Kolomb'u etkilemediğini söylemeye benzer. Whitehead'in üzerinde durduğu konu şuydu: Tüm olaylar bir akış, değişim ya da zaman nehrinde ortaya çıktıkları ve yok oldukları için, öyleyse sözkonusu bir saniyenin binde biri içinde temelde aynı şey uygulanır.

RV: Katılıyor musunuz?

W.: Evet, kesinlikle. Bu basitçe, öznenin nesneyi içerdigini ama nesnenin özneyi içermediğini söylemenin başka bir yoludur ve bu basitçe, gerçekten de karşılıklı olmayan ya da eşit olmayan ilişkilerin bulunduğu söylemenin başka bir yoludur. Tabii ki, hiyerarşî bu olgunun güçlü versiyonudur.

RV: Dolayısıyla, özne olarak insan beyinin algıladığı dünyayı yarattığını söyleyen yeni-çağ teorilerine katılmıyorsunuz?

W.: O gerçekten de kendi algı dünyası içinde ya da gürültülü maddi dünya içinde düzen yaratabilir ama dünyanın kendisini yaratmaz.

RV: Eğer yaratsayıdı sonsuz bir geri çekilme mi olurdu?

W.: Evet. Ama sorun çok daha kolayca konulabilir -insan beyni 6 milyon yıl önce evrimleşmedi, aslında evren 13 mil-

yar yaşındadır. Beyin varolmadan önce yiğinla şey vardır. Fizikteki sözde katılımcı gözlemciye ya da onun vektörünün yokolması için nesnenin zihin tarafından algılanması zorunluluğuna gelince, fizikçilerin ezici bir çoğunuğu -Jack Sarfatti'nin konu üzerindeki iddialarını tam olarak çürüten Bohm'un klasik 1975 yazısı dahil- bu fikri ya gereksiz ya da kesin bir saçmalık olarak gördüler. Ama birçok yeniçağ teorisiyeni bu fikre inanmaları gerektiğini düşünüyor çünkü salt fiziksel düzlemden olan olayları bütün Tao ile birbirine karıştırıyorlar; Buda Doğa ya da Tanrı onları algılama-yaratma ediminde tüm şeylerle bir olduğu için, insan zihninin kendisinin aynı şeyi elektronlarla ilgili olarak denemesi gerektiğini düşünüyorlar.

RV: Peki, dilin ya da zihnin dünyayı yarattığı ve farklı dillerin farklı dünyalar yarattığı fikrine, Whorf-Sapir hipotezi gibi ilgili konulara ne diyorsunuz? Bu kavrayışa yönelik epeyce destek var gibi.

W.: Burada kısmi bir doğruluk var ancak bu çok karışık, çünkü tekrar, "dünya" deyiminden ne kastettiğimizi söyleyemedik. Fizik dünyayı mı, biyolojik dünyayı mı, sosyolojik dünya mı kastediyoruz, neyi? Görüyorsunuz ki, çünkü genelde fiziksel, biyolojik ve zihinaltı alanlara göre Whorf-Sapir hipotezinin bütünüyle yanlış olduğuna inanıyorum. Her ne kadar açıkça bu varlıklar temsil ettiğimiz sözcükleri yaratırsa da, linguistik zihnин kayaları ve ağaçları yarattığına inanmıyorum. "Elmas", "kesmek" ve "cam" için hangi sözcükleri kullanırsak kullanalım bir elmas bir cam parçasını keser.

RV: Eğer insan zihni olmasaydı, fiziksel ve biyolojik varlıklar yine de varolacaklardı.

RV: Evet. Tekrar size şu açık olguyu hatırlatırım ki, bu düzeyler insan beyni ya da zihninden milyarlarca yıl öncedirler.

RV: Simgeler maddi ya da biyolojik alanları -düzey 1 ve 2- yaratmaz ama tam tamına zihinsel alanları -düzey 3 ve kısmen 4- yaratırlar. Ama tam da şu şekilde değil: Bu yüksek mantıksal düzeyler var ve bu simgeler onları yansıtırlar. Yüksek zihinsel düzeyler simgelerdir. Nasıl bir ağaç odun- dan yapılmışsa, onlar da simgelerden yapılmışlardır. Dolayısıyla, bu iki genel alanı -zihinsel ve altzihinsel- tartıştığımıza ve bu simgelerin birbirine göre farklı bir rol oynadıklarına dikkat ediniz. Onlar aslında altzihinsel dünyayı yansıtırlar ama zihinsel dünyanın yaratılmasına yardım ederler. Birinci durumda onlar aslında temsil ederler; ikincisinde aynı zamanda sunarlar. Örneğin, "kaya" simgesi bağımsız bir biçimde varolan bir kayayı temsil eder. Simgeyi kaldırıldığınızda, kaya, ya da her ne ise, hala daha oradadır. Dil bu dünyayı yaratmaz. Ama kıskançlık, onur, şiir, adalet, şefkat, hedefler, değerler, erdemler sadece bir simgeler nehrinin içinde ve simgeler nehri olarak vardırlar. Simgeleri değiştirirseniz bu mevcudiyetlerin anlamını da değişiklikle uğratırsınız. Farklı dille bunu kesinlikle yaparlar ve Whorfçu kavramların bir geçerlilik buldukları yerler de buralarıdır.

RV: Şimdi, altzihinsel alanları temsil eden ve zihinsel alanları yaratan simgeler arasındaki fark ile ampirik-analitik tarzlar ve hermeneutik-tarihselci tarzlar arasındaki fark aynı şey değil mi?

W.: Kesinlikle-aynı şey. Ve ik tarzda yöntembilimlerin, yapıların çıkarların ve doğrulama süreçlerinin çok farklı oluşunun nedeni budur. Bakınız, eğer ampirik-analitik tarzla çalışıyorsunuz, o zaman temelde "ayna" hakikat modeli, Wittengstein'in ilk yapıtlarında yaptığı gibi, pozitivistlerin ünlendirdiği modeli- ile çalışıyorsunuzdur. Önermeler eğer olguları -şeyin tipini, doğru bir biçimde yansıtırlarsa doğrudurlar. Ampirik bir önerme, eğer duyusal dünyayı az çok kesinlikle yansıtır ya da resmeder ya da temsil ederse

doğrudur. Olabileceği tek şey de budur zaten. Bu model ampirik hakikat için tam doğrudur. Ama salt zihinsel ya da göründübilimsel dünya haline geldiğinde, basit ayna ya da sadece yansıtma modeli artık işe yaramaz. Bir anlamda, siz hala daha yansıtma işini yapıyorsunuz -biliyorsunuz ki, önceden tartışmış olduğumuz gibi, siz hala daha teorik haritalar ve modeller öneriyorsunuz; ama artık simgesel olmayan ara nedenleri temsil etmek için simgeleri kullanmıyorsunuz. Başka simgelere bakmak için simgeler kullanıyorsunuz, yeni olanaklar ve hakikatlerle birlikte yeni dünyalar yaratan bir süreç bu ve bu hakikatler ampirik ya da salt duyumsal değildir ve dolayısıyla basit bir ayna modeli artık işlemez. Ya da benzetmeyi şu şekilde koyabiliriz: ampirik önermelerle, onları daha iyi kavramak için alt alanları simgeler içinde yansıtmeye çalışırsınız. Ama, simgelerin simgelere baktıkları zihinsel dünyada, sizinle benim konuşurken yeniden yarattığımız bir anlam çemberi içinde, yansımıayı yansitan başka bir aynayı yansıtmak için bir ayna kullanmaya benzer. Bu hermeneutik çemberdir.

Benlik sadece başkasının rolünü üstlenerek kendi farkına varabilir -ama aynı şey öteki için de eşit ölçüde geçerlidir. Dolayısıyla buyrun, iletişim alışverişi içinde birbirlerini ortak olarak yaratan söylemde iki ayna. Ve bu dünya çevresindeki yolunuza bulma tarzınız, bu hermeneutik çember, kayaları aşağıya yuvarlayarak, bir vakum içinde aynı hızla düşüp düşmediklerini anlamaktan tamamen farklıdır; tamam mı? Ampirizmde dünyayı temsil etsin diye kullandığınız simgeler basitçe dünyayı az çok temsil ediyor. Ama zihinsel ve linguistik dünyada, bu dünyayı temsil etsin diye kullanılan simgeler, aynı zamanda bu dünyayı yaratmak ile ilgilidir ve büyük bir fark vardır.

RV: Eğer bu farkı gözden uzak tutarsanız ne olur?

W.: Göründübilimciler tüm ampirik hakikatleri salt öznel

ortak-yaratımlara dönüştürmeye çalışırlar. Bilirsiniz, insan zihni pisliği, vb. ortak-yaratır. Whorf-Sapir hipotezinin aşırı-genişletilmiş versiyonlarındaki gibi. Bununla birlikte, ampiristler hermeneutik çemberi salt duyumsal işlemlere indirgemeye çalışıyorlardı. Ne var ki, hiçbir duyumsal gösterilen bulamadıkları için, zihnin bir siyah kutu olması gerektiğini öne sürüyorlar. Hermeneutik çemberi resmetmeyi denemeyi reddediyor ve bunun yerine Tolman'ın koyduğu gibi, kendi aralarında kas seğirmelerinin gözlemlenmesine ilişkin tartışmalara girişıyorlardı. Felsefe sadece pozitivizmde soy-suzlaşır ve psikoloji sadece davranışçılıkta soysuzlaşır.

RV: Dolayısıyla tam bir paradigma.

W.: Bence, tam bir paradigma, tartışmakta olduğumuz tüm bilme tarzlarını ve bağılık yöntembilimleri içermek zorunda olmaliydi. Duyumsal araştırmaları ve ampirik-analitik hipotezler ve testleri içermeliydi. Hermeneutik-tarİhselci araştırma ve yorumları, kavramsal çözümleme ve bireşimleri içermeliydi. Ne kadar güçlük taşıyan paradosal olurlarsa olsun, yüksek alanların mandalik kartografilerini içermeliydi ve tefekkür uygulamasının gerçek çağrılarını içermeliydi. Ayrıca, tam bir paradigma, onun basit varoluşu, insanlara varoluşun aşama düzeyleri boyunca evrim geçirmeleri için yardım etmeye uygun bir toplumsal evrimsel tutum, bir toplumsal politikayı gerekli görmeliydi. Bu hem yüksek düzeylere dikey dönüşüm çabalarını hem de, zaten varolan düzeylerde yatay olarak ortaya çıkışmış olan çarpıklık ve baskuları temizleme çabalarını gerektirir. Dikey olan soteriolojik çıkarlarla bağlantılıdır; yatay olan-Hebarmas'ın terimi kullanışındaki gibi, kuralsal ya da kurtarıcı çıkarlardır.

RV: Bu "sizin-için-en-iyi-biz-biliriz" toplumsal mühendisliğine götüremez mi?

W.: Hayır. Bu paradigmada aşkınlık zorlanmaz. Kurtu-

luşa sadece katılanlar vardır. Köleliği sadece zorlayabilirsiniz; bir insanı özgür olması için zorlayamazsınız.

RV: Bana öyle geliyor ki, sizin holografik ya da yeni-çağ paradigmalarla yönelik temel kaygınız, yönembilim ve bilgi kuramındaki bu konuların çögünün gözden kaçırılışı ya da gözardı edilişi olmalı. Söyledığınız gibi, hiyerarşî ortadan kaldırılmıştır.

W.: Hiyerarşî ortadan kaldırıldığında olacak olan, tüm bu göreli ayırmaları yitirmenizdir. Farklı yönembilimler duyumsal, ampirik-analitik, zihinsel ve vb. ortadan kalkar. Ve soteriolojik farklı çıkarları hepten ortadan kalkar. Ve öteki sorunların her türlü ortaya çıkmaya başlar. Özgün holografik paradigmânın sorunu budur. Onlar sadece iki düzeye sahip olduklarından, o zaman frekans alanı örtük alanı aynı olmalı ve okunmuş enformasyon belirtik alan olmalıdır. Ve savurgan yapılar frekans alanı ile açık enformasyon arasındaki bağlantı olmak zorundaydı ve vb. Ama o zaman, Bohm örtük düzenin yüce olmadığını, "ikisinin ötesinde" bir alan olduğunu söyledi. Bu, üç alan ediyor. Yakınlarda, örtük alanın düzeyinden söz etti. Bu bize belki de toplam altı düzey verir... Şimdi bu geleneksel felsefeye çok daha yakın. Bu alanları biraz daha ayrıntılı olarak betimlemeye başlar başlamaz. Geleneksel Büyük Zincir'i betimlemeye varacağımı hissediyorum. O şimdiden zaten "göreli olarak bağımsız alt bütüncüllükler"den söz ediyor-nereye se Huston Smith'in geleneksel felsefe alanı ya düzeyine ilişkin tanımı.

RV: Revision'daki son röportajında, madde ve düşünçeyi bir alanın içine koyma eğilimindeydi.

W.: İyi, sanırım bu onun Krishnamurti'den miras almış olabileceği sorunun bir parçasıdır. Krishnamurti Işık ile öylesine ilgilidir ki, gölgeleri tartışmayı bile neredeyse reddeder. Bu yüzden hiyerarşînin ortadan kalkışı ile madde gibi topak şeyler ve simgeleri bir arada görme eğilimindedir.

RV: Tüm gölgeler eninde sonunda yaniltıcı olduğu için, o onların eşit ölçüde yaniltıcı olduğunu düşünür.

W.: Evet, bu hiyerarşinin ortadan kaldırılmasıdır. Sanırım Bohm buna daha çok gevşek felsefeden geçti ve dolayısıyla madde, prana ve zihni belirtik alanın az çok eşit parçaları haline sokmak istediler. Sonra da örtük düzeni, maddi şeylerin ve zihinsel düşüncelerin az çok eşit bir biçimde yanında ya da altında varolan bir şey olarak görmek zorunda kaldı. Böylece, maddeye göre örtük olan şeyin basitçe elan vital* prana, yaşam gücü olduğunu söyleyen geleneksel görüşe ters düştü.

RV: Dolayısıyla prana maddenin yerleştiği örtük düzendir.

W.: Sanırım bu geleneksel bakımından doğru olabilir. Ama maddenin bir fiziksel enerji denizinden doğma olanağına meydan vermiyor. Bu bana Bohm'un fiziksel örtüklük ya da en azından kuantum potansiyelinin özgün anlamı olarak görünüyor. Benim sorunum, hem maddenin hem fiziksel enerji denizinin pranadan şekillenmesidir. Bu anlamda , prana maddeye göre örtüktür.

RV: Ya prana nedir? Ya da zihnin prana ile ilişkisi nasıldır?

* Elan vital: yaşama atılımı. (Bergson'da) yaşamı ileri götürüren içgüç, evrenin ana temel gücü (ç.n.)

W.: Prana maddeye göre örtük ama zihne göre belirtik; zihin pranaya göre örtük ama öze göre belirtik, öz zihne,göre örtük, ama tine göre belirtiktir; ve tıñ tüm dizinin kaynağı ve oluşudur. (Burada terminolojiye çok dikkat etmelisiniz- "Örtük" tanımınıza bağlı olarak sözcük sırasını neredeyse tersine çevirebilirsiniz. Eğer örtük ile "kaplanmış'taki gibi "katlanma"yı kastediyorsanız, o zaman prana maddeyi kaplar ya da örter, ya da içine alır. Bu önemsiz görünür ama Bohm'un kavramını gerçekten tamamen karşıt anımlarda kullanan birçok yazar yazar gördüm. Ben örtük'ü, belirtik'in

doğduğu daha geniş zemin anlamında kullanıyorum) Esasında, bence Bohm başlangıçta, özgün bir biçimde madde, prana ve zihin arasında sistematik bir ayırım yapmadığı için, bu üç alanın zaten birbirlerine göre örtüğün dikey boyutları olduğunu görmeyerek, örtüğün gizli boyutlarını yatay olarak aramaya başladı. Ama sanırım kendi şemasına dikkatle bakıyordur, ama biz bekleyip görmek sorunda kalacağız.

RV: Son bir soru. Sizi tanıyan herkes bilirki, siz ötekilerin yapıtlarını eleştirmekten çok kendi yazınızı gömülmüş durumdaydınız. Atman Project (Atman Projesi) ve Up From Eden (Cennetin Ötesinde) gibi basılmış kitaplardan başka, bu mülakatta bizle kısaca tartışmış bulunduğunuz kapsamlı paradgima tasarısını daha da geliştiren iki kitabı daha şimdi neredeyse bitirmiş durumdasınız. Kendi çalışmanızdan kafanızı kaldırmanız neden olan şey nedir?

W.: Pekala, kavram öyle hızla yayılıyor ki, yapmak zorunda olduğunuz tek şey, yeni bir zihinsel dünya görüşünü öğrenmektir. Eğer mutlak Tao'yu yeni bir paradoksun içine alabileceğinizi gerçekten düşünüyorsanız- ve bir çelişkiler ve paradokslar yiğinından başka bir şey elde etmezsiniz- o zaman, ne olursa olsun yeni paradigmayı salt öğrenerek fiilen aşkınlık içine girdiğiniz-düşüncesini beslersiniz. Bu iddianın öne sürüldüğünü gerçekten duydum. Bu bir felakettir. Dolayısıyla, doğal olarak iki sent harcamak için harekete geçer ve susarsanız; öyleyse ben de mülakattan sonra böyle yapayım. Oysa aslında temel dönüşüm yıllarca meditatif ya da tefekkürsel uygulama gerektirir, ahlaki ve fiziksel saflık gerektirir, kutsal gerçekleşmenin canlı bir ustası ile doğrudan teması ya da onun yardımını gerektirir tefekkür gözünün doğrudan açıklamasını gerektirir ve bir başka zihinsel pradigmanın salt öğrenilmesi ile hiçbir ilgisi yoktur- bunların hepsi size kalmış. Biliyorsunuz tüm bunları

Alan Watts ile birlikte yürüttük Allah bilir, hiç kimse mistik araştırmalar özellikle Zen konusunda Alan'dan daha çوغunu yapmamıştır ve kendi kuşağımdan aşkınlıkla ilgilenip de onun tarafından derinden etkilenmemiş tek bir insan bile bilmiyorum. Hiç kimse Watts gibi yazamazdı, hiçkimse. Ama bunlar sadece sözcüklerdi Ancak yaşamının sonunda, neredeyse gizliden gizliye Zen'in özünün aslında zazen olduğunu kabul etmeye başladı. Ama, Alan ile birlikte başlayanların çoğu, o zamandan beri artık ya Suzuki Roshi ya Sasaki ya Soen ya Katigari ya da Baker ile birliktedir. - Yani, tinsel dönüşümü gerçekten uyguluyor, gerçekten onun üzerinde çalışıyorlar. Alan'ın sonunda itiraf ettiği gibi, bu kaskatı bir Zen değil. Bu yüzden, Zen üzerine yazılı bir kitabın tek iyi işlevi, okuru zazenle ilgilenmesi ve zaten bunu uygulayanları da kendi çabalalarını sürdürmeleri ve derinleşmeleri doğrultusunda ikna etmesi olabilir. Aynı şekilde, mistisizm üzerine bir kitabın tek temel amacı okuru mistik uygulayanları da kendi çabalalarını sürdürmeleri ve derinleştirmeleri doğrultusunda ikna etmesi olabilir. Bu kesinlikle bir yemek kitabı gibidir. Yemek tarifleri verir ve okuru harekete geçmeye, tarife uygun yemek yapmaya, tarifi gerçekten uygulamaya ve sonra yemeği tatmaya davet edersiniz. Sadece tarifleri öğrenmeniz tarifleri ezberlemeniz ve sonra da bir aşçı olduğunuzu iddia etmeniz gerekmekz. Ama yeni paradigmanın savunucularının hepsinin değil-birçoğunun kafasından geçen tam da budur. Watt'ın söyleiği gibi, bu yemeğin yerine mönünün yenmesi gibidir. Yeni paradigma sadece yeni bir kaç mönüdür ama hiç kimse artık yemekten söz etmiyor ve bu beni üzüyor.

RV: "hepsi değil" dediniz.

W.: Üzerinde konuştuğum şeylerin mükemmel farkından bir çok yeni-çağ düşünürü var. Marilyn Ferguson dönüşüm için gerçek dikkat genişliğinin gerekligini her

zaman vurguluyor. Renee Weber, Bill Harman ve Fritjof Capra ve diğer birçok kişi gibi. David Bohm'da radikal dönüşüm ya da uyanış mutasyonu konusunda fanatiktir. Ben sadece katılmak istedim çünkü zaman zaman bu konular basitçe yeterince vurgulanmıyor, gerçekten zihinötesi olan şeyin yeni bir zihinsel tablosunu yapma konusunda çok heyecanlıyız. Ve zihinötesini gerçekten bilmenizin tek yolu gerçekten dönüşüştür. Yemeği pişirir yersiniz, mönüyü yemek üzere hazırlamazsınız. Dolayısıyla söylemek istediğimiz de budur işte.

KATILIMCILAR

DAVID BOHM Londra Üniversitesi, Birkbeck Koleji'nde Teorik Fizik profesörüdür. Ders verdiği Berkeley'den Felsefe Doktoru ünvanı almıştır ve aynı zamanda Princeton'da, Sao Paolo Üniversitesi'nde, Hayfa'da görevlidir. Dr. Bohm Causality and Chance in Modern Physics (Modern Fizikte Nedensellilik ve Rastlantı), Quantum Theory (Kuantum Teorisi), The Special Theory of Relativity (Özel Görelilik Teorisi) ve Wholeness and the Implicate Order (Bütünlük ve Örtük Düzen) adlı kitapların yazarıdır.

FRITJOF CAPRA Viyana Üniversitesi'nde doktora yapmıştır ve Paris Üniversitesi, Santa Cruz'daki California Üniversitesi, ve Londra'da Imperial Kolej'de ders vermiştir. Halen Lawrence Berkeley Üniversitesi'nde teorik yüksek enerji fiziği konusunda araştırma yapmakta ve Berkeley'de California Üniversitesi'nde ders vermektedir. Dr. Capra Fiziğin Tao'sunun ve The Turning Point (Dönüm Noktası) adlı kitapların yazarıdır.

RENEE WEBER Doğu felsefesi dersi verdiği Rutgers'de profesördür. Columbia Üniversitesi felsefe doktoru ünvanı almıştır. Dr. Weber birçok makalenin yazarıdır ve Revision Journal'ın editör danışmanıdır.

*çikan
kitaplar*

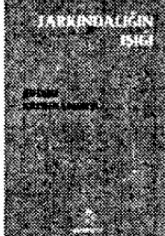

KURALDIŞI VE ÖTESİ NİL GÜN

BİREYSEL GELİŞİM
Şeriata inanan kadınla, dekolte giyinerek cinsellikini teşhir eden kadın arasında bir fark yoktur.

Cünkü ikisi de kendisini cinsel obje olarak algılar. Biri iyice kapanarak, diğeri iyice açılarak... Biri ataerkil dinsel sömürünün ürünü, diğeri ataerkil kapitalist sömürünün ürünü.

Çarpık doğmaların esiri değil, özgür düşüncenin efendisi olalım. Araştıran beyin, özgür düşünen beyindir. Seks, bir güdüdür. Cinsellik ise sevginin fiziksel boyuttaki ifadesidir. Sevgi bu güdü değil, bir biliç düzeyidir. Öğrenilen bir kavramdır ve emek ister. Sevmeyi bilmek, insanın kendisini sevmesiyle, kendisiyle barışık olmasına başlar. Sevginin bedensel hissedisi olan cinselliği "kötü", "ayıp", "günah" olarak nitelendiren bireyler ve toplumlar kendilerini geri kalmaya ve mutsuzluğa mahkum eder.

FARKINDALIĞIN İŞİĞİ JIDDHU KRISHNAMURTI

Türkçe: NİL GÜN

FELSEFE

"Farkındalık İşığı'nda acılar, incinme duyguları, nefret vb. duygular yanar gider".

KRISHNAMURTI

Hindistan, İngiltere, İsviçre ve A.B.D.'de yaptığı konuşmalardan derlenen bu kitapta Krishnamurti hem bireysel hem küresel boyutta psikoloji güvensizlik ve endişi sorunlarına derin bir bakış ve anlayışla yaklaşıyor.

Farkındalık ya da dikkat, gerçek zekanın anahtarıdır. Ancak gerçek zeka ile anlamsızlık, çarpılmış ve bazen de tehlikeli düşüncelerle dolu sahte gerçekler girdabından çıkabilir, kendi yolumuzu kendimiz çizebiliriz.

Farkındalık İşığı bireyin sınırlı düşünceleri aşmasına yardımcı oluyor. Kişinin başkalarıyla ve dünyaya olan sağılsız ilişkilerini, sorgusuz sualsız kabullendiğimiz politik ve toplumsal ideolojinin dünyayı nasıl bir yoklama sürecine soktuğunu gözler önüne seriyor.

Krishnamurti ancak "Farkındalık"la özgürleşen zihnin bağımlılık, önyargı, gelenek ve koşullandırılmış kavramlardan kurtularak saf zekaya ulaşacağını söylüyor.

Saf zeka, "Mutlak Güven'dir diyor.